

Düşünce Dünyasında
Türkiz
ULUSAL HAKEMLİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

TÜRK AKADEMİSİ

Türk Akademisi Siyasi Sosyal Stratejik Araştırmalar Vakfı (TASAV)

www.tasav.org

DÜŞÜNCE DÜNYASINDA TÜRKİZ

Ulusal Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi

Yıl/Year: 13 • Sayı/No: 61 • Nisan/April 2022

ISSN: 1309-601X

TASAV Adına Sahibi / Owner on behalf of TASAV

İsmail Faruk AKSU

Editör / Editor

Prof. Dr. Yalçın SARIKAYA

Sayı Editörleri / Issue Editors

Prof. Dr. Nihat YILMAZ & Arş. Gör. H. Bozkurt ÇELİK

Yazı İşleri Müdürü / Managing Editor

Konur Alp KOÇAK

Yayın Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Savaş ÇEVİK

Doç. Dr. Celal TAŞDOĞAN

Dr. Kubilay KAVAK

Dr. Mehmet ŞAHİN

Danışma Kurulu / Advisory Board

Prof. Dr. Mehmet ALTUNKAYA	Doç. Dr. Arif BAĞBAŞLIOĞLU
Prof. Dr. Nevzat AYPEK	Doç. Dr. Alparslan A. BAŞARAN
Prof. Dr. Mehmet Emin ÇAĞIRAN	Doç. Dr. Mehmet EKİZ
Prof. Dr. Murat ÇETİNKAYA	Doç. Dr. Oğuzhan GÖKTOLGA
Prof. Dr. Hilmi DEMİR	Doç. Dr. Gökhan GÜNEYSU
Prof. Dr. Ruhi ERSOY	Doç. Dr. Ali GÜRSEL
Prof. Dr. Mehmet GÜNAL	Doç. Dr. Hüseyin KALEMLİ
Prof. Dr. Erkan GÖKSU	Doç. Dr. Hayri KESER
Prof. Dr. Yonca İLDEŞ	Doç. Dr. Hasan Sencer PEKER
Prof. Dr. Ragıp Kutay KARACA	Doç. Dr. Göktaş SÖNMEZ
Prof. Dr. Timuçin KODAMAN	Doç. Dr. Yasin ŞEHİTOĞLU
Prof. Dr. M. Hanifi MACİT	Doç. Dr. M. Halit YILDIRIM
Prof. Dr. Ahmet Bedri ÖZER	Dr. Atilla BEDİR
Prof. Dr. Yusuf SARINAY	Dr. Mahmut ÇİTİL
Prof. Dr. Okan TAŞAR	Dr. Hasan EŞİCİ
Prof. Dr. İlyas TOPSAKAL	Dr. Cemil Doğan İPEK
Prof. Dr. Erol TURAN	Dr. Kürşat KORKMAZ
Prof. Dr. Turgay UZUN	Dr. Tuğrul KORKMAZ
Doç. Dr. Birol AKGÜL	Dr. Hatice MUMYAKMAZ

DÜŞÜNCE DÜNYASINDA TÜRKİZ

Ulusal Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi

Düşünce Dünyasında Türkiz, Türk Akademisi Siyasî Sosyal Stratejik Araştırmalar Vakfı (TASAV) tarafından hazırlanıp Nisan, Ağustos ve Aralık aylarında olmak üzere yılda üç kez yayınlanan hakemli bir dergidir. Dergimiz, *Google Scholar* ve *SOBIAD* tarafından taranmaktadır.

Düşünce Dünyasında Türkiz, bilimsel danışman kurulunda ve yayın kurulunda bulundurduğu farklı disiplinlere mensup akademisyenler ile bilimsel nitelik ve yenilikten ödün vermeyen saygın bir akademik dergi olarak İngilizce ve Türkçe makalelere ve kitap tahlillerine yer vermektedir.

Düşünce Dünyasında Türkiz; siyasî, sosyal ve ekonomik politikaların belirlenmesine, mevcut politikaların bilimsel veriler ışığında tahlil edilerek geliştirilmesine ve önemli sorunların çözümüne yönelik politika önerilerinin ortaya konmasına öncelik atfetmekte, disiplinler-arası araştırmaları teşvik etmektedir.

Sosyal bilimlerin birçok alanında hazırlanacak araştırmalara yer veren *Düşünce Dünyasında Türkiz*, bilimselliğin ilk şartı olan nesnelliği temel yayın ilkelerinden biri olarak kabul eder. Dolayısıyla dergimize yayınlanmak üzere gönderilen tüm yazılar, tarafsız hakemler tarafından en hızlı şekilde gözden geçirilir ve uygun görülmesi hâlinde telif ücretleri yazarına ödenmek kaydıyla basılı ve elektronik ortamda yayınlanır.

About the Journal

Düşünce Dünyasında TÜRKİZ is a peer-reviewed journal on social sciences published in every four months by TASAV, a non-profit think-tank based in Ankara, Turkey. The editorial board has the authority to decide which papers comply with the rules and principles of academic writing and qualified for publication in the journal. Each paper submitted for publication is subject to review of at least two undisclosed referees. Having a paper published in this journal does not require any payment to TASAV.

İletişim / Contact

29 Ekim Caddesi 2654. Sokak No: 1 Gölbaşı-Ankara/Türkiye
Tel: +90 312 460 1779 • Faks: +90 312 460 1789
www.tasav.org • iletisim@tasav.org • turkiz.dergi@tasav.org

Tasarım, Dizgi ve Baskı / Design and Printing

Vega Basım Hizmetleri • Sertifika No: 43714
Korkutreis Mahallesi Lale Caddesi No: 21/A Ankara/Türkiye
Tel: +90 312 230 0723

Baskı tarihi / Published in: Nisan/April 2022

İÇİNDEKİLER

Yalçın SARIKAYA Editörün Notu <i>Editor's Note</i>	7
Nihat YILMAZ & Bozkurt ÇELİK Sayı Editörünün Sunuşu <i>Preface by Issue Editor</i>	9
Nihat YILMAZ Siyasî Etiğin Önemi Üzerine Bir Değerlendirme <i>An Assessment On the Importance of Political Ethics</i>	13
Merve BAHADIR & Nihat YILMAZ Siyaset ve Etik Kuramlar İlintisi Üzerine Bir Değerlendirme <i>An Assessment on the Connection between Politics and Ethics</i>	31
Alper ÖZMEN Siyasette Etiğin İmkânına Yönelik Bir Tartışma <i>An Argument on the Possibility of Ethics in Politics</i>	57
Satuk Buğra ÇETİNKAYA Antik Yunan'dan Aydınlanmaya Batı Düşünce Tarihinde Siyasî Etik <i>Political Ethics in Western Thought from Ancient Greece to the Enlightenment</i>	81
Nuri BALTACI Ekonomik İnsan ve Ekonominin Siyaseti: Ekonomi ile Siyasetin İlişkisi <i>Homo Economicus and Politics of Economy: The Relationship of Economics and Politics</i>	125

EDİTÖRÜN NOTU

Değerli okurlar,

Bu sayımız “siyasî etik” konusuna odaklanmaktadır. Siyaset ve yönetim ile ilgili literatürde bilhassa son 30 yılda daha fazla gündeme gelen şeffaflık ve hesap verebilirlik gibi kavramlar esasen doğruluk ve adalet gibi daha eski ve temel ilkelerden kaynaklanmaktadır. Günümüzde yöneten-yönetilen ilişkisinin karmaşıklaşması, siyasetin doğasında meydana gelen değişiklikler, insana dair her türlü mesele ve ihtiyacın çeşitlenmesi bu kavramların yeniden ve başka kelimelerle hatırlanmasını ve/veya altının çizilmesini gerekli kılmıştır.

Siyasî etiğin içinde inanç, kültür ve norm unsurları vardır. Siyasî etik, sadece yönetenlerle bu cümleden devletle ilgili, sadece yönetime talip olan siyasal parti ve teşkilâtlarla ilgili değil siyasal sistemlerdeki birey/seçmen, kamuoyu, baskı grupları, sivil toplum kuruluşları ve medya gibi tüm bileşenlerle ilgili bir kavramdır. Siyasal sistem içindeki unsurların, adalet, saygı, kamu yararı, şeffaflık, hesap verebilirlik, etkinlik, dürüstlük gibi ilkelerle hareket etmeleri, moda hâle gelmiş ifadeyle ‘optimum’a ulaşmak için gereklidir. Bununla birlikte, günümüzde siyaset gerek gelişmiş ülkelerde gerekse iktisaden veya sosyal olarak geri kalmış ülkelerde adeta kaotik bir hâl almıştır. Bir benzetme yapılacak olursa, trafik uyarı levhalarının olduğu ancak bunlara pek az dikkat edildiği, çok kalabalık bir kavşaktaki araçların birbirlerine bazen çarparak bazen kılıpayı kurtararak ilerledikleri keşmekeşi andırmaktadır. Bu hâliyle de, etik kolaylıkla arka plana atılabilen, görmezden gelinebilen bir olguya dönüşmektedir. Hayatın tüm yönleriyle hızlanması belki bunda önemli bir etkidir. COVID 19 küresel salgını; insana, topluma ve ‘devlet’e önemli olan pek çok değeri hatırlatsa da sanki insanlık hoyratlığa kaldığı yerden devam etmeye kararlı gibi görünmektedir.

Siyasî etik özel sayımızın sayı editörleri Prof. Dr. Nihat YILMAZ ve Arş. Gör. H. Bozkurt ÇELİK’tir. Siyaset bilimi alanında çalışmalarıyla

temayüz etmiş bu iki kıymetli akademisyen, toplumsal beklentiler ve bilimin kesiştiği noktada önemi her geçen gün daha iyi anlaşılın bu tema üzerinde çalışmak üzere çağrıda bulunmuşlar ve konuya ilişkin çalışmaları olan bilim insanlarının dergimize gönderdikleri makaleler üzerinde sabırla mesai harcamışlardır.

Böylece siyasî etik konusunda önemli bir başvuru kaynağı olacağını düşündüğüm sayımız ortaya çıkmıştır. Bu vesileyle, başta dergimizin sahibi ve TASAV Başkanı Sayın İsmail Faruk AKSU olmak üzere, sayı editörlerimiz Prof. Dr. Nihat YILMAZ ve Arş. Gör. H. Bozkurt ÇELİK'e, çalışmalarıyla okurlarımızın ve konuyla ilgili akademisyenlerin istifadesini temin eden kıymetli bilim insanlarına, Yazı İşleri Müdürümüz Sayın Konur Alp KOÇAK'a, Yayın Kurulu ve Danışma Kurulu üyelerimize, dergimizin tasarım ve basım işlerini gerçekleştiren kıymetli çalışanlara şükranlarımı sunuyorum, bir sonraki sayımızda buuşmak üzere iyi okumalar diliyorum.

Prof. Dr. Yalçın SARIKAYA

Editör

SAYI EDİTÖRLERİNİN SUNUŞU

Etik kavramı, muhtevası itibarı ile en genel hatlarıyla birey ve toplum yaşantısını düzenleyen ya da çoğunlukla düzenlemesi gerektiği vurgulanan bir değerler bütünü olarak ifade edilebilir. Antik Yunan'dan beri her dönem farklı düşünür, araştırmacı ya da bilim insanlarınca ele alınan, üzerine düşünülen ve yazılan bir kavram olarak etik, entelektüel faaliyetlerin yanı sıra bizatihi hayatın içerisinde din, gelenek, kültür gibi kurumlarca da sıklıkla atıf yapılan bir kavram olarak öne çıkmıştır. Bu noktada Türkçede ahlâk ile farklı anlamlar ihtiva etse de sıklıkla aynı anlamda kullanılan -ki bu sunuşta da aynı anlamda kullanılacaklardır- etik, ister seküler ister dinsel olsun ya da ister evrensel ister tikel kültürel olarak ele alınsın her halükârda geleneksel, modern ya da postmodern toplum yapıları fark etmeksizin hem birey hem de toplumu şekillendiren ve etkileyen ana gerçeğliklerden birisidir.

Hayata bu kadar dokunan ve belirleyici olan böylesi bir gerçeklik elbette farklı kategorilerde ele alınmakta ve farklı etiklerden söz edilmektedir. Bu, iki açıdan açıklanabilir. Öncelikle etik kavramının normatifliğinin yanında onu ifade eden ya da etmeye çalışan kişi açısından bazen zarurî çoğu zaman da tercihe bağlı sübjektifliği söz konusudur. Yani etik değerler tanımlanır ya da yorumlanırken sübjektif yargılarda bulunulması olağan bir durumdur. Zaten bu değerlerin toplumsal kodlar şeklinde oluşumundaki normatiflik de bir anlamda verilidir. Dolayısıyla etik doğası gereği normatif, ele alınışında da ekseriyetle sübjektiftir. İkinci durum ise, hayatın farklı alanlarına dair farklı etik anlayışları yaratımıdır. Yani insana dair farklı alanlarda farklı etik disiplinler vücuda gelmektedir. İş etiği, yönetim etiği, mesleki etik, gibi pek çok farklı alana dair etik anlayışlar mevcuttur.

Düşünce Dünyasında Türkiz'in bu sayısında üzerine eğileceğimiz etik ise siyasî etiktir. Yine Antik Yunan'dan 21. yüzyıla değin politikada etik anlayışın nasıl olması gerektiğine dair pek çok tartışma yaşanmış, pek çok farklı görüş öne sürülmüştür. Modern siyasetin etki alanının genişlemesi, yine modern demokrasilerin yaygınlaşması ve dolayısıyla

politikaya katılım anlamında da kitlelerin genişlemesi siyaset içerisindeki etik kaygı ve tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Siyasetin finansmanı başta olmak üzere felsefi, hukukî ve bürokratik pek çok anlamda ayrı ayrı etik anlayışlara ve bireyin ya da topluluğun hak ihlallerini ya da haksız kazançlarını önleyecek etik kodlar belirlenmesine ihtiyaç vardır. Bu noktada her toplumun kendi kültür, gelenek ve medeniyet anlayışı çerçevesinde bazı temel etik kodları ön plana çıkarılması -ki aslında bu kodlar zaten vardır fakat öncelenmesi ve belirleyiciliklerinin artırılması gerektiği kastedilmektedir- ve bunlara uygun bir yönetim ve siyaset anlayışı benimseyerek toplumsal yaşamı bu minvalde düzenlemesi icap etmektedir.

Nihat Yılmaz tarafından kaleme alınan “Siyasî Etiğin Önemi Üzerine Bir Değerlendirme” adlı metinde yazar, siyasî etiğe dair kavramsal bir inceleme yapmakla birlikte 21. yüzyıldan örneklerle de birlikte siyaset kurumunda etiğin önemine dair tespitlerde bulunmakta ve öneriler getirmektedir. Hem aktüel siyasette hem de siyasetin teorisi yazılırken göz önünde bulundurulması gereken etik kodların belirlenmesi ve benimsenmesinin önemine değinen yazar, bir anlamda konunun hayatiyetini ortaya koymaktadır.

Merve Bahadır ve Nihat Yılmaz tarafından kaleme alınan “Siyaset ve Etik Kuramlar İlintisi Üzerine Bir Değerlendirme” başlıklı metin, ehemmiyeti devamlı vurgulanan etik kodların belirlenmesine dair bir teorik çerçeve çizmektedir. Metin, siyasî etiğin ne olduğuna dair literatürdeki tartışmalara yer vermekle birlikte daha geniş perspektifte etik kavramına dair oluşturulan kuramlar ile siyaset arasındaki ilişkiye dair değerlendirme ve tespitlerden bulunmaktadır. Bu kapsamda ayrı ayrı teleolojik, deontolojik ve erdem etiği kuramlarını ayrı ayrı ana hatlarıyla açıklamakta ve bunların yine ayrı ayrı siyaset kavramı ile ilişkisini ele almaktadır. Teorik bir açıklama olmasının yanı sıra siyasal alan ile ilişkisine dair de önemli tespitler içeren metin her iki yönüyle de ön plana çıkmaktadır.

Alper Özmen’in “Siyasette Etiğin İmkânına Yönelik Bir Tartışma” başlıklı yazısı da etik kavramına yönelik teorik tartışmaları farklı bir

perspektifle ele almakla beraber sonrasında özellikle siyasette etik dışılık ve siyasî yozlaşma meselesine eğilmektedir. Siyasî yozlaşmanın ne şekilde tezahür edebileceğine dair örneklere yer verilen metinde ayrıca siyaset ve etik kavramlarının ne şekilde yan yana getirileceği ve siyaset yapılırken etik kuralların hangi kıstaslarla belirleneceği ve nasıl uygulanacağına dair de bir tartışmada bulunmaktadır. Yazar, hem siyasette hem de spesifik olarak yönetim alanında temel etik değerlerin belirlenmesi ve benimsetilmesi süreçlerine dair hem yurt dışındaki çalışmalardan hem de yurt içinden örnekler vererek çalışmayı tamamlamaktadır.

Satuk Buğra Çetinkaya, “Antik Yunan’dan Aydınlanmaya Batı Düşünce Tarihinde Siyasî Etik” başlıklı yazısında, siyasî etik tartışmalarının tarihî sürecine yer vermektedir. İlk iki yazıdaki teorik arka plan ve önerilerin üzerine siyasette etik tartışmalarının tarihî süreçte özellikle de felsefe alanında ne şekilde tartışıldığı ve ne tür sonuçlara varıldığına dair iyi bir özet sunmaktadır. Siyasî etiğe dair Antik Yunan’daki tartışmalar ile başlayan Çetinkaya; Sokrates, Aristippos, Platon ve Aristoteles gibi dönem filozoflarının siyaset ve etik meselesine dair görüşlerine yer vermekte ve bu köklere dair bir tartışma sunmaktadır. Ardından Roma dönemi filozoflarından Aziz Agustinus’tan, Spinoza’ya uzanan geniş bir tarihî süreçte Aquinomlu Thomas, Thomas Hobbes, Machiavelli ve Bodin gibi düşünürlerin bu konuya dair ya da ilişkili olarak ifade ettikleri temel görüşlerin neler olduğunu, benzerliklerini ve ayrıştıkları noktaları kısacası bu husustaki felsefî literatürü ifade etmektedir. Daha sonra da Hume’dan Kant’a kadar olan süreci ele alan Çetinkaya, bir anlamda siyasî etiğe dair tartışmaları bir kategorizasyona tâbi tutarak farklı dönemlerdeki felsefî görüşleri kendi dönem ve benzeştikleri anlayışlar ekseninde değerlendirmektedir. Hume, John Stuart Mill, Rousseau ve Kant’ın görüşlerine de detaylıca yer vermekte ve siyasî etiğin aslında Antik Yunan’dan Aydınlanma felsefesine değin tartışılmasının sürekliliğine ve konunun önemine dikkat çekerek felsefî bir altyapı sunmaktadır.

Nuri Baltacı, “Ekonomik İnsan ve Ekonominin Siyaseti: İktisadın Ahlâkı ve Siyaset İlişkisi” başlıklı metninde siyasette etiğin en önemli

alanlarından birini teşkil eden ekonomiye dair, siyasetin ekonomisinin yönetiminde ve bu ekonominin meydana gelişindeki etik meselelere dikkat çekmekte, siyasetin ekonomisinin nasıl etik ilkeler ekseninde yürütülebileceğine dair literatüre yer vermekte ve bu hususu detaylı bir biçimde tartışmaktadır. Bunu yaparken de öncelikle iktisat ile politik iktisadı birbirinden ayırmakta ve iktisat teorisi içerisinde iktisat politikasının yerine dair bilgiler vermektedir. Konuyu ekonomik insan ve piyasa kavramları kadar temel noktadan ele almakta ve ardından ekonomik insan ile siyaset ilişkisini değerlendirmektedir. Bunu yaparken ayrıca yalnızca ekonomik insan kavramsallaştırması ile değil topyekûn ekonominin belirleyiciliği ile siyasetin ve siyasetin ekonomisinin önemine dair görüşler de aktardığını hatırlatmakta fayda vardır. Siyasetin tercih edeceği siyasî yaklaşımlar ve ekonomiyi ne şekilde etkilediği konularına da eğinilen metin; ekonomi-siyaset-etik üçgenini ele almaktadır.

Düşünce Dünyasında Türkiz'in "Siyasî Etik" temalı bu sayısında yayınlanmaya kabul edilen bu makaleler seçilirken konunun öncelikle felsefî, ardından da siyasî, idarî, iktisadî ve hukukî boyutlarını ele alacak açıklayıcı yazılar olmasına bilhassa ihtimam gösterilmiştir. Elbette siyasî etik daha pek çok farklı disiplin ile ilişkili olarak da ele alınabilir fakat hem Türkiye siyaseti hem de dünyanın diğer ülkelerindeki siyasal hayatta bir etik anlayışın tartışılması ve oluşturulmasında felsefe, siyaset bilimi, yönetim-bürokrasi, ekonomi ve nihayetinde hukuk en temel ve elzem hususlar olarak görülmüş ve bu alanlardaki hem literatürde yer alan kıymetli bilgileri aktarmaya ve yorumlamaya hem de siyasette etiğin yerleştirilmesi için özgün yorumlara yer verilen metinler yayınlanmasına dikkat edilmiştir. Bu önemli ve ehemmiyeti de her geçen gün daha da artan hususta bu tematik sayıya katkı sunan tüm değerli yazarlara teşekkürü bir borç biliyor ve derginin literatüre önemli bir katkı sunacağını düşünerek okurun dikkatine sunuyoruz.

Prof. Dr. Nihat YILMAZ
Arş. Gör. H. Bozkurt ÇELİK
 Sayı Editörleri

SIYASÎ ETİĞİN ÖNEMİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

An Assessment on the Importance of Political Ethics

Nihat YILMAZ

Prof. Dr.; Gümüşhane Üniv., Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü
nihatts@gumushane.edu.tr

Özet

Birey ve toplumun yaşamını düzenleyen en önemli hususlardan biri olan etik kavramı elbette siyasetin de ana öznelerinden biri olmalıdır. Etik siyasetin nasıl yapılacağı meselesi Antik Yunan'dan günümüze tartışılmaya devam eden bir konudur. Farklı tanımları itibarıyla siyasetin kendine has bir etik anlayışa sahip olması da elbette topluma göre değişir. Çünkü her toplumun kendine özgü etik kodları vardır. Bazı etik kodlar evrensel olsa da her toplumun öncelik verdiği kodlar farklıdır. Dolayısıyla siyasetin hem daha işlevsel hem de daha insan odaklı olmasının yolu siyasî etiğin sağlıklı olmasından geçer. Bu çalışmada siyasî etik üzerine kavramsal bir değerlendirme yapılacaktır. Farklı etik anlayışlara dair teorik bir değerlendirme yapılarak konunun kavramsal çerçevesi tartışılacak ve siyasî etik denilince kast edilen hususlar aydınlatılmaya çalışılacaktır. Asıl odak noktası da siyasî etiğin neden önemli olduğu meselesini 21. yüzyıldan örnekler de kullanılarak açıklamaktır.

Anahtar Kelimeler: Siyaset, Etik, Siyasî Etik

Abstract

The concept of ethics, which is one of the most important issues regulating the life of the individual and society, should of course be one of the main subjects of politics. The issue of how to make ethical politics is a subject that has been discussed since Ancient Greece. The fact that

politics has a unique ethical understanding due to its different definitions, of course, varies according to the society. Because every society has its own ethical codes. Although some ethical codes are universal, the codes that each society prioritizes are different. Therefore, the way to make politics both more functional and more people-oriented is through a healthy political ethics. In this study, a conceptual evaluation will be made on political ethics. By making a theoretical evaluation of different ethical understandings, the conceptual framework of the subject will be discussed and the issues that are meant by political ethics will be tried to be clarified. The main focus is to explain why political ethics is important, using examples from the 21st century.

Keywords: Politics, Ethics, Political Ethics

Giriş

Son yıllarda etik ve ahlâk gibi kavramların siyaset gündemi üzerindeki etkisi giderek artmaktadır. Öyle ki içinde bulunulan yüzyılda etik kavramına atıfta bulunma moda haline gelmiştir. Bu kavramın kullanımının bu derece yaygınlaşmasında bilim ve teknoloji öncülüğünde gerçekleştirilen ekonomik ilerlemelerin beklenenin aksine insanlığa esenlik ve mutluluk getirmemesi hatta acı tecrübeler yaşatmasının önemli bir etkisi vardır. Siyasal ve ekonomik sıkıntıların başat olduğu bir dönemde, kalkınma ve büyümenin temel öncelik olması etik duyarlılığın ve insanî değerlerin ıskalanmasına neden olmaktadır. Bu da dünyadaki birtakım insanî krizlerin sayısını arttırmaktadır. Toplum yönetme konumunda olan siyasetçilerin etik kaygılarının zayıflaması ya da kaybolmasının bu tür neticelerin oluşmasını sağladığına ilişkin söylemlerde meydana gelen artış ise durumu daha vahim bir hale dönüştürmektedir. Siyasette ahlâk için gerekli olan zeminin kaybolması genel anlamda ahlâk güdüsünü ortadan kaldıran bir etki değildir. Sadece o zeminde ahlâkî gelişim sağlanamayabilir. Bu durum doğru, âdil ahlâkî ilkelerin olmadığını göstermez. Fakat ahlâkî güdülerden yoksun bir siyaset kurumunun

olumsuzluklardan kurtulması oldukça zordur. Bu olumsuzluklardan ancak eksik yönü olan etiği güçlendirmesi ile gerçekleştirebilir.

Siyasetin eksikliklerini giderecek siyasal tedbirlerden söz edilmeye başlandığında etik kavramının adı eskiye nazaran daha fazla anılmaktadır. Siyasetin olumsuz imajını düzeltmek amacıyla alınan siyasal önlemlerin en önemlilerinden biri şüphesiz birçok ülkede sayısında ciddi artışların meydana geldiği Etik Kurulları'dır. Dünya genelinde etik kurullarının sayısında meydana gelen artış ile birlikte siyasetin etik sıkıntılarını çözüm önerileri getirmek amacıyla birçok ulusal ve uluslararası kongreler ve konferansların sayısında da ciddi bir artış görülmektedir. Etik tartışmaların dünya genelindeki bu yükselişi ilk kez gerçekleşmiş bir durum değildir. Dinin daha etkin bir kurum olduğu Ortaçağ etik tartışmaların en yoğun olduğu dönemlerden biridir. Ortaçağ öncesinde Antik Yunan döneminde de siyasî etiğe ilişkin tartışmalar söz konusudur. Kısacası etiğin siyasal bağlamda tartışılması bazı dönemler yoğun olmakla birlikte her daim süreklilik arz etmiş bir durumdur. Birbirleri ile yakın ilişki içinde olan etik ve siyaset kavramlarının günümüze kadar sürekli olarak her siyasî etik tartışmasında yer alması, her iki kavrama insanların ihtiyaç duyduklarının önemli bir göstergesidir.

Siyasette etiğe ihtiyaç duyulmasının önemli nedenlerinden biri siyaset kurumuna ve siyasetçilere duyulan güven eksikliğidir. Siyasetçilerin kendi menfaatlerini kamu yararından daha üstün gördüklerine ilişkin insanlarda oluşan algı ise bu güvensizliği tetiklemektedir. Bu olumsuz algıların giderilebilmesi için etik kavramının işlevsel olarak siyasette daha fazla yer alması gerekmektedir. Bu amaçla çalışmada, öncelikle konunun temel kavramı olan siyasî etik ele alınmaktadır. Daha sonra siyasî etiğin amaç etiği, kurumsal etik ve davranış etiği gibi üç farklı görünümü üzerinde durulmaktadır. Son olarak da çalışmanın ana konusunu teşkil eden siyasette etiğin neden önemli olduğuna ilişkin bilgilere değinilmektedir. Çalışma, etik siyasetin önemini ve siyasette etik için neler yapılması gerektiğine ilişkin düzenli bilgiler sunmayı amaçlamaktadır.

Siyasî Etik Kavramı

“Siyasî Etik” devletin etik sorumluluğu ile ilgilenen temel bir kavramdır. Özellikle adalet, toplumdaki devletin temel rolleri, dayanışma ve yardımlaşma, kalkınma desteği, devlet şekilleri, vergi politikaları ya da siyasetçilerin bütünlüğü gibi konular siyasî etiğin ilgilendiği alanlardır. Yani siyasî etik, siyasetin tüm bu alanlarının etik yönlerinin araştırılması ve değerlendirilmesidir. Siyaset kurumunun adalet, özgürlük ve barış gibi temel değerleri benimsemesinde siyasî etiğin önemli bir yönü olan etik düşüncelerin önemi yadsınamaz. Fakat pratik siyasal hayata bakıldığında etiğin temel ilkelerinin genellikle gerçekçi siyaseti takip edemediği görünmektedir. Bu durumun oluşmasında etiğin normatif bir bilim olması ve siyaset gibi uygulamalı, pratik bir bilim olmamasının etkisi büyüktür. Ancak etiğin uygulamalı bir bilim olmaması onun pratik hayata bir etkisinin olmadığı anlamına gelmez. Siyaset aracılığıyla etik kendisini toplumda hissettirebilir. Bu nedenle hem siyaset hem etik kavramları birbirleri için gerekli iki önemli kavramdır. Siyaset kurumunda etik prensiplerin, faziletlerin ve normların olup olmadığının ve bunların siyasetin içine nasıl dahil edilebileceğinin araştırılması noktasında siyasî etik önemli bir işlev görmektedir. Birbirleri için son derece gerekli etik ve siyaset kavramı her ikisi bir araya geldiğinde insanların arzuladığı iyi yaşam koşullarının oluşmasını sağlayabilirler. Fakat insanlardaki iktidar ve güç hırsı bazen her iki alanında kötüye kullanılmasına sebep olabilmektedir. Kısacası, araç olarak bu kavramların hangi amaçlar doğrultusunda kullanıldığı önemli bir hal almaktadır.

Etik ile siyaset arasında yakın bir ilişki bulunmasına rağmen bazı farklılıklar da söz konusudur. En önemli farklardan biri etiğin bireysel yararı, siyasetin ise kamusal yararı daha üstün görmesidir. Bireysel yarar olmadan kamu yararının elde edilmesi zor olduğu gibi, benzer şekilde kamu yararı olmadan da bireysel yarar sağlama oldukça güçtür. Bu nedenle de siyaset, hem kamusal yararda hem de vatandaşların bireysel yararlarında iyileştirmeler meydana getirerek vatandaşlara daha iyi yaşam koşulları sağlayacak ideal bir refah devleti kurmayı amaç edinmelidir. Dolayısıyla hem bireysel yararın hem de

kamu yararının birlikte geliştiği yerlerde başarılı ideal bir refah devleti kurulabilir. Bu bağlamda ideal bir refah devletinin oluşturulmasında etik siyaset ya da siyasette etik önemli ön koşullardır.

Etik ve siyaset tartışmalarının Antik Yunan dönemine kadar giden geçmişine bakıldığında günümüzdeki tartışmaların o dönemlerde de var olduğu görülmektedir. Etik ve siyaset ilişkisi üzerine günümüze kadar süregelen tartışmalarda düşünürler arasında ciddi görüş farklılıkları bulunmaktadır. Örneğin Mahatma Gandhi siyaset ile ahlâk arasında mutlu bir evliliğin tesis edilmesinin gerekliliğini savunarak, yüksek standarda sahip bir siyasetin ahlâkî bir temele dayanmasının zorunluluğunu vurgulamaktadır. Ayrıca Gandhi ilkedен yoksun bir siyaseti dünyadaki yedi büyük günah arasına sokmaktadır. Bu yedi büyük günah şunlardır: Çalışmadan kazanılan servet, vicdan olmaksızın keyif, karakter olmaksızın bilgelik, ahlâk olmaksızın iş hayatı, insanlık olmaksızın bilim, fedakârlık olmaksızın ibadet ve ilke olmaksızın politika. Yani Gandhi ahlâkî ilkelerden yoksun bir siyasetin dünyadaki önemli yedi büyük günahın birine neden olacağını savunarak, ilkeli siyaseti önermektedir. Thomas Hobbes ve takipçilerine göre ise etik olma devlet tarafından insanlara empoze edilen bir durumdur, bu nedenle de etik siyasetin sadece bir kolu olabilir. Bu görüş farklılıklarına rağmen kesin olan bir şey vardır o da etik ve siyasetin bir karşılıklı bağımlılık içinde olduğudur.

Siyasî etik konusunda Max Weber, “Meslek Olarak Siyaset” adlı eserinde önemli konulara değinmektedir. Etik kavramını inanç ve sorumluluk etiği olmak üzere ikiye ayıran Weber sorumluluk etiğinin inanç etiğinden farklı olarak siyasî etik anlamına geldiğini ifade etmektedir. İnanç etiğinde siyasetçi gerçekleştirmiş olduğu davranışlar neticesinde bir sorumluluk üstlenmez. “Hristiyan doğru hareket eder ve sonuçları Tanrı’ya bırakır” anlayışı inanç etiğinin temel kaidesidir. Sorumluluk etiğine göre ise siyasetçi eylemlerinin sonuçlarına katlanmak zorundadır. Siyasetçi eylemlerinin sonuçlarından sorumlu tutulacak olmasından dolayı alacağı kararların sonuçlarını önceden kestirebilmelidir. Weber birbirlerinden farklı anlamlar ta-

şısalar da inanç etiği ve sorumluluk etiği birbirini tamamlayan bütünü'nün önemli iki parçasıdır. Siyasetçi inanç ve sorumluluk etiğinin birleşmesi ile ideal ahlâk anlayışını kavuşabilir. Dolayısıyla siyasetçinin etik bir siyaset icra edebilmesi için inanç ve sorumluluk etiğini birbirleriyle bağdaştırması gerekmektedir.

Siyaset biliminde etik siyaset ilişkisi ile ilgili farklı bakış açlarına sahip iki önemli düşünür Platon ve Machiavelli'dir. Platon yöneticilerin kim ve nasıl olması gerektiğine ilişkin fikirler ve nasihatler öne sürerek olması gereken hakkında bilgi vermektedir. Machiavelli ise başarılı yöneticilerin ve siyasetçilerin nasıl başarılı olduklarını var olan durumlarını inceleyerek araştırmaktadır. Machiavelli'ye göre siyasette başarı etik kaygılarla, ahlâkî duyarlılıklarla pek bağdaşmamaktadır. Ayrıca Machiavelli egemenin iradesinin yasa niteliğinde olduğunu ve bu iradeye itaatın gerekli olduğunu vurgulamaktadır. Bu itaatın sağlanması ve insanların kendilerinin bir iktidar tarafından korunması için her ne pahasına olursa olsun egemenin güç uygulaması zorunludur. Bu nedenle egemenin güç uygularken etik kurallara uygun hareket etme zorunluluğu yoktur. Ona göre siyasî başarı için amaç araçları meşru kılmaktadır. Ahlâkın toplum için önem taşıdığını vurgulamakla birlikte siyasette siyasetçilerin başarılı olmasında ahlâkî uygun görmemektedir. Bundan ötürü Machiavelli siyaseti kendine özgü tabiatı kapsamında değerlendirerek onun ahlâkî değerlendirmelerden bağımsız bir şekilde açıklama çalıştığı söylenebilir. Öyle ki Machiavelli Hükümdar eserinin "Zorbalıkla Hükümdarlığa Yükselenler" adlı VIII. bölümünde şöyle demektedir: "Vatandaşlarını öldürmenin, arkadaşlarına ihanet etmenin, sadakatsiz, merhametsiz, dinsiz olmanın erdem olduğu söylenemez. Bunlarla iktidar kazanabilirsiniz ama şan ve şeref elde edemezsiniz." Dolayısıyla siyasetin etik ile hiçbir bağlantısının olması gerekmez. Burada siyaset açısından önemli olan başarıdır. Makyavelizm düşünce sisteminde "Başarıya ulaştıran her yol mübahtır" anlayışı önemli bir yer tutmasından ötürü ahlâkî değerler ile siyaset yapmak güçleşmektedir.

Siyaset etik ilişkilerinde Makyavelizmin görüşünün neredeyse tam karşıtı düşünceyi savunan filozof Platon'dur. Platon'un idealist

yaklaşımına göre siyaset ahlâka feda edilmiştir. Onun idealist yaklaşımı evrensel ve mutlak ahlâkî değerleri (idealar) öngörmektedir. Devletin temel amacı da evrensel ve mutlak olan bu ahlâkî değerleri ve erdemleri toplumsal yaşama geçirerek tüm yurttaşları ahlâklı yaşama yönlendirmedir. Ahlâklı bir toplumsal yaşam için ise “adalet” en önemli ülküdür. Ona göre adalet devletin olduğu kadar tek tek bireylerin de temel erdemidir. Bu temel erdemi sağlayacak olan devletin kendisinin sahip olduğu erdem tüm toplum tarafından benimsenmekte midir? sorusunun cevabı önemlidir. Farklı etik ilkelere sahip azınlıkların Platon’un bu evrensel etik ilkeleri içinde eritilmesi durumu söz konusu olabilmektedir. Burada devleti yönetenlerin sahip olduğu etik anlayış topluma empoze edilebilir.

İslâmî düşünürlerden Farabi’nin siyaset ve etik ilişkisi ile ilgili düşünceleri de siyasî etik açısından oldukça değerli fikirlerdir. Farabi “Medinet’ül Fazıla” adlı eserinde Antik Yunan düşüncesini İslami bir yaklaşımla bağdaştırarak “Emir, nübüvvet hırkasını kuşanmaya ehil biri olmalıydı” sözü ile emirin sıradan biri olamayacağı, sıra dışı, neredeyse peygamberce birisi olması gerektiğini savunmaktadır. Ancak Farabi bu talebin erişilmesi güç bir hayal olduğunun ve böyle bir toplum düzeninin hemen her zaman mümkün olmayacağını belirtmektedir. Farabi, siyasal iktidarı elde edenlerin peygambervari bir yönetim sergilemeleri gerektiğini önemle vurgulamaktadır. Bunun zor bir durum olmasına rağmen Farabi’ye göre bu amaç doğrultusunda siyasal liderler çaba göstermelidirler.

Diğer bir İslâmî düşünür olan İbn Tevmiye’ye göre ise iyi ve âdil bir siyasetin “emaneti ehline vermek” ve “adilane hükmetmek” gibi iki temel gereksinimi vardır. Siyasetin etik yönden başarılı olmasında önemli bir şart olan emaneti ehline vermekten kastedilen şey hem kamu yöneticiliğinin hem de kamu maliyesinin o işte yetenekleri en iyi olan kişilere verilmesidir. Adilane hükmetmek ise yapılan her türlü tasarrufta adaleti gözetmektir. Aynı şekilde İbn Tevmiye emaneti ehline veren ve adil olan ululemr’e (buyruk sahibi olanlar) itaatin gerekli olduğunu belirtmektedir. Ancak Allah’a isyanın söz konusu olduğu yerlerde hiçbir mahluka itaat edilemeyeceğini de

vurgulamaktadır. Kısacası İbn Tevmiye'ye göre Allah'a isyanın olmadığı, emanetin ehline verildiği ve adil bir yönetimin sergilendiği siyasal iktidarlar başarılı yönetimlerdir ve halklar da bunlara itaatle mükelleftirler.

Bu düşünürlerin dışında hem Batı hem de İslâm siyasal düşüncesinde siyasî etik konusunda eserler veren başka düşünürlerde bulunmaktadır. Ancak çalışmanın kapsamının çok fazla genişleyeceği düşüncesiyle çalışmada sadece bu düşünürlerin fikirlerine yer verilmektedir.

Siyasî Etiğin Önemi

Son yıllarda birçok ülkede siyasete karşı önemli ölçüde bir güven kaybı söz konusudur. Bu güven kaybı sadece hükümetlere karşı değil, aksine siyasal sistemin tüm eylemlerine karşı duyulan bir güvensizliği ifade etmektedir. Güven kaybının başlıca göstergeleri: seçimlere azalan oranda katılımın olması, siyasal partilere özellikle de partilerin gençlik kuruluşlarına olan üyeliklerin giderek azalması, siyasal makamlardaki istihdamlar ile ilgili problemlerde meydana gelen artışlar, politikacıların itibar kaybı ve siyasetin kabiliyetine olan düşük güvendir. Bunlar siyasetin temel toplumsal sorunları çözmede ona olan güvenin azalmasına neden olan başlıca faktörlerdir. Yani siyasetteki kirlenmelerin, yolsuzlukların ve rant dağıtımındaki haksızlıkların artış gösterdiği günümüzde, halkın siyaset kurumuna olan güveninde ve ilgisinde ciddi bir azalma meydana gelmiştir. Siyasette güven kaybına olanak tanıyan tüm bu problemlerin üstesinden gelinemesinde şüphesiz siyasetin etik boyutunun geliştirilmesi gerekmektedir. Siyaset siyasî etik aracını kullanarak adil işleyen bir mekanizmaya kavuşturulduğunda ona karşı duyulan güvensizliğin azalması sağlanabilir.

Bugün birçok ülkenin siyasal kurumları ne politik ne de etik anlamda iktidar olma görevlerini tam olarak yerine getirememektedirler. Siyasetin amaç ve araç ilişkisi ülkelerin siyasî etik yönünden başarılarının ne seviyede olduğunun önemli bir göstergesidir. Siyaset

etik açıdan değeri, hizmet ettiği amaca bağlı olarak değişkenlik gösterir. Bu duruma örnek olarak ülkelerin çelik üretimi verilebilir. Çelik eğer okul ve hastane inşası gibi tamamen insanî amaçlar için kullanıldığında etik açıdan uygun bir işlev gerçekleştirmiş olur. Ancak savaşlar için çeşitli silahların yapımında çelik üretiminden yararlanıldığında bu durumun etik bir yönünden söz edilemez. Bosna soykırımında, Srebrenitsa'da beş binden fazla Boşnağın korumalığını üstlenen Birleşmiş Milletler Hollanda askerlerinin bu Müslümanları Sırp'lara teslim etmeleri, Hocalı soykırımını yapan (1992) milis lideri Ermeni devlet başkanı tarafından devlet nişanı ile ödüllendirilmesi, Danimarka'da İslâm dininin peygamberini aşağılayan karikatürlerin yayınlanması vb. konular dünya siyasetinin etik açıdan durumunu gösteren önemli bazı örneklerdir. Tüm bu olumsuzlukların giderilmesi için küresel adalete ihtiyaç vardır. Küresel adaletin sağlanması için de küresel ahlâk standardı oluşturulmalıdır. Bu şekilde küresel ahlâk ve adalet sayesinde küresel bir barış sağlanabilir. Bu genel çerçevede her toplum kendi içinde küresel adaletini meydana getirmektedir. Siyasette etik değerleri sadece kendi ülke vatandaşlarına uygulamak siyasî bir etik davranış sergilendiğini göstermez. Ülkelerin siyasal iktidarları hem kendi iç siyasetlerinde hem de uluslararası siyasette etik değerleri savunmalıdırlar. Ülkelerin siyasal iktidarlarına karşı etik yönden olumlu ya da olumsuz bir kanaatin oluşmasında iktidarların ülkelerinin iç ve dış dinamiklerinde gösterdikleri davranışların önemli bir etkisi vardır. Dolayısıyla siyasal iktidarlar ülkelerin siyasî etik yönden imajlarını belirleyecek önemli bir siyasal güçtür.

Siyasî etiğin görevi, etik açıdan meşru siyasî bir düzene (demokrasi gibi) itici bir güç olarak katkı sağlayacak işlev görmesidir. Siyasî etik, bireysel olarak vatandaşın demokrasi için değerli tutum ve davranışlarını önemseyerek bu davranışları teşvik etmeyi amaçlamalıdır. Bu sayede siyasî etiğin demokratik bir işlev icra edebilmesi daha kolaylaşacaktır. Bireysel olarak vatandaşlar siyasal sürece aktif bir şekilde katılarak kendi gelecekleri hakkında bilgi sahibi olmalıdırlar.

Bu bağlamda vatandaşlar bireysel olarak siyasal ve toplumsal gelişmeler hakkında bilgilendirilmeli, kendi haklarının (seçmen hakları gibi) farkına varmaları sağlanmalı ve siyasal partiler, dernekler, farklı vatandaş grupları gibi sivil toplum örgütlerine angaje olmaları için çaba gösterilmelidir. Sivil toplum kuruluşlarına (STK) vatandaşların angajmanı kısa süreli bir kişisel çıkar olarak anlaşılmamalıdır. Bu angajman vatandaşların uzun süre devam edecek ve iyice anlaşılmış bir kişisel çıkarını kapsamaktadır. Örneğin vatandaşlarda çevreyi koruma bilincinin STK'lar aracılığıyla geliştirilmesi vatandaşların hem bu bilinci iyice anlamalarını hem de uzun süre bu çevre bilinci ekseninde hareket etmelerini sağlamaktadır.

Vatandaşların siyasî etiğe uygun demokratik değerlere sahip olarak yetiştirilmelerinde STK'lar olumlu bir rol üstlenmelerine rağmen kendilerinin sivil toplum örgütlerine uyum sağlayabilmelerinin önünde bazı engeller söz konusu olabilir. Karşılaşılabilecekleri en önemli engellerden biri birey kendi düşüncelerini bu STK'larda dile getirdiğinde ortaya çıkabilir. STK'ya yeni angaje olan bireyin düşünceleri bazı eski yöneticilerin reflekslerine neden olabilir. Bu tür zorlukların birey tarafından aşılabilmesi ancak güçlü bir angajman ile mümkün olabilir. Bundan dolayı genel anlamda STK'ların siyasî etiğe uygun olarak demokratik bir yapıya kavuşturulmaları gerekmektedir. Aksi halde kendi içinde bir etik yapıya kavuşmayan sivil toplum örgütlerinin ve yöneticilerin davranışları ülkelerin hem sosyal hem de siyasal yapılarının etik bir hal almalarını yavaşlatan bir unsur olarak ortaya çıkmaları durumu söz konusu olabilir. Dolayısıyla STK'lar etiğe uygun bir takım işlevleri önemsenmesi gerekmektedir.

Siyasî etik siyasal görevi bulunanlardan özel bazı taleplerde bulunmaktadır. Siyasetçilerin kamu çıkarlarına hizmeti gönüllü olarak tercih eden kamu çalışanlarıdır. Ancak ülkenin yönetim sisteminin tepesinde bulunan siyasetçilerin gönüllü olarak tercih ettikleri bu görev için gerekli olan belirli bir takım standartları yerine getirmeleri gerekmektedir. Bu standartlar siyasetçilerin mesleklerinde daha etik davranışlar sergilemelerini sağlamaktadır. İlk olarak siyasetçi

modern toplumların karmaşık yönetim problemlerini çözecek profesyonel yeterliliği sağlamak için gayret göstermelidir. Bu durum medyadan yararlanarak belirli hedeflere kısa yoldan ulaşmadan daha önemli ve daha meşru bir yoldur. İkinci olarak siyasetçiler kendilerine siyaset yapma yetkisi veren seçmenlerine karşı sorumlu olduklarından dolayı seçmene karşı samimi olmaları onlar için temel bir siyasal erdemdir. Siyasetçinin ulaşmak istediği hedefi, bu hedef doğrultusunda kullandığı araçlar ve başvurduğu yollar, baştan kabul ettiği temel etik değerlere karşı aykırılık teşkil etmemelidir. Temel değerlerden yoksun bir siyaset doğal olarak beraberinde keyfiliği getirmektedir. Bu noktada siyasetçi hem seçmen vatandaşlara hem de kendi vicdanına karşı bir sorumluluk hissetmelidir. Üçüncü olarak siyasetçi siyasî arenada meydana gelen tartışmalarda siyasî muhaliflerine karşı hakkaniyete uygun, adil bir şekilde davranmalıdır. Demokrasi bünyesinde uzlaşma aranmasını barındırmaktadır. Dolayısıyla siyasî rakipler birbirlerinin düşmanları değildir. Siyasetçilerin adalet duygusuna sahip olmaları ve bu doğrultuda hareket etmeleri gerekmektedir. Bu şekilde bir hareket siyasetçilere siyasî kararlarında sadece kendilerinin güç elde etmelerine fayda sağlayanları düşünmeyi değil, bunun yanında küçük bir takım sosyal grupların menfaatlerinin de dikkate alınmasına yardımcı olmaktadır. Siyasetçinin tüm bu standartları yerine getirmesi onun başarılı bir siyasetçi olduğunu gösterir mi? Bu sorunun cevabına hemen evet demek o kadar da kolay değil.

Siyasetçinin başarısını belirleyen en önemli faktör, maalesef onun çok iyi bir insan, ahlâklı, erdemli bir kişi olması değildir. Aksine onun iktidarı elde etmekte ve tutmakta gösterdiği maharet ve ustalık onun başarısını belirleyen önemli etkidir. “Siyasette hiç bir şey başarı kadar önemli değildir” sözü siyasette başarıdan daha önemli bir şeyin olmadığını önemli bir göstergesidir. Ancak bu durum siyasette başarı kazananların sadece ahlâksız ve kötü kimseler olduğu anlamına gelmez. Buradaki önemli nokta; siyasette başarı ile ahlâklı olma arasında doğrusal bir ilişkinin olmadığını vurgulanmasıdır. “Ahlâkî

amaçlara ahlâkî araçlar ile ulaşılır” prensip itibariyle doğru görünmekle birlikte bazı olaylarda olumsuz sonuçlar meydana getirebilir. Örneğin siyaset, ihtilal ve savaşlarda gayri meşru araçlar kullananlara karşı daima meşru araçlarla cevap vermek olumsuz bir takım sonuçlara neden olabilir. Bu durum karşısında Alman sosyalistlerinden Ferdinand Lassalle devlet adamının başarıyı sağlayacak en az kötü olan aracı seçmesinin doğru olacağını söylemektedir. Siyasette insanlar genellikle iyi ve kötü arasında tercih yerine, kötü, daha kötü veya en az kötü arasında bir tercih yapmak zorunda kalmaktadırlar. Çünkü politikacının yaşayabileceği en büyük dram, yanlış hesap sonucu uğrayacağı başarısızlıktır. Dolayısıyla siyasetçinin ahlâkî ilkeleri benimsemesi ne kadar doğruysa, sürekli gayri meşru araçlarla bir saldırıya maruz kaldığında da en az kötü olan yöntemi tercih etmesi de onun başarısı açısından oldukça önemlidir. Buna rağmen siyasette doğru olan meşru araçlar ile meşru hedeflere ulaşmaktır.

Siyasetçiler yaptıkları işlerinden ötürü etik bir temele ihtiyaç duymaktadır. Bu etik temel siyasetçilerin doğru yapmış oldukları tespitlerinin savunulmasına yardımcı olmaktadır. Siyaset insanları bağımlı kılabilen ve içinde süreklilik arz eden medyanın ve birtakım baskı kurma imkânlarının bulunduğu bir atölyedir. Elinde bu derece etkin araçlara sahip olan siyasetin doğal olarak siyasetçileri kendi istekleri yönünde ikna etmesi hiç de zor değildir. Bundan dolayı siyasetçiler bu ikna yöntemlerinden kurtulabilmek için yardıma ihtiyaç duyarlar. Bundan dolayı siyasetçilerin bu tür baskılara maruz kalmalarının önlenmesi için öncelikle kendilerinin kamuoyuna deklere edilmiş bir ahlâk anlayışlarının olması, yoksa da kamuoyu aracılığıyla böyle bir ahlâk anlayışının talep edilmesinin de sağlanması gerekmektedir. Bu tür adımlar siyasetçiyi karar verirken bir takım baskılardan sıyrılmasını sağlayacak önemli gelişmelerdir. Siyasetçinin deklere ettiği ahlâk anlayışına aykırı bir davranış sergilemesinin toplumda bir tepki meydana getirebilir. Böylece siyasetçiye zorlama ile bir karar verdirilmeye çalışıldığında bunun toplum tarafından nasıl karşılanacağını da hesaplanması gerekecektir. Ayrıca ülkelerin bu tür reformları onların demokrasi seviyelerinin yükselmesine de fayda sağlayabilir.

Ülkeler demokrasi kaliteleri sadece siyasetçilerin ahlâk anlayışlarının geliştirilmesi ile yükseltilemez. Demokrasi için açıklık ve şeffaflık gibi vazgeçilmez iki temel prensip vardır. Bu bağlamda siyasal partilerin finans kaynaklarını kamuoyuna açık bir şekilde beyan etmeleri bu prensiplerin ve aynı zamanda da siyasî etiğin doğal bir sonucudur. Bu beyanları sadece siyasal partiler değil aynı zamanda siyasetçilerin kendilerinin de parlamento dışı gelirlerini kamuoyuna duyurmaları gerekmektedir. Siyasal partiler ve siyasetçilerden kaynaklanan etik sorunların yanı sıra seçim sistemi olarak liste usulünün benimsenmiş olması da siyasî etik bağlamında bir takım problemlere neden olmaktadır. Liste usulünde seçilecek milletvekili aday, seçmenlerin seçecekleri milletvekillerine duydukları güvene bakılarak değil, aksine parti içi hiziplere ve delege pazarlıklarına göre belirlenmiş olması bu sorunların başında gelmektedir. Doğal olarak bu durum liste milletvekillerini parti örgütüne bağımlı bir hale getiren bir gelişmedir. Liste usulü ile parlamento da görev alan bir milletvekilinin parti örgütü dışında bir görüş dile getirmesi oldukça zordur. Bunun nedeni, milletvekilinin tekrar seçilebilmesinin parti örgütünün tercihine bağlı olmasıdır.

Halkın temsilcileri olan Milletvekilleri'nin etik davranış ilkelerine bağlı olarak bir takım faaliyetlerde bulunmaları gerekmektedir. Ayrıca seçilen bu parlamenterler herhangi bir vatandaştan daha yüksek etik standartlara sahip olmalıdır. Helmut Schmidt'e göre milletvekillerinin etik olarak hareket edebilmeleri için iki temel ilkeyi göz önünde bulundurmaları gerekmektedir. Birincisi: Bir karar vermeden önce, ortada bir haksızlığın, yolsuzluğun ya da herhangi bir tehlikenin olup olmadığının kontrol edilmesi ve eğer bir problem varsa bunun nasıl yok edileceğine ilişkin birtakım çözümleri düşünmesi gereklidir. Bu noktada da milletvekili kendisine şu soruyu daima sormalıdır: Görevimi hakkıyla yapıp etik değerlere uygun hareket edebildim mi? İkincisi: Milletvekili parlamentoda alınacak olan bir karar da parti grubu disiplinine mi yoksa kendi vicdanına göre mi hareket etmelidir? Schmidt bu iki durum birbiriyle çelişiyorsa, oylama sıra-

sında milletvekilinin vicdanına göre hareket etmesi gerektiğini savunmaktadır. Burada doğru olan her milletvekilinin parlamentodaki davranışlarının hesabını seçmenleri önünde vermesidir. Siyasî etik davranış bunu gerektirmektedir. Yani siyasette etik davranış dürüstlük, açıklık, görevlerin tam olarak yerine getirilmesi, adalet, tarafsızlık, hesap verebilirlik ve başkalarının haklarına saygı duyma gibi temel birtakım etik ilkeleri içermektedir. Siyasî yolsuzlukların önüne geçilebilmesi için bu etik ilkelere ihtiyaç duyulmaktadır.

Siyaset’de etik anlamda meydana gelen çöküntünün giderilebilmesi için ayrıca ülkelerde toplumsal ahlâkın da geliştirilmesi gereklidir. Bu noktada din adamlarına, yargıçlara ve öğretmenlere vb. önemli görevler düşmektedir. Toplumdaki ahlâkî çöküntünün giderilebilmesi noktasında ağırlıklarının koymaları gerekmektedir. Zayıflara, hasta ve yoksullara, darda olanlara karşı merhametli olunması gerektiğini, her bir insanın onuruna hoşgörölü ve saygılı olmayı toplumun örnek kesimleri her bir bireye telkin etmelidirler. Bireyin, tutum ve eylemlerinde, kendisini yönlendiren, onun iyi bir insan ve sosyal ve siyasal açıdan da ahlâklı olmasını sağlayan şey onun “etik gelişmişlik” seviyesidir. Dolayısıyla bireylerin etik gelişmişlik seviyelerinin yükseltilmesinde toplumun birçok kesimine önemli görevler düşmektedir.

Sonuç

Siyaset, toplumda adaleti sağlayabilecek meşru güç kullanma tekeline sahip önemli bir kurumdur. Güç kullanma hakkına sahip olan bir irade hem meşruiyete hem de güvene ihtiyaç duyar. Ancak günümüzde siyasete ve siyasetçilere duyulan güvenin genel olarak azaldığı görülmektedir. Bu güven bunalımının temel nedenlerinden biri siyasetçilerin toplumdaki tüm kesimlerin menfaatini düşünmek yerine kendi kişisel çıkarlarını düşündüklerine ilişkin yaygınlaşan kanıdır. Bu durum hem siyaset kurumunu hem de siyasetçileri yıpratın, onlara karşı bir güvensizliğe neden olan önemli faktörlerden biridir.

Siyasete ve siyasetçilere olan güvensizliğin giderilmesi ve güvenin artırılması için bir takım çözüm önerileri öne sürülmelidir. Bu bağlamda öncelikle yapılması gereken etik alanında uzman kişilerden oluşan siyasete ve siyasetçilere danışma hizmeti verecek bir danışma kurulunun ya da danışmanların bulundurulmasıdır. Siyasetçilerin verdikleri kararların ne ölçüde etik kurallara uygun olup olmadığı ne hangi hallerde etik davranışların dışında hareket edilebileceği (savaş, ihtilal) bu etik danışma kurulları tarafından kendilerine bildirilmelidir. Ancak burada danışma kurullarının etik prensiplerinin toplumun hassasiyetlere uygun olması önem taşıyan diğer bir husustur. Toplumun genel anlamda tüm kesimlerinin alınacak kararlara göstereceği refleksler değerlendirilerek bir karara varılmalıdır.

Etik ve ahlâkî bir siyasetin gerçekleştirilebilmesinde sadece siyaset kurumunun ve siyasetçilerin etik ve ahlâkî davranması yetmez. Bunun dışında toplumda her bir bireye uyması gerekli etik kuralların neler olduğunun küçük yaşlardan itibaren sosyalleşme süreci ile birlikte öğretilmesi gerekmektedir. Bu sayede geleceğin siyasetçileri, hâkimleri, öğretmenleri ve yöneticileri temelden bir etik yaşam standardına kavuşmuş olacaktır. Günümüz ülkelerindeki siyaset kurumuna güvenin sağlanamamasının nedenlerinden biri bireylerin sosyalleşme süreci ile birlikte etik kurallar hakkında yeterince eğitilememiş olmalarıdır. Bazen bu eğitimsizlik ideolojik devletlerde olduğu gibi bilinçli bir şekilde yapılabilir.

Siyaset kurumundaki etik ihlallerin önüne geçilmesinde sadece sosyalleşme süreci ile verilen eğitim yeterli olmayabilir. Siyasetçilerin etik olmayan davranışlarda bulunmaya eğilimli oldukları düşünülüyorsa bu noktada belki tüm sorunları çözebileceği düşünülmese de siyasetçilerin bu ihlallerinin önüne geçebilecek genel bir etik yasası yapılmalıdır. Bu etik yasa toplumun temel değerleri ile çelişmeyen her kesimin ihtiyaçlarına cevap verebilecek nitelikte olmalıdır. Yolsuzluk, rüşvet, gasp, hırsızlık vb. gibi her durum dünyanın her yerinde hoş karşılanmayan davranışlardır. Bu tür davranışlarda bulunan siyasetçilerin etik yasa bağlamında farklı bir takım yaptırımlara

tabi tutulmaları siyaset kurumunun daha etik hale gelmesini sağlayabilir.

Tüm bunlar siyasete ve siyasetçilere güveni arttıracak bazı gelişmelerdir. Ülkelerin siyasî etik problemlerinin giderek artması bu alanda yeni reformların yapılmasını zorunlu kılmaktadır. Ülkemizde de siyasî etik bağlamında bir takım gelişmeler meydana gelmektedir. Bunların başında siyasetin hemen hemen her kurumunda etik kurulların oluşturulmasıdır. Bu ülkemizin siyasî etiği açısından iyi bir gelişme olmakla birlikte yeterli değildir. Kurulan bu etik kurulların işlevsel olabilmeleri için bunların önündeki önemli engellerden biri olan özerk görev icra edebilmelerinin önünün açılması gerekmektedir. Aksi halde kurumun atadığı bir kişinin o kurumu etik açıdan adil bir şekilde değerlendirebilmesi ne kadar mümkün olabilir?

Kaynakça

- Brown, W. (2010). *Tarihten Çıkan Siyaset* (çev. Emine Ayhan). İstanbul: Metis Yayınları.
- Çetinkaya, H. (2007). *Ahlâk ve Politika: İnsanlık Ahlâkı ve Düşmanlık Politikası*. İzmir: Aralık Yayınları.
- Daver, B. (1993). *Siyaset Bilimine Giriş*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Emiroğlu, A. (2006). *Toplumbilimsel Siyasa: Siyaset Sosyolojisine Giriş*. Bursa: Ekin Yayınları.
- Gichure, P. I. (2007). "Wissen – Ethik – Politik", Bernhard Vogel (Ed.), *Werte schaffen: Vom Zweck der Politik in Zeiten der Globalisierung* (74-102), Freiburg: Herder Verlag, 2007.
- Gottweis, H. (2013). "Ethik, Religion und Politik", http://homepage.univie.ac.at/herbert.gottweis/WiSe2003_ethik/ethik_info.pdf, (08.06.2013).
- Güleç, C. (2004). *Politik Psikoloji Penceresinden Siyaset Ahlâkı, Kimlik ve Laiklik*. Ankara: Ümit Yayıncılık.
- Institut Für Ethik Und Werte. (2013). "Politische Ethik", <http://www.ethikinstitut.de/index.php?id=123>, (06.06.2013).

- İbn Tevmiye (1999). *Siyaset: Es-Siyasetü's-Şeriyye*. (çev. V. Akyüz). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Machiavelli (2010). *Hükümdar*. (çev. G. Demircioğlu ve A. Çavdar). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Oktay, C. (1998). *Siyaset Yazıları: Hum Zamirinin Serencamı ve Diğerleri*. İstanbul: Der Yayınları.
- Pre-online.co.uk. (2013). "Informationen über den ethischen Einfluss des Wandels von Werten und Normen", <http://www.pre-online.co.uk/politische-ethik.html>, (07.06.2013).
- Schmidt, H. (2002). *Toplumda Ahlâk Anlayışı: Yeni Yüzyılın Eşiğinde Almanya* (Çev. F. Artunkal), İstanbul: Sabancı Üniversitesi Yayınları.
- Shally, "What is the Relationship between Ethics and Politics?", <https://www.publishyourarticles.net/knowledge-hub/political-science/what-is-the-relationship-between-ethics-and-political-science/5540/> (10.06.2013).
- Tarhan, N. (2010). *Asimetrik Savaş: Politik Psikoloji*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Tataroğlu, M. (2002). "Kalkınma Sürecindeki Toplumlarda Politikacının Ahlâkî Çıkmazı", *Amme İdaresi Dergisi*, 35(3): 75-89.
- Weber, M. (2006). *Meslek Olarak Siyaset*. (çev. A. Timuçin ve M. Sert). İstanbul: Çiviyazıları Yayınevi.
- Wiemeyer, J. (2013). "Politische Ethik", <http://www.ruhr-uni-bochum.de/cgl/downloads/PolitischeEthik1112end.pdf>, (09.06.2013).
- Yüksel, C. (2010). *Siyasette Etik: Dünyada ve Türkiye'de Siyasette Etik, Siyasetin Finansmanı, Yasal Altyapı ve Uluslararası Uygulamalar*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 2010.

SİYASET VE ETİK KURAMLAR İLİNTİSİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

An Assessment on the Connection between Politics and Ethics

Merve BAHADIR

Bilim Uzmanı, Gümüşhane Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
mervebahadir2242@gmail.com

Nihat YILMAZ

Prof. Dr.; Gümüşhane Üniv., Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü
nihatts@gumushane.edu.tr

Özet

Etik kaygılardan yoksun bir siyaset buhrana yol açar. Geçmişte ve günümüzde siyasal alanda yaşanan pek çok sorunun temelinde etiğin göz ardı edilmesi vardır. Bu durum siyasette etiğin ne kadar önemli olduğu gerçeğini ortaya koymaktadır. Antik Yunan'dan beri siyaset ve etik üzerine gerçekleştirilen tartışmalar ciddi görüş farklılıklarını da beraberinde getirmiştir. İyinin ve doğrunun ne olduğu, nasıl yaşanılması gerektiğine yönelik farklı görüşler etik kuramlarını meydana getirmiştir. Bu makalede önce siyasî etik kavramına değinilmektedir. Daha sonra eylemin sonucuna odaklanan teleolojik etik, eylemin niyetini esas alan deontolojik etik ve son olarak eylemin öznesine vurgu yapan erdem etiği ile siyaset ilintisi ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Siyasî Etik, Teleolojik Etik, Deontolojik Etik, Erdem Etiği

Abstract

A policy devoid of ethical concerns leads to crisis. The ignorance of ethics is the basis of many problems experienced in the political arena in the past and today. This situation reveals the fact of how important ethics is in politics. Discussions on politics and ethics since ancient Greece have brought about serious differences of opinion. Different

views on what is good and right and how to live have created ethical theories. In this article, firstly the concept of political ethics is mentioned. Then, teleological ethics focusing on the result of the action, deontological ethics based on the intention of the action, and finally the virtue ethics emphasizing the subject of the action and politics are discussed.

Keywords: Political Ethics, Teleological Ethics, Deontological Ethics, Virtue Ethics.

Giriş

Mefhumlar dünyayı anlama ve anlamlandırmamızı sağlayan zihinsel araçlardır. Etik yaşamın her alanında varlığını hissettirmiş ve önemli bir yere sahip olan bir mefhumdur. Kişisel, toplumsal ve devlet olarak varılmak istenen, ideal olan gayeleri içermekte ve bu gayelere yönelik eylemde bulunma etkinliğini ifade etmektedir. Etik aynı zamanda siyasal alanda da öne çıkmaktadır. Değişen ve modernleşen dünyada bireyciliğin artmasıyla birlikte bazı değerlerin kökü aşındırılmıştır. Ahlâkî anlamda yaşanan zafiyetin siyasal alana yansımaları durumu etiğin önemini tekrar gündeme getirmiştir. Siyasal alanda yaşanan yozlaşma, yabancılaşma, siyasetçilere duyulan güven kaybı, insanî krizler, kişisel çıkar gibi pek çok sorun siyaset ve etik kavramlarını birlikte kullanma ihtiyacı doğurmuştur. Çalışmada ilk olarak siyaset ve etiği karşılayan siyasî etik kavramı izah edilmeye çalışılmıştır. Siyasî etiğin, sağlıklı bir yönetim için önemli bir araç olduğu, kavramın içeriği açıklanarak ortaya koyulmaya çalışılmıştır. En iyi yönetim şekli olarak ifade edilen demokrasinin işlevsel ve sağlıklı bir şekilde işlemesi için siyaset ve etik kavramlarının iş birliği yapması gerekmektedir. Bu sebeple siyasette etiğin aktif olması gerekmektedir. Siyasal liderler burada önem arz etmektedir. Siyasette bulunması gereken adalet, erdem, sorumluluk, dürüstlük, hesap verebilirlik gibi etik kodlar siyasal liderler bağlamında ele alınmaya çalışılmıştır.

Antik Yunan'dan beri sistemli olarak siyaset ve etik ilintisi kuramlar üzerinden ifade edilmeye çalışılmıştır. İlk olarak siyaset ve etik ilişkisine olumsuz bakış açısına sahip ve eylemlerin sonucunu önemseyen teleolojik etik kuram değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu değerlendirme siyaseti başarı olarak ele alan Machiavelli'nin görüşleri açıklanmaya çalışılacaktır. Deontolojik etik kuram, siyaseti sorumluluk bilinci ile değerlendirmektedir. Gerçekleştirilen eylemin niyetine odaklanan deontolojik kuran I. Kant üzerinden ele alınacaktır. Deontolojik etik kuram içinde yer alan dinî inançların siyaset ve etiğe nasıl yaklaştığı izah edilecektir.

Siyasî etik açısından karakteri ve eylemi gerçekleştiren kişiye vurgu yapan erdem etiği, çalışmada yer verilen son kuramdır. Bu kuramda siyaset, etik değerlere sahip kişilerce yerine getirilmesi gereken bir faaliyet olarak görülmektedir. Bu doğrultuda Batı düşüncesi geleneğinden Platon ve Aristoteles'in görüşlerine yer vermeye çalışılacaktır. İslâm düşüncesi geleneğinden ise Farabi'nin siyaset ve etik ilintisine nasıl yaklaştığı izah edilmeye uğraşılacaktır.

Siyasî Etik Kavramı

Etik¹ insanların eylem, tutum ve davranışlarını oluşturma ve dünya görüşlerini şekillendirme potansiyeline sahiptir. Günlük yaşamda alınacak basit bir karardan başlayıp toplumsal alana yansıyan değerler bütününe kadar tüm yaşamı kapsayan elzem bir kavramdır (Bayram, 2013: 13). Felsefenin bir alt dalı olan etik, insanlar arasındaki aksiyon ve tutumlarda değere odaklanarak "işlerin nasıl yapılması gerektiğini" belirlemede rehberdir. (Sam, 2010: 9). Ahlâk felsefesi olarak da ifade edilen etik, ahlâkî değerlerin sistematize edilmiş boyutudur (Bozan, 2019: 345).

Etiğin kapsamına bakıldığında bireysel ve toplumsal olana dair tüm eylem ilişkilerini içerdiği ifade edilmektedir. Eylemi meydana getiren şartlar, eylemin amacı ve sonuçları, eylemin doğruluğu ve

¹ Bu çalışmada ahlâk ve etik kelimeleri aynı anlamda kullanılmaktadır.

yanlılığı, eylemin doğruluğunun temellendirilmesi gibi hususlar etiğin kapsamı içerisinde yer almaktadır (Usta, 2010: 165-166). Bir bütün olarak sosyal eylemleri vurgulayan ve temellendiren etik, bireyin sosyal eylemlerinden biri olan siyasal eylemi de kapsamaktadır (Bayram, 2013: 13).

Hiçbir siyasal sistem değerlerin olmadığı bir zeminde sağlıklı bir şekilde işlemez. Ancak bunun yanında toplumun tümünü memnun edebilecek bir yönetim sistemini oluşturmak da oldukça güçtür. Sağlıklı bir yönetim için ise değerlere ihtiyaç vardır (Yüksel, 2006: 190-191). Tam bu noktada etik devreye girmektedir. Zira bireyin dâhil olduğu tüm alanlar etik ile doğrudan ilintilidir. Etik ve siyasetin ortak paydası insan olduğundan aralarında organik bir ilişki söz konusudur.

İnsan doğası gereği sosyal bir varlıktır. Dolayısıyla toplumsal alanda varlık göstermektedir (Maghaminiya, 2013: 105). Siyaset ise insanı insan yapan temel öğelerdendir. Aynı zamanda siyaset insanların bir arada yaşamaya başladığı andan itibaren var olan bir olgudur. İnsanların bir arada bulunduğu her yerde ise bir yöneten-yönetilen ilişkisi vardır. Buradan hareketle siyaset, bir arada yaşamamanın olmazsa olmaz bir varlık şartıdır ve siyasilik insanî bir niteliklidir (Güleç, 2004: 35). Siyaset faaliyeti bireylerden iktidara, iktidardan bireylere doğru olmak üzere çift yönlü ilişki ve etkileşim döngüsü olarak ifade edilebilmektedir (Çuhadar, 2007: 156-157). Siyasetin temel sorularından birkaçı, “en iyi yönetim şekli hangisidir, siyaset nasıl bir uğraş olmalıdır, ne yapmalı ve nasıl yapmalı ki içinde yaşanılan toplum ve dünya daha iyi, adil ve mutlu olabilsin” şeklindedir (Güleç, 2004: 32-35). Bu gibi soruların neticesinde yönetim şekilleri ortaya çıkmıştır. Günümüzde insanlık için en iyi yönetim şekli demokrasi olarak ifade edilmektedir. Demokrasi en kısa tanımıyla, iktidarın kaynağını halktan alan bir yönetim şekli olmasıdır (Güzel, 2018: 215). Saygın bir kavram olan demokrasinin işlevsel olması, toplumsal bilinç ve siyasetçilerin etik veya ahlâkî kaygıları ile doğru orantıdadır.

Geçmişte ve günümüzde siyasal alanda insanî buhranlar, yabancılaşma, siyasetten uzaklaşma, kamusal alanın daralması, insanî değerlerin kemirilmesi gibi pek çok sorunun yaşanmaktadır (Bayram, 2005: 43). Bilim ve teknolojide sürekli değişen ve gelişen dünyanın bazı değerleri derinden ve geniş bir şekilde aşındırdığı kaçınılmaz bir gerçektir. Bunun yanında siyasete ve siyasetçilere duyulan güven kaybı, siyasetçilerin etik endişelerinin zayıflaması hatta ahlâkî yönden endişe taşımayan, tamamen çıkar ve iktidarı elde etme yönündeki bazı tutumların sergilendiği görüşler giderek yaygınlaşmaktadır (Gökçe ve Örselli, 2011: 48). Yaşanan insan buhranların vahametinin ortaya çıkması, siyasetçilerin bahsi geçen tutumları neticesinde özellikle siyasette göz ardı edilen etiğin ne kadar mühim olduğunu göstermiştir. Siyasal yozlaşmanın topluma yansması neticesinde çıkabilecek problemlerin giderilmesi oldukça güç olabilmektedir. Bu anlamda özellikle ve öncelikle siyasette etik tutumların, etik ilkelerle donatılmış siyasetçilerin toplumu yönetmesi ve etkili olabilmesi adına siyasette etiğin sağlanması bir gerekliliktir. Bu gereklilik ve ihtiyaç siyaset ve etik kavramlarını aynı potada eriterek, her ikisinin içeriğini karşılayan siyasî etik kavramı meydana getirmiştir. Siyasî etik devletin topluma karşı etik yükümlülüğünü karşılayan elzem bir kavramdır. Devlet yönetiminin sağlıklı bir içeriğe sahip olmasında, barış, adalet, şeffaflık, hak ve hürriyetler gibi temel etik değerlerin sağlayıcı anahtarı olmaktadır (Yılmaz, 2013: 37-38). Burada birkaç yazarın siyasî etik tariflerini ifade etmek yerinde olacaktır.

Şerafettin Turan “Devlet ve ülke yönetiminde yönetenlerin ve yönetilenlerin uygulamaları, uymaları gereken, ilkeler, yöntemler demektir.” şeklinde (Turan, 1993: 315), Alâeddin Şenel ise “Siyasal farklılaşmayla ilgili yapıların, kurumların, rollerin, düşüncelerin ve eylemlerin; toplumsal yaşamın olanaklı, uyumlu, olumlu, verimli sürmesini sağlayacağı düşünülen normlardır.” (Şenel, 1993: 258) cümlesiyle tanımlamıştır. Her iki yazar da siyaset faaliyetinin hangi ilkeler üzerinden gerçekleştirileceğine vurgu yapmaktadır. Buradaki ilkeler ve değerler ancak etiğin siyaset faaliyetinde aktif olmasıyla

gerçekleşebilir. Cüneyt Yüksel ise siyasî etiği geniş bir biçimde şöyle ifade etmektedir (Yüksel, 2010: 31-34):

“Siyasette etik, hem parlamenterlerin davranışları hem de yasama sürecinin bütünü ile ilgilidir. Bu noktada özellikle parlamenterlerin birbirleri, çıkar grupları, seçim kampanyası katılımcıları, yürütmede görevli olan kamu çalışanları, seçmenleri ve genel olarak toplum ile olan ilişkileri önem kazanmaktadır. Siyasette etik kamu politikalarının ve müşterek kararların etik ilkelere bağlılığı ile de ilgilenmektedir... Siyasal faaliyet, sadece devlet yönetimiyle ilgili değildir. Dolayısıyla, sadece devlet yönetimi ile ilgili normlara ve kuralara indirgenemez. Siyasal faaliyet, aslen topluma ilişkindir ve öncelikli muhatabı toplumdur. Bu nedenle siyasal etik de toplum ve siyasetçi arasında oluşan ilişkiyi kapsar. Bu ilişki de insani, sosyal, kültürel, ahlâkî ve duygusal boyutlar içerir. Dolayısıyla, siyasette etik, siyaseti sadece devlet bağlamında değil de toplumsal havuzda oluşan çok yönlü bir faaliyet olarak ele aldığında yeterince değerlendirilebilir.”

Yüksel, siyasî etiğin, yöneten ve yönetilenleri yani toplumun tümünü kapsayan bir faaliyet olduğunun altını çizmektedir. Bunun yanı sıra siyasî etiğin bir odak noktasının da kamu yararı olduğunu ifade etmektedir. Bakıldığında demokrasinin ön koşullarından biri olan kamu yararı aynı zamanda siyasetin temel hedeflerindedir. Siyasal erk sahipleri ellerindeki gücü, kamu yararı için kullanmalı ve etik kaygılar taşıyarak kalkınmayı sağlamalıdır (Yüksel, 2010: 41). Kamu menfaatini sağlama noktasında da siyasî etik fonksiyonel bir araç olabilir.

Etik siyaset bir amaçtır. Yönetim faaliyetini gerçekleştirirken devletin ahlâkî sorumluluğudur. Aynı zamanda siyasette etiği öne çıkarmak, şuurulu bir yönetim etkinliğidir. Siyasette bulunması gereken temel etik kodlar arasında sayılan adalet, eşitlik, erdem, özgürlük, tarafsızlık, dürüstlük, hukukilik, şeffaflık, liyakat gibi pek çok değer, siyasî etiğin saha kapsamına girmektedir. Demokratik bir devlet, bireylerin etik bağlılıklarının olması ve siyasetçilerin etik kodlarla donatılmış olması beraberinde sağlıklı işlemektedir (Yüksel, 2010: 46-48).

Etik bir siyasetin en baştaki yürütücü ise şüphesiz siyasal liderlerdir. Siyasette etiği etkin kılabilme noktasında liderler önemli bir

verde durmaktadır. Siyasal liderin toplumu amaçlarına yönlendirme ve toplumu etkileme gücü vardır. Liderler sahip oldukları bu gücü, barış, adalet, hürriyet, toplumun kalkınması ve refahı adına kullanır ise başarı sağlayarak kalıcı ve takdire şayan bir siyasetçi vasfına sahip olabilir (Dâver, 1993: 21). Nitekim içinde yaşadığımız çağda toplumu etkilemek için otoriteden daha ziyade değer, inanç, ilke ve güven temelli bir liderlik biçimine ihtiyaç duyulmakta ve esas alınmaktadır (Akdoğan ve Demirtaş, 2014: 109). Siyasî etik de siyasetin ve toplumun bu taleplerine karşılık verme noktasında etkin ve önemi yadsınamaz bir kavramdır (Yılmaz, 2013: 38).

Max Weber'in "Meslek Olarak Siyaset" adlı eseri siyasî etik kavramı açısından önemli bir eserdir. Weber siyasal lideri tarif ederken şu soruyu sormaktadır: "Elini tarih tekerleğine koymasına izin verilecek biri ne tür bir adam olmalıdır?" Cevap olarak tutku, sorumluluk duygusu, uzaktan bakarak yargı verme yetkisi şeklindeki niteliklere sahip olunması gerekliliğini ifade etmektedir. Tutkudan kasıt burada sahip olunan davaya hırsla bağlanmak, sorumluluğu üstlenip eyleme geçme durumudur. Tabi bu kısır bir heyecan duygusuyla aynı tutulmamalıdır (Weber, 2017: 68-69). Weber'in üzerinde durduğu bu özelliklerin siyasette bulunması gereken etik kodları işaret ettiği söylenebilir.

Weber aynı zamanda etiği, inanç ve sorumluluk etiği şeklinde ikiye ayırmaktadır. Sorumluluk etiğini siyasî etik anlamında kullanmaktadır. Ayrıca inanç ve sorumluluk olarak tasniflendirdiği etiği, gerçekleştirilen eylemin sonuçları açısından değerlendirmektedir. İnanç etiğinde eylemin sonucuna odaklanmayan Weber sorumluluk etiğinde yani siyasî etikte, siyasetçinin eylem ve tutumlarının neticelerinin sorumluluğunun alınması gerektiğini ifade etmektedir. (Weber, 2017: 77-78).

Siyasî etik tüm bu ifadelerle ışığında evvela bir ideal olmaktadır. Çünkü gerek bireysel gerek toplum açısından ele alındığında birbirleri için gerekli olan siyaset ve etiğin iş birliği yapması arzulanan ve talep edilen hayatı gerçekleştirme potansiyeline sahiptir. Bu bağlamda siyasî etik, etik kodlarla donatılmış siyasetçiler ve siyasetin bu

kodlar üzerinden yürütülmesini sağlayan mümkün bir kavramdır (Sam, 2010: 80).

Siyasî etiğin hedefi, etik ilkelere dayanan siyasal iktidardır. Modern zihniyetle birlikte araçsal akıl, bireycilik vurgusu ve bunların siyasal alana tezahürüyle etik değerlerin kökü aşındırılmıştır. Devlet-birey ilişkisi arasında güven kaybı, yozlaşma, siyasal katılımda azalma, rüşvet, siyasal erkin kamu gücünü özel menfaatleri uğruna kullanması gibi pek çok sorunu da beraberinde getirmiştir (Bayram, 2005). Etik ilkelerin ihlaline sebebiyet veren bu durumlara karşı yine siyasette etiği güçlendirmek bir çözüm yoludur.

Bunun yanında toplumun etik bağımsızlığı da önem arz etmektedir. İnsanların bireysel dünya görüşleri ve eylemleri toplumun etik yönden seviyesini meydana getirmektedir. Bu sebeple siyasal erk, etik değerleri geliştirmeye ve korumaya yönelik politikalar geliştirmelidir (Eryılmaz, 2008). Siyasî etik, birey, toplum ve devlet arasındaki doğal bağı güçlendirmede etkili bir araç ve faaliyettir. Demokratik adil bir yönetim-siyaset için siyasî etik bir sorumluluktur. Aynı zamanda toplumsal değerleri besleyen bilincin aşılmasını sağlayan bir faktör niteliği taşımaktadır. Üstü çizilen manevi değerlerin tekrar kazanılmasında da siyasî etik aktif bir rol oynayabilir. Siyasal faaliyette ve toplum düzenini sağlanırken, etiği hâkim kılmak siyasetçilerin üstlerine düşen önemli bir görevdir. Bu anlamda özellikle siyasal liderlere inkâr edilemez bir iş düşmektedir.

Etik Kuramlar ve Siyaset İlintisi

Etik ve siyaset insana has kavramlar olduğundan köken olarak insanlık tarihi kadar eskidir. Ancak Antik Yunan'dan bu yana birçok düşünür etik ve siyaset ilintisini sistemli bir şekilde ele almış, tartışmış ve fikir üretmiştir. Aynı doğrultuda etik ve siyaset üzerindeki tartışmalar ciddi görüş farklılıklarını da beraberinde getirmiştir. Yaşamda nihai ve en yüksek iyiyi, adil bir toplumun ne gibi değerleri benimsediği veya benimsemesi gerektiği ve insanı ahlâken iyi kılan temel olguların neler olduğu üzerine gerçekleştirilen tartışmalar etik

kuramları meydana getirmiştir. Başka bir deyişle etik kuramlar, yaşama ve yaşama gayesine olan bakış açısıdır. Etik kuramlar ve siyaset iltisî, olumlu anlamda siyaset ve etiğin iç içe olduğu, birbirini kapsadığı ya da olumsuz anlamda tamamen ayrı alanlar olarak görüldüğü fikirler üzerinden yürütülmüştür. Çalışmada bu iltisî, konunun çok fazla genişleyeceği düşüncesiyle, kuramların bazı önemli temsilcileri bağlamında ele alınarak sınırlandırılmıştır.

Teleolojik Etik Kuram ve Siyaset

Teleolojik etik, gerçekleştirilen eylemlerin sonucuna yoğunlaşmaktadır. Bu nedenle sonuççu-sonuçsal etik olarak da adlandırılmaktadır. Bir eylemin etik açıdan doğru veya yanlış, iyi veya kötü olması durumu o eylemin sonucu üzerinden anlaşılmaktadır. Teleolojik etik kuramda ahlâkî eylemin değeri, sonucu oranında kıymetlendirilir. Başka bir ifade ile teleolojik etik bir eylemin iyi veya kötü olması ya da doğruluğu veya yanlışlığını neticesi tarafından belirlendiğini, insan yaşamını ahlâkî olarak meşrulaştıran şeyin, söz konusu yaşamın insanı son tahlilde götürdüğü nihai gaye ya da yer olduğunu beyan etmektedir (Cevizci, 2018: 45-46). Ele alınan başat problem ise “en yüksek iyiyi” elde etmektir. En yüksek iyi demek en çok sayıda insana, en fazla iyiliği getirmek anlamına gelmektedir. Teleolojik etik ahlâkî eylemleri, bireylere ve topluma sağladığı fayda bazında değerlendirir (Usta, 2011: 43-44). Amaç edinilen şeyin eylemin sonunda kazanılması bahsi geçen eylemi etik yapan temel olgudur. Aynı zamanda doğru ve geçerli bir eylem statüsündedir. Sonucunda fayda sağlayan şey iyi ve doğrudur. Burada fayda, yarar anahtar kelimelerdir.

Teleolojik kuram, siyaset ve etik arasında negatif yönlü bir bağ kurmaktadır. Eylemin sonucundaki iyiyi amaç edinen teleolojik etik, siyasette de başarıya odaklanmaktadır. Siyaset ve etiğin iki ayrı alanlar olduğu ve bu kavramları birleştirme çabasının beyhude görülüşü ileri sürülmektedir (Sam, 2010: 81).

John Stuart Mill, Jeremy Bentham, Thomas Hobbes ve Niccola Machiavelli gibi düşünürler teleolojik etik kuram temsilcileri ara-

sında sayılmaktadır. Ancak çalışmanın sınırı dolayısıyla Machiavelli'nin düşüncelerini izah etmek siyaset ve teleolojik etik kuram ilintinin anlaşılması açısından yeterli görülmektedir.

Machiavelli her şeyden evvel siyasetin kendine has bir doğası olduğundan bahsetmektedir. Devletin en baştaki önceliği, varlığını korumak, sürdürmek, yurttaşlarını güvence altına almaktır. Siyasetin temel gayesi de başarıyı hâkim kılmak, iktidarı elde etmektir. Düşünür bu bağlamda siyaset ve etiği bir arada ele almamıştır. Ahlâkî olanı tümüyle reddetmemiş, toplumsal olarak bu değerleri önemli görmüş ve kabul etmiştir. Ancak siyasetçilerde ve siyasette bu değerleri dışladığı dikkat çekmektedir. Zira düşünüre göre siyasetin genel geçer itidali başarıdır. Machiavelli düşüncesine göre bu gayelere varmak, başarıyı sağlamak isteyen bir siyasetçi için lazım gelen araçların çekince olmadan devreye sokulması gerekmektedir. Machiavelli'nin bu tutumu, amaçların araçları meşru sayan bir düşünce tarzıdır. Bununla birlikte başarıyı elde etmek için kullanılan araçların sınırları olduğunu da belirtmektedir (Öztürk, 2004: 14).

Machiavelli siyasetin erdem, onur gibi etik ilkelerden beslenerek veya onlara dayanarak yapılamayacağını ve yapılmaması gerektiğini ileri sürmektedir. Türkçeye "Prens" olarak çevrilen eserinde bu düşüncesini şu cümlesi ile dile getirmiştir (Ağaoğulları, 1993: 286): *"Bazı özellikler erdem gibi gözükür fakat yıkım getirir, bazı özellikler de kusur gibi gözükür fakat güvenlik ve esenlik sağlar."*

Siyasal alanda etiğe yer vermeyen Machiavelli, asıl gaye olarak gördüğü iktidarı sağlamlaştırmak adına gerektiğinde şiddet ve korkuyu etkili birer araç olarak değerlendirmektedir. Eserinin *"Mazlumlara Zulüm Üzerine: Sevilmek Mi İyidir, Korkulmak mı"* adlı XII bölümünde, halkın prensi sevmesinden ziyade korkması gerektiğinin altını çizmektedir (Machiavelli, 2014: 72-74). Düşünür burada prens olmanın gereğini, korkuyu bir amaç için salık verip iktidarını sağlamlaştırmak olarak gördüğü ve bunun bağlılığı sağlayan bir ölçüt olduğunu söylediği anlaşılmaktadır.

Machiavelli insan doğasını hırslı, güvenilmez, nankör, iki yüzlü ve fırsatçı olarak nitelendirmektedir (Alkan, 1993: 63). Dolayısıyla toplumu bir arada tutmak için etik değerlerden ziyade etkin güç, iktidar ve başarı endeksli itaati gerekli görmektedir. Bu bakış açısı siyasal liderin (prens) sahip olması gereken nitelikleri de belirgin hale getirmektedir. *“Kendi halkını ve senatörlerini öldürmesi, en yakın dostlarını hiç düşünmeden kendi çıkarları için harcaması, din dışı davranması, ahlâkî yönden eksik olması, erdem ve onur duygusu vermese de iktidara getirebilir.”* şeklindeki ifade hem lider tanımını hem de siyasî etik açısından düşüncesini açıkça ortaya koymaktadır (Machiavelli, 2014: 39).

Düşünür siyasal gücü elinde tutanların ihtimallere göre, cimri, baskıcı, soğukkanlı, araçları kullanmada ölçülü tutumlar sergilemesi gerektiğini vurgular. Düşünürün *“Ancak verdikleri sözü hiçe saymış ve insanların beyinlerini kurnazca uyutmasını bilmiş prensler büyük işler yapmışlardır ve sonunda dürüstlüğü temel almış olanlara üstün gelmişlerdir.”* (Machiavelli, 2014: 75) bu cümlesi siyasette gücü merkeze koyduğunu gösterdiği gibi güç uygularken etik değerlere riayet etmemeyi de tavsiye etmektedir.

Machiavelli siyasal zeminde etik değerlerin ayak bağı olacağı görüşünü benimsemektedir. Bu sebeple siyasetin etikten uzak bir zeminde icra edilmesi gerektiği üzerinde düşüncelerini yoğunlaştırmıştır. Siyaset etik ilintisine bakış açısının bir başka ifadesi ise şu şekildedir (Machiavelli, 2014: 76): *“Prensiğini korumak isteyen prens gerektiğinde, hayır işlerinde uzak durabilmeli, sözünden dönebilmeli ve dinî gruplara karşı zaman zaman otoritenin kimde olduğunu gösterebilmelidir. Yani durum değiştiğinde o durumun gerektirdiği her önlemi hiçbir çekince olmadan alabilmelidir. Yani söylediğim gibi, iyilik yapmaktan sürekli olarak kaçınmalı ve gerektiğinde acımasız olabildiğini de göstermelidir.”*

Deontolojik Etik Kuram ve Siyaset

Deontoloji terimi Grekçe, “ödev, görev, yükümlülük” manalarına gelen “deon” kelimesinden türetilmiştir. Deontolojik etikte bir eylemin

doğru veya yanlış olması, ahlâkî olup olmadığı hususu o eylemi meydana getiren ödev veya niyet ile ilişkilendirilmektedir. Bu kuramın temelinde, şuurlu ve sorumlu bir varlık olarak bireylerin gerçekleştirdiği bir takım ödevler veya yükümlülükler söz konusudur (Cevizci, 2018: 90). Deontolojik kuram, eylemin bizatihi kendine odaklanır. Doğru eylem ise ödevlerin yerine getirilip getirilmemesi üzerinden sorgulanmaktadır. Teleolojik etikte olduğu gibi eylemin sonucunun bir ehemmiyeti yoktur (Usta, 2010: 168). Ödev duygusuyla yerine getirilen doğru eylem burada öznedir.

Siyaset ve etik ilintisi üzerinden değerlendirildiğinde deontolojik kuramın olumlu bir imaj çizdiği söylenebilir. Zira yönetim ve siyasal faaliyetlerin belli kaideler veya yasalar üzerinden gerçekleştirilmesi gereğini savunur. Söz gelimi kamu kurumlarında çalışanların veya siyaset faaliyeti içerisinde yer alan kişilerin etik kodlar ile donatılmış olmaları, karar alırken veya uygularken belli kaidelerin dışına çıkmamasını engelleyici niteliktedir. Dolayısıyla siyasetçilerin veya bir meslek üyesinin uyması gereken kural, kaide veya ödevlerin tümünü kapsamaktadır (Usta, 211: 44). Buradan hareketle siyasette etik gerekliliğin altı çizilmektedir. Deontolojik kuramda bir fiili ahlâkî kılan ana unsur dayandığı ilkedir.

Deontolojik etik kuram içinde birçok düşünür fikir üretmiştir. Immanuel Kant'ın ödev etiği, David Ross'un sezgici etiği ve ayrıca dinî inançlarda, insan yaşamındaki yeri ve kişilere ödev ve sorumluluk yüklediklerinden dolayı deontolojik kuram içine dâhil edilmektedir. İki büyük semavi din olan Hıristiyanlık ve İslâm inancı da bu kuram kapsamında değerlendirilmektedir (Cevizci, 2018: 91).

Deontolojik etik kuramında Immanuel Kant önemli bir yerde durmaktadır. Kant'ın ödev etiği, deontolojik kuramla örtüşmektedir. Kant ödev etiğinin merkezinde zamana, durumlara ve kişilere göre değişmeyen evrensel ahlâk yasası vardır. Bu yasanın temelinde kendine nasıl davranılmasını istiyorsan başkalarına da öyle davranmalısın, düşüncesi Kant'ın ödev etiğini özetler niteliktedir. Kant'ın ahlâk yasasında eylemleri motive eden ödevler, yükümlülükler ve kurallar vardır (Esen, 2020:301). Bireyler ahlâk yasasına

göre tutum ve davranışlarını sergilemektedir. Bu davranışlar ahlâk yasasına uyduğu müddetçe kişiler özgürdür. Uymadıklarında ise iç dürtülerinin tutsağı olup özgürlükler kaybedilir. Buradan hareketle ahlâklı olmak Kant için aynı zamanda özgür ve onurlu olmak anlamını taşımaktadır (Alkan, 1993: 70).

Kant için etik eylem, evrensel ahlâk yasasına uygun olarak ödev düşüncesiyle yerine getirilendir. Düşünür ahlâk yasası ve dinler arasında bir bağ kurmaktadır. Cevizci, Kant'ın ödev etiğinin "*Ortaçağ'ın dinî etiğinin modern versiyonu*" olduğunu söylemektedir. Çünkü ödev etiği, dinî inançlarda olduğu gibi insanların ahlâkî olarak görev ve sorumlulukları olduğunu kabul etmektedir. Doğru davranışın bu sorumluluktan ötürü eyleme geçilen, ahlâk yasasına uygun olan davranış olarak tanımlanmaktadır (Cevizci, 2018: 115). Bununla birlikte Kant'ın ödev etiği dinî etikten iki noktada ayrılmaktadır. Dinî etikte, insanların Tanrı tarafından gönderilen ahlâk kurallarına tam bir teslimiyetle itaati beklenir. Ancak Kant etiğinde insanın ahlâk yasasına riayet etmesi noktasında özgürdür. Bireylerin özgür oldukları takdirde ahlâken yapılması gerekeni doğal bir biçimde yapacağı düşüncesi hâkimdir. İkinci konu ise dinî etiğin kaynağı Tanrı iken Kant ödev etiğinin merkezinde insan vardır (Yıldırım, 2019: 515).

Kant'ın etiği siyasete dahi etmiş bir düşünür olduğu söylenebilir. "Ebedi Barış Üzerine Felsefi Deneme" adlı eserinde siyaset etik ilişkisi üzerine değerlendirmeleri mevcuttur. Bu eserde politika ve ahlâk arasında zıtlığın olamayacağını ileri sürmektedir. Bu hususta şöyle bir açıklama yapmaktadır (Kant, 1960: 38):

"Politika "yılanlar kadar ihtiyatlı olun" der; ahlâk buna bir sınırlama koyar: "ama kumrular kadar da saf." Eğer bu iki düsturun aynı emir içinde bağdaşmalarına imkân yoksa politika ile ahlâk arasında bir mücadele, bir zıtlık var demektir; fakat bu iki düsturun birleşmesi mutlaka zarurî ise, zıtlık fikri abestir; hattâ politika ile ahlâkın nasıl bağdaştırılacağı sorusunu bir mesele olarak ortaya koymaya da lüzum yoktur. Her ne kadar "dürüstlük en mükemmel politikadır" cümlesi tatbikat tarafından maalesef sık sık yalanlan-

miş bir nazariye ise de, yine nazarı olan "dürüstlük her türlü politikadan daha iyidir" düsturu, hiçbir zaman cerhedilemediği gibi, politikanın da en esaslı şartlarından biridir."

Düşünürün bu ifadesinde etik kodlardan dürüstlük ilkesine değinecek politikanın etik olandan ayrılmaması gerektiğini vurgulamaktadır. Kant siyasal faaliyet içerisinde yer alan kişilere yönelik olarak da değerlendirmeler yapmıştır. Şöyle ki, ahlâkî prensiplerden hariç prensip tanımayan siyasetçi tasavvur edebileceğini, ancak kişisel çıkarlara yönelik faaliyet gösteren ve ahlâk biçen siyasetleri hayal dahi edemeyeceğini belirtmektedir. Kant, siyasetçilerin eylem ve tutumlarında dikkat etmeleri gereken etik prensipleri aynı zamanda vazife olarak ele almaktadır (Kant, 1960: 40). *"Eğer bir devletin teşkilâtında veya bir devletin diğeriyle münasebetlerinde, önüne geçilememiş hatalar bulunursa, bu uğurda şahsi menfaatlerini feda edecek olsalar bile, ellerinden geldiği kadar bu hataları düzeltecek yolları aramak... Bilhassa devlet başkanları için vazifedir."*

İnsanların bencilce temayülleri sebebiyle siyaset ve etik arasında her zaman bir mücadele olacağını, ancak böyle bir mücadeleden daima faziletin üstün çıkacağını savunmaktadır. Burada insanların ve siyasetçilerin ahlâk yasası ve ödev gereği doğru eyleme odaklanmaları da gerekli görülen bir faktördür. Kant siyasal faaliyetlerin etik olana saygı göstermeden ilerlemesini mümkün görmemektedir. Siyaseti güç ve karmaşık bir sanat olarak gören düşünür bu karmaşıklığın giderilmesi noktasında etiğe ihtiyaç duyulduğunu ve siyasetin etik ile birleştiği vakit bu karmaşıklığın giderileceğini ileri sürmektedir. Etiğin, siyasetin çözemediği düğümleri çözebileceğini düşüncesini taşıyan Kant, *"Politika ahlâk önünde dize gelmelidir; ancak böylelikle ki, politika, sönmek bilmez bir ışıkla parıldayacağı bir mertebeye yavaş yavaş bile olsa, yükselmeği umabilir."* (Kant, 1960: 48-49) ifadesiyle siyasetin yükselmesi şartını etik olana bağlamaktadır.

Deontolojik etik kuram içerisinde dinî inançlar da ele alındığı ifade edilmişti. Çalışma kapsamında yalnızca İslâm dinî inancında etik ve siyaset boyutu değerlendirilecektir. Etik açıdan bir dine inanmak neyin doğru neyin yanlış olduğu hususunda o dinin emirlerine

boyun eğmeyi, yasak koyduklarından kaçınmayı gerekli kılmaktadır (Yıldırım, 2019: 510). İslâm inancının, Kur'an-ı Kerim ve Hz. Muhammed'in hadis ve sünnetleri olmak üzere iki ana kaynağı bulunmaktadır. Yaşamın tüm alanları bu kaynaklara göre açıklık kazanır ve tatbik edilir.

Kur'an-ı Kerim'de bir insan tasavvuru mevcuttur. Bu tasavvura göre insan en güzel şekilde yaratılmıştır. Akıl ve irade sahibi olduğu için diğer varlıklardan üstündür. Bundan dolayı insan kendisine, etrafındakilere, ailesine ve topluma karşı yükümlüdür. İslâm etiğinde insanın niteliği takva kavramı ile ifade dilmektedir. Takva kısaca Allah'ın yasakladığı şeylerden sakınmak, inanç üzere kulluğunu yerine getirmesi anlamına gelmektedir (Zengin, 2016: 6-10). Bu kavram bir yönü itibarıyla bireylerin eylem, tutum ve davranışlarının ahlâkî zeminini, diğer yönü itibarıyla da topluma ve dahi yaratıcıya karşı olan sorumluluk ve ödevlerin farkındalığını sağlayan etik şuuru temsil ettiğini söylemek mümkündür.

İslâm etiği anlayışında adalet, eşitlik, fazilet, sorumluluk, hak ve hürriyet, liyakat, dürüstlük gibi etik kodlar oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Zira İslâm etik anlayışının gayelerinden bir tanesi de erdemli ve ahlâkî ilkelere riayet eden bireyler yetiştirmektir. Bu anlayışa uygun olarak etik kodlar Kur'an-ı Kerim'de pek çok ayette ve hadis kaynaklarında geçmektedir (Çankır, 2018: 116). Örneğin, Maide Suresi 8. Ayetinde *"Ey iman edenler! Allah için hakkı ayakta tutan ve adaletle şahitlik eden kimseler olun. Bir topluluğa olan kininiz, sizi adaletsizliğe sevk etmesin. Adaletli olun. Çünkü o takvaya daha yakındır.* (Kur'an-ı Kerim, 5\8)". Bir başka örnek İslâm peygamberi Hz. Muhammed'in veda hutbesindeki bazı ifadeleri eşitlik ilkesi üzerinden verilebilir. *"Ey insanlar! Rabbiniz birdir. Babanız da birdir. Hepiniz Adem'in çocuklarıdır, Adem ise topraktandır. Arap'ın Arap olmaya, Arap olmayanın da Arap üzerine üstünlüğü gibi; kırmızı tenlinin siyah üzerine, siyahın da kırmızı tenli üzerinde bir üstünlüğü yoktur. Üstünlük ancak takvadadır.* (Yaran, 2016: 17)."

İslâm etiğinde yönetim konusu da aynı çerçevede değerlendirilmektedir. Yönetimin içinde yaşanan çağın; sosyal, ekonomik, siyasî

şartlarına hâkim; örf, âdet, geleneklere ve tarihine vakıf; adil, dürüst, cesur, sorumluluktan kaçmayan, fazilet sahibi kimselerin elinde bulunmasının toplum ve devlet için selamet getireceği düşüncesi söz konusudur. Hadis kaynakları arasında yer alan Burahî'nin, "*İnsanları idare etmeyi üzerine alan kimse, kendini ve ailesini düşündüğü gibi yönettiği kimseleri düşünmedikçe kıyamet gününde cennetin kokusunu bile alamaz.*" ifadesi İslâm etiğinin hem siyasete bakışını hem de siyasetçilerin tutumuna yönelik açıklayıcı bir niteliktedir (Rüzgar, 2020: 76-80).

Siyaset etik ilintisi üzerinden bakıldığında Osmanlı Devleti'nin yönetim anlayışının temeli de İslâm'a dayanmaktadır. Bu anlayış "vedây'i hâlik-i kibriya" yani yaratıcının emanetleri olarak görülen reâya ve tebâa'ya karşı padişahın adaleti sağlayacak şekilde idare etmesi bir yükümlülüktür. Sultanın gücü ve ululuğu bu şarta bağlıdır. Adaletle hükmetmesi gereken sultanın bunu sağlamasındaki ön koşul tebaa'nın "Ulu'l-emre itaat" dir. Yani sultana mutlak bağlılık gerekmektedir. Osmanlı'da siyasî otorite merkezî ve mutlak bir konumdaydı ve dinî otorite ile de bütünleşmişti (Güleç, 2004: 182-183).

Osmanlı'da siyaset anlayışıyla ilgili Kınalızade Ali Efendi'nin adalet dairesi (daire-i adalet) de dönemin idare anlamında başvuru olan önemli kaynakları arasındaydı. Adalet dairesi devlet, toplum ve inanç arasında bir sacayağı tesis etmektedir (Kınalızade Ali Efendi, 2021: 490): "*Dünya'nın iyileşme sebebi adalettir. Dünya duvarı devlet olan bir bahçedir. Devlet nizamını sağlayan hukuktur, bu hukuku koruyan siyasal otoritedir. Ordu olmadan sultan hâkimiyet kuramaz, bol üretim yapan tebaa vergi verir, hazine dolar, hazinesi dolan sultan büyük ordu kurup fetih yapabilir, vergi veren halkın müreffeh olması şarttır. Bunun için de sultanın adalete dayalı bir idare sergilemesi gerekmektedir.*"

Erdem Etiği Kuramı ve Siyaset

Erdem, insanı ahlâkî iyiye yönlendiren, bilgelik, yiğitlik, doğruluk gibi niteliklerin genel adıdır (Arıkan, 2018: 596). Ahlâkî bir duru-

mun gerçekleşebilmesi için kişinin sahip olması gereken beceri, yetenek ve özelliklerdir (Yılmaz ve Aksoy, 2017: 21). Erdem etiği diğer kuramların aksine eylemin sonucuna veyahut niyetine değil, eylemi gerçekleştiren kişiye, özneye yoğunlaşmaktadır. Kişilerin erdemli olmaları hakkında, duyarlılık, deneyim, gelenek ve inançların etkin ve önemli olduğu söylenmektedir (Cevizci, 2018: 134-136). Bu ekseninde erdem etiği ile dinler arasında bir bağ kurulmaktadır. Özellikle İslâm inancı ile erdem etiği arasında yakınlıktan bahsedilmektedir. Yaran'ın İslâm ahlâk anlayışının diğer etik kuramlarını dışta bırakmamakla birlikte esas itibarıyla erdem etiği olduğu yönündeki tespiti bu bahsi izah etmektedir (Yaran, 2016: 37).

Siyasî etik kavramı üzerinden erdem etiğine bakıldığında olumlu bir izlenim gözlenmektedir. Siyasete ve siyasetçilere duyulan güvenin asgariye indiği bir dönemde erdem etiğinin ehemmiyeti giderek artmaktadır. Geçmişte ve günümüzde siyasal alanda yaşanan yozlaşma, yolsuzluk, insanî krizler, siyasal istikrarsızlık, ahlâkî çözüme gibi pek çok problem etik ve erdem etiği doğrultusunda çözüme kavuşabilir (Yılmaz ve Aksoy, 2017: 20). Aynı zamanda yaşanan bu sorunlar siyasette erdemini zaruriyetini ve erdemli siyasetçilerin iktidarı elde tutması gereğini de pekiştirmektedir.

Kendini bilme, adil, doğru ve dürüst olma, vatanperverlik gibi hasletler toplumun tümü tarafından kabul görüp, talep edilen erdemlerdir. Bunun yanında toplumdaki bireylerin de bu niteliklere sahip olması lazımdır. Aile, eğitim, sosyal yapı vb. faktörler vasıtasıyla bu gereklilik desteklenmelidir (Sam, 2010: 31). Böylelikle kişiler bir taraftan sosyal değerler kazanarak çevreye uyum sağlarken bir taraftan da adalet, eşitlik, insan hakları, ahlâka dayalı özgürlük gibi değerlere sahip olacaktır. Siyasal liderler ve siyasetçiler toplumun sorumluluklarını üstlendiklerinden dolayı en temel erdem olarak barışı istemelidir. Birey bazında ise özgürce erdemli eylemlerde bulunabilmek için temel hak ve hürriyetlerin korunup güvence altına alınması lazımdır. Çünkü özgür olmayan bir toplumda insanların erdemli duruş sergilemelerini beklemek gerçek dışıdır. Son tahlilde,

siyasetin etik bir zeminde sağlıklı işlemesi için siyasilerin ve bireylerin erdem etiğine elverişli eylemlerde bulunmaları bir ön koşuldur (Yılmaz ve Aksoy, 2017: 21-23). Ayrıca siyasiler toplumu etkileme ve yönlendirme gücüne sahip olduklarından bu değerleri koruyup geliştirecek politikalar üretebilmeli bu anlamda teşvik edici uygulamalar hayata geçirmelidir.

Antik Yunan'dan beri erdem kavramı pek çok düşünürün ilgi odağı olmuş, mutluluğa ve iyi olana ulaşmak için erdem kavramı üzerinden fikir üretilmiştir. Batı düşünce geleneğinde olduğu kadar İslâmi düşünürler tarafından da erdem kavramı ele alınmıştır. İdeal yaşama ulaşmak için erdem kavramı her dönem güncelliğini korumuştur. Antik Yunan düşünürlerinden Platon'un etik görüşlerinde erdem ve mutluluk bir aradadır. Platon idealist bir yaklaşıma sahiptir. Ona göre devlet, toplum ve insan arasında mesafe yoktur. İyi insan iyi yurttaş, iyi yurttaş iyi toplumda mümkündür ve iyi toplum iyi-ideal devlette gerçekleşir. Platon düşüncesinin merkezinde, asıl amaç devlettir (Ağaoğulları, 2011: 98-99).

Platon'a göre dört temel erdem vardır. Bunlar bilgelik (hikmet), cesaret (yiğitlik-şecaat), ölçülülük ve adalettir. Adalet erdemi en mühim olanı ve diğer erdemleri içine alan bir erdemdir. Düşünürün ideal devleti sınıflı bir toplumdan meydana gelmekle birlikte her sınıfın erdemi farklıdır. Üretici-zanaatkâr sınıfının erdemi ölçülülük, koruyucu-askerler sınıfının erdemi cesaret ve yönetici sınıfının erdemi bilgeliktir. Düşünürün tasavvur ettiği bu sistem doğru ve eksiksiz işlediğinde adalet erdemi gerçekleşir. Ancak adalet anlayışının temelinde, her yurttaş ve her sınıfın kendileri için en iyi olan yerde kalması, kendi görevini icra etmesi olarak değerlendirilmektedir. Aksi halde adalet gerçekleşmemiş olacaktır. Adaletsizlik veya ahlâk zaafı olarak nitelediği şey, var olan düzen başkaldırmaktır (Safi, 2018: 65-66).

Platon'un ideal devlet düzenin bozulmaması için veyahut sınıflar arasında hareketlilik olmaması adına yararlı yalan olarak da belirttiği "Üç Cevher Yalanı" mitosuna zaman zaman başvurmaktadır. Bu

mitos, her sınıfın ayrı bir cevheri temsil ettiği ve her cevherin ait olduğu düzen içinde kalmasını sağlamaktadır. Ayrıyeten siyasal düzeni sağlamak uğruna gerekli hallerde etiğin dışına çıkmak veya şiddet gibi belli başlı araçların kullanılmasını ancak sürekli müracaat edilecek yöntemler olarak kullanılmaması belirtmektedir. (Ağaoğulları, 2011: 101).

Platon'a göre devletin\siyasetin görevi erdemi hayata geçirmektir. Bu bağlamda siyaseti ahlâka feda ettiği ifade edilmektedir. Siyasî etik söz konusu olduğunda ahlâkî olanın siyasetten daha yüksek bir değer olduğunu söylemektedir. Ayrıca siyasetin bir görevini de erdemli bireyler yetiştirmek olarak belirtmiştir. Bu nedenle siyasetin bilge kişilerin faaliyet alanı olarak görmektedir (Turan, 1993: 322). Platon Devlet adlı eserinde filozoflar yönetici olmadıkça ya da yöneticiler filozoflaştırılmadıkça tasarlanan ideal devletin mümkün olmayacağını izah etmektedir. Herkese kendi yapacağı iş benimsetilmediği sürece devletin başı dertten kurtulmayacak şekilde bir ekleme de yapmıştır. (Platon, 2020: 182).

Siyaset ve etik hakkında fikir üreten bir diğer düşünür Aristoteles'tir. İyinin nihai amacı mutluluğa ulaşmaktır. Mutluluk ise erdeme uygun gerçekleştirilen eylemlerdir (Bilge, 2012: 63). Aristoteles'te siyaset ve etik iç içedir. Her ikisini de insan eylem, tutum ve davranışları ile ilgilenen pratik bilimler içinde ele alır. Siyaseti, bu bilimlerin en kapsayıcı olarak niteler. Düşünüre göre siyaset bu bilimler içinde en kapsayıcı, en geniş perspektife sahip olanıdır. Siyaseti en önemli bilim olarak görmesinde, siyasetin amacının diğer tüm bilimlerin amaçlarını kapsamayı yer almaktadır. Çünkü siyaset insan için iyi olana ulaşmayı hedefler. Bu sebeple diğer bilimlerden daha üstün ve kapsayıcıdır. Hatta düşünür siyaseti diğer amaçların gerçekleşme şartı olarak da görmektedir (Ağaoğulları, 2011: 134-135).

Etiğin amacı kişisel mutluluk, siyasetin amacı ise toplumsal mutluluk ve refahtır. Bütünün iyiliği parçanın iyiliğinden daha önemli olduğu için de siyaset, etiğin üzerindedir (Alkan, 1993: 55). Aristoteles için siyaset, bireylerin etik gelişimine yardım ederek erdemli olmaya sevk etmelidir (Ağrman, 2018: 681). Siyasetçilerin sorumluluklarının

üzerinde de durmaktadır. Adaleti erdemın bir parçası olarak değil erdemın bütünü olarak ifade etmektedir. Adaletin uygulayıcısı ise devlettir (Safi, 2018: 67-68). Bu anlamda siyasetçilere iş düşmektedir. Adil bir toplum için siyasetçiler ve toplumun da bu erdeme sahip olmaları gerekmektedir. Siyasiler ayrıca, toplumun erdemli yaşamasını sağlayabilmek için düzenlemeler yapmalıdır (Kart, 2016: 116-117).

Batı düşüncesinde Platon ve Aristoteles, erdemi mutluluğa ulaşmanın yolu olarak okumuştur. Erdem etiği hususunda İslâmi düşünürlerin fikirleri de oldukça kıymetlidir. Farabi, “El Medinetü’l Fazıla” adlı eserinde siyaset, toplum ve erdem üzerine görüşlerini sistemli bir şekilde izah etmiştir. Erdemli siyasetin dayanacağı prensipleri sıralamıştır. Burada düşünürün, Platon gibi Antik Yunan filozoflarından etkilendiğini belirtmek gerekmektedir.

Farabi’nin ideal devlet anlayışı erdemli şehir olarak tezahür eder. Düşünürün tasavvur ettiği devlet insanlığı kuşatan bir dünya devletidir (Ülken, 2020: 83-84). Siyasal otoriteyi, ilahi menşeli bir yasa etrafında teşkilatlandırır (Toka, 2018: 25). Farabi erdemli şehri şöyle tarif etmektedir (Farabi, 2021: 85-85):

“Her insan, yaşamak ve üstün mükemmeliyetlere ulaşmak için yarıldılıştta birçok şeylere muhtaç olup bunların hepsini tek başına sağlayamaz. Her insan bunun için çok kimselerin bir araya gelmesine muhtaçtır. Her fert bu ihtiyaçlardan ancak üzerine düşeni yapar... Böylece her fert tabiatındaki mükemmelleşme ihtiyacını, ancak muhtelif insanların yardımlaşma maksadıyla bir araya gelmeleriyle elde edilebilir. Muhtelif insanların bir araya gelmelerinden topluluk peyda olur... Sakinlerin ancak saadete ulaşmak maksadıyla yardımlaşmışları bir şehir, fazıl bir şehir olur. Zaten, saadete erişmek maksadıyla kurulan her topluluk da fazıl bir topluluk sayılır. Onun içindir ki bütün şehirleri saadete erişmek maksadıyla el ele vererek çalışmış bir millet de fazıl bir millettir; bütün milletleri saadete ulaşmak maksadıyla el birliğiyle çalışmış bir dünya da fazıl bir dünya olur.”

Farabi erdemli şehri sağlıklı bir vücuda benzetir. Erdemli şehirdeki hâkim uzuv ise siyasal liderdir. Siyaset, siyasal liderler tarafından gerekleri dikkate alıp yerine getirilmesi dolayısıyla yönetme sanatını icra etmesi olarak tanımlamaktadır. Başka bir ifadeyle siyaset, bilfiil

yönetme ameliyatıdır (Türker ve aksu, 2018: 39). Farabi'nin devletinde siyasal lider önemli bir yer kaplar. Eserinde liderlerin sahip olması gereken özellikleri ayrıntılı bir şekilde irdelemiştir. Sağlıklı olmak, anlama kavrayışı tam, kuvvetli hafıza, doğru ve dürüstlüğü seven, azim ve irade sahibi, cesur, adaleti ve adalet ehlini seven gibi on iki maddelik özellikler sıralamaktadır (Farabi, 2021: 93-95). Bu özellikler incelendiğinde erdemli şehri yönetecek liderin üstün ve "Emir nübüvvet hırkası kuşanmaya ehil birisi olmalıydı." sözüyle tarif edilen ve neredeyse peygamberce birisi olması gerektiği anlaşılmaktadır. Neyse ki Farabi, bu düşüncenin oldukça zor bir ihtimal olduğunun farkındadır. Bununla birlikte, böyle toplumların her zaman mümkün olmayacağını da belirtir (Oktay, 1998: 207).

Farabi'nin erdemi esas alan bir siyaset anlayışı olduğunu söylemek mümkündür. Erdemli ve bilge liderlerin yönettiği toplumunda aynı şekilde erdemli olacağı görüşünü savunmaktadır. Dolayısıyla siyasetçilerin etik sorumluluğu son derece önemlidir. Burada siyasal liderlerden beklenen bu sorumluluğu yerine getirme konusunda özenli davranmaktır.

Sonuç ve Değerlendirme

İnsanların eylemlerini yönlendirme işlevi olan, değerleri sistematize eden bir kavramdır. Kişisel mutluluğa ulaşma yolunda oldukça kuvvetli ve insanların dünya görüşlerini oluşturan değerler kümesidir. Aynı zamanda etik sosyal bir kavramdır. Toplumsal bir yönü de bulunmaktadır. İnsanın sosyal eylemlerinden biri olan siyasal eylemi de kapsamaktadır. Siyasetin, adil ve demokratik olabilmesi için bazı değerlere sahip olması gerekmektedir. İktidarı elde etme amacı, bu amacın elde edilme şekli ve iktidarı kullanma faaliyetleri, etiği siyaset biliminin içine almaktadır. Etik kaygılardan yoksun bir siyasetin yaşama şansının olmadığı gibi insanî buhranlara da yol açmaktadır. Bu sebeple siyaset ve etiğin aynı zeminde ele alınması gerekmektedir. Siyasî etik bu gerekliliği karşılayan bir kavramdır. Devletin ahlâkî yükümlülüğünü ifade etmektedir. Siyasî etik demokrasinin işlevsel olmasında önemli bir araçtır.

Toplum erdemli ve etik bir siyaset ve siyasetçi talep eder. Bu talep bağlamında siyasî etik kavramı, toplum ve devlet arasındaki ilişkide önemli bir yerde durmaktadır. Siyasetçilerin yönetim görevlerini yerine getirirken uymaları gereken kurallar, yerine getirmeleri gereken yöntemlerdir. Farklı bir ifade ile yönetimi elde etme metodudur. Topluma karşı üstlenilmiş olan sorumluluk, kamu menfaatini sağlamak ancak etik ile birleştiğinde sağlanmış olacağından, siyasî etik önem arz etmektedir. Siyasal faaliyet, topluma ilişkindir ve öncelikli muhatabı toplumdur. Bu nedenle siyasî etik de siyasetçiler ve toplum arasında oluşan münasebeti oluşturur. Burada gücü elinde bulunduran siyasetçilerin de sahip olduğu etik değerler önemlidir. Siyasal faaliyetler, kişisel çıkarların değil kamusal çıkarları gözeten ve üstün gören kişilerce yerine getirilmelidir. Bunun için adalet, eşitlik, erdem, dürüstlük, liyakat, hesap verebilirlik, şeffaflık gibi etik kodların siyaset faaliyetinin içinde aktif ve etkin olması gerekmektedir. Siyasetçilerinde betik kodlarla donatılmış kişiler olması gerekmektedir. Fakat bunların toplumsal anlamda bir karşılığı da bulunmalıdır. Toplumun etik şuuru yüksek bir seviyede olması gerekmektedir. Siyasetçiler bunu sağlayacak politikalar üretmek ve teşvik edici uygulamalar için çalışmalıdır.

İnsan hayatının ve eylemlerin nihai gayesini belirlemede geliştirilen düşünce alanları etik kuramları meydana getirmiştir. Geçmişten günümüze kadar etik ve siyaset üzerine yapılan tartışmalar etik kuramlar içinde sıralı bir şekilde ele alınmıştır. Teleolojik etik kuram odağına eylemin sonucunu koymuştur. Etik bir eylem gerçekleştirilen eylemin sonucuna ilişkindir. Burada eylemin kendisi mühim değildir. Siyaset ile de bu şekilde bir bağlantı kurmuştur. Machiavelli üzerinden değerlendirildiğinde, önemli olan siyasal başarı yani gücü ele almaktır. Bunun meşru bir yolla yapma gayesi veya gayreti söz konusu değildir.

Deontolojik etiğin siyaset ile olumlu bir ilinti kurduğu gözlenmiştir. Kant bağlamında ele alınan kuramda siyasal faaliyetin belli kaideler, yasalar, değerler üzerinden inşa edilmesi gerektiği sonucuna

varılmıştır. Kant siyasetin, etik değerlerden yoksun olduğunda yükselemeyeceğini vurgulamıştır.

Diğer kuramların tam aksine kişiyi ele alan erdem etiği kuramı siyasal faaliyet içinde erdemi öne çıkarmaktadır. Batı ve İslâm düşünce geleneğinde ele alınan erdem kavramına yaklaşımlar farklıdır. Platon ideal devlet tarifi yaparken, bilgelik, yiğitlik, ölçülülük ve adalet şeklinde dört erdemden bahseder. Toplumun her sınıfının erdemi de ayrı olmaktadır. Siyasetçiler bilge erdemine sahip olması gereği üstünde duran düşünür her sınıfın kendi alanında kalması gerektiğine toplumu inandırması beklenir. Platon'un ideal devleti sınıflara dayalı kapalı bir toplumdur.

Doğu medeniyetinde erdem etiği kuramı İslâm inancı ile doğrudan bağlantılıdır. Farabi'nin erdemli şehir tasavvuru ideal devlet anlayışını oluşturmaktadır. Siyaset felsefesini, erdem(fazilet), toplum ve mutluluk kavramları ile oluşturmaktadır. Eserinde siyasal liderlerin sahip olması gereken nitelikleri sıralamıştır. Bu bağlamda Farabi için erdemli bir toplumun tesisinde lider önemli bir yerde durmaktadır.

Kaynakça

- Ağaoğulları, M. A. (2011). *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ağaoğulları, M. A. (1993). "Siyasal Ahlâk ve Devlet". *Siyasal Ahlâk ve Siyasal Ahlâksızlık*. (Der.) T. Alkan. Ankara: Bilgi Yayınları
- Ağırman, F. (2018). Aristoteles: Devlet-Birey İlişkisinde Devletin Önceliği. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 6 (13): 676-683.
- Akdoğan, A. ve Demirtaş, Ö. (2014). Etik Liderlik Davranışlarının Etik İklim Üzerindeki Etkisi: Örgütsel Politik Algılamaların Aracı Rolü. *Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16 (1): 107-124.
- Alkan, T. (Der.). (1993). *Siyasal Ahlâk ve Siyasal Ahlâksızlık*. Ankara: Bilgi Yayınları.
- Arıkan, S. (2018). Türkçede İkili Karşıtlık Kavramları Olarak Erdem ve Kusura. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 7 (1): 592-606.

- Bayram, A. K. (2009). Modernlik ve Sosyal Bilimler: Bilgi, İktidar, Etik ve Toplum. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 11 (1): 1-26.
- Bayram, A. K. (2013). "Etik, Ahlâk ve Siyasal Değerler". *Bilim ve Ahlâk*. (Der.) C. Vatandaş. İstanbul: Açılım Kitap.
- Bilge, M. (2012). Gelenekselden Moderne Etik ve Siyaset. *Zonguldak Karalmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8 (15): 97-108.
- Bozan, M. (2019). Mesleki Ahlâktan İş Etiğine: Kamuda Değerler Dönüşümü. *Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10 (20): 342-353.
- Cevizci, A. (2018). *Etik-Ahlâk Felsefesi*. 3. Basım, İstanbul: Say Yayınları.
- Çankır, B. (2018). "İslâm Kültürü ve Batı Kültürü Sentezli "Yönetmel Etik". *International Conference On Empirical Economics and Social Sciences (ICEESS"18)*. (Der.) B. Darıcı, H. M. Ertuğrul, F. Ayhan. Bandırma: Bandırma Onyedil Eylül Üniversitesi.
- Çuhadar, C. (2007). Siyaset Kavramının Felsefi Kökenleri. *Dini Araştırmalar*, 10 (30): 153-168.
- Dâver, B. (1993). *Siyaset Bilimine Giriş*. 5. Basım, Ankara: Siyasal Kitapevi.
- Eryılmaz, B. (2008). Etik Kültürünü Geliştirmek. *Türk İdare Dergisi*, (459): 1-12.
- Esen, D. (2020). Teleolojik ve Deontolojik Kuram Bağlamında İşletmelerin Etik Çalışmalarının Analizi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (1): 296-320.
- Farabi, (2021). *El- Medînetü"l Fâzıla*. (çev. B. Güneş), İstanbul: Çağdaş Kitap.
- Gökçe, O. ve Örselli, E. (2011). Kamu Yönetiminde Etik ve Etik Dışı Davranış Algısı. *İş Ahlakı Dergisi*, 4 (7): 47-63.
- Güleç, C. (2004). *Politik Psikoloji Penceresinden Siyaset Ahlakı, Kimlik ve Laiklik*. Ankara: Ümit Yayıncılık.
- Güzel, M. N. (2018). Antik Demokrasi ve Modern Demokrasi Kavramlarının Kuvvetler Ayrılığı İlkesi Çerçevesinde Değerlendirilmesi. *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 23 (38): 205-231.
- Kant, I. (1960). *Ebedî Barış Üzerine Felsefi Deneme*. (çev. Y. Abadan ve S. L. Meray), Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Kart, B. (2016). Etik Politikayı Önceler Mi? Aristoteles'in Yanıtı ve Günümüzde Politika. *Temaşa Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi*, (4): 112-134.
- Kınalızâde, A. Ç. (2020). *Ahlâk-I Alâi*. (çev. M. Demirkol), 3. Basım, Ankara: Fecr Yayınları.

- Kuran-ı Kerim; Maide: 5/8.
- Machiavelli, N. (2014). *Prens*. (çev. H. İlhan), Ankara: Alter Yayıncılık.
- Maghaminiya, M. (2013). "Hukuk Bilimi ve Etik". *Bilim ve Ahlâk*. (Der.) C. Vatandaş. İstanbul: Açılım Kitap.
- Oktay, C. (1998). *Siyaset Yazıları "Hum Zamirinin Serencamı" ve Diğerleri*. İstanbul: Der Yayınları.
- Öztürk, N. K. (2004). Machiavelli- Weber Perspektifinde Siyasal Liderlik Etiği. *Amme İdaresi Dergisi*, 37 (2): 13-30.
- Platon. (2020). *Devlet*. (çev. S. Eyüpoğlu ve M. A. Cimcoz), 43. Basım, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Rüzgar, N. (2020). İslâm Geleneğine Göre Yöneticilerin ve Liderlerin Taşınması Gereken Özellikler. *Academic Review of Humanities and Social Sciences*, 3 (1): 72-96.
- Sam, R. (2010). *Siyasi Değer ve Siyasi Etik*. İstanbul: Ezgi Kitapevi.
- Şafi, İ. (2018). Adalet ve Siyaset İlişkisi Üzerine. *Fatih Sultan Mehmet İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, (12): 63-74.
- Şenel, A. (1993). "Siyasal Ahlâk: Kapsamı, Açmazları, Tipolojisi". *Siyasal Ahlâk ve Siyasal Ahlâksızlık*. (Der.) T. Alkan. İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Toka, T. (2018). Fârâbî ve Kant'ın Siyaset Felsefesinde Toplum ve Hukuk. *Felsefe Arkivi*, (48): 21-44.
- Turan, Ş. (1993). "Tarih Boyunca Siyasal Ahlâk". *Siyasal Ahlâk ve Siyasal Ahlâksızlık*. (Der.) T. Alkan. İstanbul: Bilgi Yayınları.
- Türker, Ö. ve Aksu, İ. (2018). Fârâbî Felsefesinin Temel Erdemleri. *Edebali İslâmiyet Dergisi*, 2 (4): 25-51.
- Usta, A. (2010). Kamu Görevlisinin Etik Amaç ve Ahlâkî Yükümlülüğüne Yönelik Bir Değerlendirme. *Türk İdare Dergisi*, (468): 159-181
- Usta, A. (2011). Kuramdan Uygulamaya Kamu Yönetiminde Etik ve Ahlâk. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1 (2): 39-50.
- Ülken, H. Z. (2020). *İslâm Felsefesi Eski Yunan'dan Çağdaş Düşünceye Doğru Kaynakları ve Etkileri*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Weber, M. (2017). *Meslek Olarak Siyaset*. (çev. L. Özşar), Bursa: Biblos Kitabevi Yayınları.
- Yaran, C. S. (2016). *Ahlâk ve Etik*. 2. Basım, İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Yıldırım, A. (2019). Ödev Etiğinin Dini Etik Açısından Değerlendirilmesi. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, Özel sayı, 508-519.

- Yılmaz, N. (2013), "Siyasal Etik Üzerine Kavramsal Bir Değerlendirme". *Bilim ve Ahlâk*. (Der.) C. Vatandaş. İstanbul: Açılım Kitap.
- Yılmaz, N. ve Aksoy, M. (2017). Ethics in Politics: Political Virtues of Citizens And Politicians. *The Journal of International Scientific Researches*, 2 (7): 19-23.
- Yüksel, C. (2006). Kamu Yönetiminde Etik ve Türk Kamu Yönetiminde Etik Hakkında Yeni Yasal Düzenlemeler. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 64 (2): 167-212.
- Yüksel, C. (2010). *Siyasette Etik Dünyada ve Türkiye’de Siyasette Etik, Siyasetin Finansmanı, Altyapı ve Uluslar Arası Uygulamalar*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Zengin, Z. S. (2016). "İslâm, Ahlâk ve Etik". *İslâm’da Ahlâk ve Etik Kavramsal ve Kuramsal Tartışmalar Semineri 2*. (Der.) İ. E. Sula. Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Yayını.

SIYASETTE ETİĞİN İMKANINA YÖNELİK BİR TARTIŞMA

An Argument on the Possibility of Ethics in Politics

Alper ÖZMEN

Prof. Dr.; Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, aozmen@ogu.edu.tr

Özet

Etik, bireyin davranış ve tercihlerini etkileyen doğru veya yanlış olarak değerlendirilen kuralları içerir. İnsanın eylemlerini etik açıdan değerli ya da değersiz kılan iki ana eğilim bulunmaktadır. Birincisi eylemi ortaya koyan düşünüşün niteliği, ikincisi eylemin sonucu ve başarısıdır. Siyasî etik ise, siyasetçilerin/iktidarı ellerinde bulunanların karar alma süreci ve faaliyetlerine rehberlik eden ilke ve standartlardır. Bu çerçevede siyasilerin kamusal alanda belirleyecekleri karar ve politikalarının siyasî etiğe uygun olması beklenir. Çalışmanın araştırma problemi; siyasî liderler, toplumu ilgilendiren bir konuda karar verirken; eylemin başından itibaren etik ilkeleri dikkate alarak mı hareket etmelidirler yoksa ulaşacakları sonucu ve faydayı mı esas almalıdırlar? Nitel yönetime dayalı çalışmada literatür taraması yapılmıştır. Etiğe ilişkin kavramsal çerçeve ve teorik altyapı, siyasal yozlaşma, siyasette etiğin imkânı ve siyasal ve yönetsel alanda etiği teşvik eden unsurlar çalışmada ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Siyasî etik, Siyasal Yozlaşma, Etik Teoriler

Abstract

Ethics consists of rules that evaluate the behaviours and preferences of an individual as right and wrong. There are two main tendencies that made human actions valuable or invaluable. One of which is the quality of thought, posing the action and the other is the result and success of the action. Political ethics are guiding principles and standards in politicians/people in power activities and decision-making processes. In this framework, decision and policies determined in public

sphere are expected to be compatible with political ethics. The main problem of this study to find out the question if politicians, when they are to make a common decision, pay an attention to the result and benefit or they act in accordance with the ethical principles from the outset. Literature is reviewed based on qualitative method. Conceptual framework and theoretical background on ethics, political corruption, the possibility of ethics in politics and issues promoting ethics in political and administrative areas are examined.

Keywords: Political Ethics, Political Corruption, Ethical Theories.

Giriş

Siyaset ile etik arasında bir çelişkinin olduğu ve bu ayrılığın giderek kök saldığı birçok ülkede kabul edilen bir olgudur¹. Siyasetin sıklıkla göze batan gösterişi, savurganlığı, kayırmacılığı, adaletsiz uygulamaları; özdenetim, vicdan, dürüstlük, ilkelilik gibi değerleri besleyen etikle ilişkilendirilmesinin imkânsızlığını tartışmaya açmaktadır. Bilindiği gibi siyasal mekanizmanın merkezinde siyasal partiler yer almaktadır. Şüphesiz siyasî kararların alınmasını etkileyen baskı grupları, bürokratlar ve seçmenler gibi faktörler de iktidarın kullanılmasına katılmaya çalışan temel aktörlerdir.

Siyasal partiler, belli bir parti programı çerçevesinde bir araya gelmiş, amacı iktidarı kazanmak veya bir başka partiyle paylaşmak olan, sürekli bir organizasyona sahip teşkilatlardır (Kışlalı, 2002: 261). Toparlama ve bütünleştirme gibi görevleriyle toplumdaki farklı çıkar ve taleplerin birleştirilmesini ve yönlendirilmesini sağ-

¹ Konu siyasî etik olduğunda çeşitli toplantılarda verilen ilk tepkiler “Siyasî etik bir tezattır”, “Siyasî ahlâk! Bu kısa bir konuşma olacak”; “Neden bu var olmayan konu hakkında konuşmak için birini davet ettin?”, “Charles, neden bunun hakkında konuşmaya gelip zamanını boşa harcadın? ve izleyicilere dönerek 'Neden bunu duymaya geldiniz?'” şeklinde alaycı refleksler olabilmektedir (Sampford, 2011: 1).

larlar. Siyasal partilerin en önemli yönlerinden biri de dünyada uygulanan sistemlerin önemli bir kısmında halkla iktidar arasında köprü görevi üstlenmesidir. En önemli siyasal katılma yöntemi olan siyasal partiler; toplumdaki beklenti, talep, ihtiyaç ve bunların gerçekleştirilmesini sağlamaya yönelik etkileme faaliyetlerini yürütürler (Kapani, 2018: 179-180).

Siyasal partiler seçimleri kazanarak iktidar olduklarında devletin yasama ve yürütme organlarında temel işleve sahip olurlar. İktidarı kazanamayan muhalefet partileri ise, demokratik rejimlerde iktidarın kullanılmasını denetleme gibi hükümet etmenin alternatifi sayılan özel bir rol yüklenirler. İktidar partisinin icraatlarını sürekli olarak kontrol altında tutarak eleştiriler getirirler. Böylelikle iki temel amacı gerçekleştirmeye çalışırlar. Bunlar; hükümet tarafından alınması muhtemel kararları etkilemek ve alternatif çözüm önerileri sunarak bu yolda kamuoyu oluşturmaktır (Kapani, 2018: 180-182).

Schumpeter demokrasiyi, halkın iradesinin gerçekleşmesi için, iktidarın seçimler yoluyla belirlenmesi ve ortak iyiliği sağlayacak politikalara ulaşılması açısından gerekli olan organizasyon tekniği olarak tanımlar (2007: 353). Demokrasinin temel fikri, halkın yürütme ve/veya yasama yetkisini, seçmenlerin çıkarlarına hizmet etmek için en iyi şekilde kullanacağına inandıkları politikacılara devretmesidir. Politikacılar, hizmet ettikleri toplumun iyiliği için kamu gücünün nasıl kullanılmalı gerektiğine dair alternatifleri formüle etmede, temsil ettikleri vaatleri açık rekabet içinde seçmenlere sunmada kilit bir rol oynarlar (Sampford, 2011: 3). Politikacıların görevlerini yerine getirirken yurttaşların siyasal sisteme olan güvenlerini örselememek için bir takım etik ilkelere uygun hareket etmeleri beklenir. Halkın siyaset kurumunun şüphe uyandıran ve adalet ilkesini zedeleyen davranışlara şahit olması devlete olan güvenin de seviyesini etkileyecektir.

Modern demokratik hükümetler, her vatandaş için yüksek bir özgürlük, adalet, eşitlik ve onurlu yaşam idealleri üzerine kurulur. Bu idealler ancak seçilmiş temsilciler, yürütme organı ve kamu görevlileri gibi kamu hizmeti yürütenlerin etik ölçülere sahip olmasıyla güvence altına alınabilir (Mathur, 2014: 275).

Dolayısıyla siyasî etik, siyasî liderlerin karar ve politikalarına yansıyan uygulamalarını içermektedir. Bu uygulamalarda adalet, eşitlik, bilgelik, titizlik gibi kişisel erdemlere riayet etmeleri ve ulaşacakları sonucun sorumluluğunu üstlenmeleri beklenmektedir. Bu çalışmada siyasî etik tartışılacak olup siyasî liderlerin kararlarını verirken etik eksenlerine amaç odaklılık ve sonuç odaklılık yöntemlerinden hangi etik yaklaşıma yönelecekleri hususunda açıklamaları içermektedir. Çalışmada öncelikle etiğe ilişkin kavramsal çerçeve ve etik teoriler izah edilecek, ardından siyasî yozlaşma, siyaset ve etiğin birlikteliğinin imkânı ve son olarak da siyasal ve yönetsel alanda etik davranışı teşvik eden unsurlardan bahsedilecektir.

Etik ve Etik Kavramına İlişkin Teorik Yaklaşımlar

Konusunu ahlâkî eylemlerin oluşturduğu etik, pratik karar vermenin temel sorunlarıyla ilgilenir. Etik, bir eylemi ahlâkî yönden iyi olarak ifade edilecek bir davranış yapan niteliksel durumu sorar. Bu bağlamda ahlâk, iyi, ödev, gereklilik, izin gibi kavramları ele alır ve sorgular (Pieper, 1999: 17). Etik, ahlâkî inceleyen en eski kuramsal dallardan biridir (Frolov, 1991: 153; Nuttall, 1997: 15). Ahlâk, bir toplumun belli bir döneminde bireysel ve toplumsal davranış kurallarını tespit eden ve inceleyen bilimdir. Türkçe’de kişisel ahlâk yerine “aktöre”, toplumsal ahlâk çerçevesinde töre ve bilim olarak “törebilim” sözcükleri kullanılmıştır (Haçerlioğlu, 1996: 8). Ahlâk (aktöremorality) kavramı huy, mizaç, yaratılış anlamlarına gelen “hulk”un çoğulu olup, toplumsal ilişkilerde uyulması beklenen tinsel (manevi) ilke ve kuralları kapsar. Ahlâkın etkisi, yaptırımı, zorlayıcı gücü; insanın vicdanıdır. İnsan; duygusunu, düşüncesini, davranışını, tutumunu, eylemini “vicdanının sesine” kulak vererek doğru-yanlış, iyi-kötü, olumlu-olumsuz olarak değerlendirir. Bu etik bir yaklaşımdır ve bununla birey, kendisi ile başkaları arasındaki ilişkilerde denge, düzen, denetim ve uyum sağlar (Köknel, 1996: 81).

Yunanca “ethos” kelimesinden geldiği ileri sürülen etik, iki farklı anlamda kullanılmaktadır. Birincisinde etik, töre ve alışkanlık anlamına gelir. Buna göre, eylemlerini antik kentte geçerli olan töreye

bağlı kalarak eğitim yoluyla düzenlemeye alışkın bireyin, davranışlarını toplum tarafından genel kabul gören ahlâk kurallarına göre düzenlemesidir. Etiğin diğer anlamı ise, bir eylemi gerçekleştiren bireyin, toplumca kabul edilmiş davranış kurallarını ve değer yargılarını sorgulama sonucunda kavrayarak ve üzerinde düşünerek istenilen iyiyi gerçekleştirmek için onları alışkanlığa dönüştürmesidir (Pieper, 1999:30). Aristoteles de alışkanlıkla karakter erdeminin edinildiğini yani ethos'un oluştuğunu belirtmektedir. Kişinin öğrenip yapması gereken şeyleri yapa yapa, örneğin adil işler yapa yapa âdil insan, ölçülü işler yapa yapa ölçülü insan olacağını, bu konuda alışkanlık kazanılacağını ileri sürmektedir (Aristoteles, 2015: 29-30). Bu bağlamda etik, gerçek anlamını ikinci tanımda bulmakta olup bir nevi karakter eğitimidir.

Etik kavramı ile ahlâk, genel olarak bazı düşünürlerce birbirlerinin yerine kullanılabilir. Ahlâk, etimolojik olarak "morality" terimine karşılık gelmekte, Yunanca'da âdet, gelenek-görenek olarak karşılık bulmaktadır. Düşünürler zaman zaman etik ve ahlâk arasındaki ayrımı öne çıkarmaya çalışmışlardır. Etik, karakter eğitimi ve uygulamada karar verme anlamı taşırken; ahlâk, bir toplumun doğru ve adil olarak benimsediği kural ve uygulamaları içermektedir. Öte yandan ahlâkî değerler; kişiler, toplumlar, eğitim düzeyi, din anlayışı gibi parametrelere göre farklılıklar gösterirken, etik evrensel değerleri ifade etmektedir (Yüksel, 2005: 49-50).

Kendi iradesiyle eylemde bulunma potansiyeli taşıyan bireyin, davranışlarını sergilerken dayanak noktasının ne olacağı veya neyi amaç olarak belirleyeceği sorusu geçmiş yüzyıllardan itibaren sürekli sorula gelmiştir. Bu sorgulama, insanın eylemlerinin sonucunun mu yoksa niyetinin mi ahlâkî konumlanmaya esas teşkil edeceğinin anlaşılmasına yöneliktir (Macit, 2009: 84). Yani bir eylem, sonucuna ya da başarısına göre ahlâkî açıdan değerlidir ya da değildir. Ve eylemler, eyleme temel olan, eylemi ortaya koyan düşünüşün niteliğine göre değerli ya da değildir (Akarsu, 1982: 10). Genel olarak ilgili alan yazında etik teoriler, Teleolojik ve Deontolojik Teori olmak

üzere iki grupta sınıflandırılmaktadır² (Brown, 1987; Kymlicka, 1988).

Teleolojik etik teoriler, belirli bir davranışın; ardındaki kararın sonucunun değerlendirilmesi varsayımına dayanır. “Teleoloji” kavramı “son” anlamına gelen Yunanca “telos” teriminden gelmektedir. Dolayısıyla bir eylemin kendisi iyi veya kötü olamaz; ancak bu eylemin ilgili taraflar üzerindeki sonucu veya etkisi olumlu veya olumsuz olabilir. Faydacılığı, rasyonel karar vermeyi açıklayan bu teori, ekonomide de yaygın olarak uygulanan klasik bir yaklaşımdır. 18. yüzyıl filozofu Jeremy Bentham ve 19. yüzyıl bilim adamı John Stuart Mill, faydacı yazarlar olarak kabul edilirler. “Faydacılık” terimini kullanan Mill; verimliliğin ve daha yüksek bir tatmin düzeyine yönelik arayışın, insan ahlâkının temelinde yattığını varsayar. Dolayısıyla bir davranış, doyumunu ve mutluluğu arttırıyorsa doğru, tam tersine neden oluyorsa yanlıştır (Vitolina vd., 2016: 109). Teleolojik teoride, bir eylemi ahlâkî açıdan değerli yapan, arkasındaki düşünce ne olursa olsun, iyiyi ortaya koyması, iyiyi oluşturmasıdır (Akarsu, 1982: 10).

Deontolojik teoriler, sonuca bakılmaksızın takip edilmesi gereken evrensel etik ilkelerin varlığını vurgular. “Deontoloji”, Yunanca “görev” anlamına gelen “deon” kavramından türetilmiştir. Klasik Deontolojik teorilerin kurucusu, Prusya’da 18. yüzyıl Alman filozofu Immanuel Kant’tır. Deontolojik teoriler, bir sonucun yanında bir davranışın arkasındaki güdülerin önemini vurgular. Sonuç olarak, etik davranış bir ödül karşılığında değil, bir ödev olarak görülür (Vitolina vd., 2016: 110).

Deontolojik teorilerin kural tabanlı olduğu, yani belirli bir dizi kurala uyup uymadıkları açısından eylemlerin izin verilebilirliğini değerlendirdiği sıklıkla iddia edilir (Vallentyne, 1987: 21). Deontolojik etik de, eylemi ahlâkî yönden değerli yapan, eylemi gerçekleştiren

² Bu teorileri alt kategorilerine indirgeyerek kişisel etik, kural etiği, sonuç etiği, erdem etiği gibi başlıklarla sınıflandıran çalışmalar da bulunmaktadır.

kişideki iyi düşünüşdür. Birey herhangi bir eyleme karar verirken çeşitli motifler karşısında olur. Bu motiflerden birini seçmesi, eylemi ahlâkî açıdan iyi ya da kötü yapar (Akarsu, 1982: 10).

Deontolojik etik, ödevin veya ilkenin etiğidir. Deontolojik etik, sonuçlara değer veren teleolojik teorinin tersine, yükümlülüğü sonuçların bir unsuru yapmaz. Formel etik olarak da isimlendirilen Deontolojik etiğin ilk teorisi; Immanuel Kant tarafından ortaya konulan formel ahlâk teorisidir. Faydacı teorisyenlerden farklı olarak Kant; bir eylemin ahlâkîliğini değerlendirmek için sonucuna değil, motive, yani niyetine bakar. Kant'ın, “evrende, hatta evrenin dışında mutlak olarak iyi diye adlandırılabilir tek bir şey vardır. O da iyi niyettir” sözü kapsamında, saf iyi niyetle yapılan ve ödev duygusundan kaynaklanan fiiller, sonuçları kötü de olsa ahlâken iyi olarak beliren eylemlerdir (Şen, 1998: 86-87).

Siyasette Etik Dışılık: Siyasî Yozlaşma

Kamusal fonksiyonların ve kaynakların özel yarar elde etmek için yasalara aykırı bir şekilde kullanılması olarak tanımlanan siyasî yozlaşma, tüm siyasî sistemlerde farklı boyutlarıyla ortaya çıkmaktadır. Bu kavram genel olarak, siyasetçilerin kuralları çiğneyerek kişisel çıkarları için kamu gücünü kullanmalarını ifade etmektedir (Taşar, 2006: 350).

David Hume “İnsan Doğası Üzerine Bir İnceleme” isimli eserinde, “insan zihninde dikkat (öncelik), en çok bireyin kendisine yöneltilir, sonra akraba ve tanıdıklarına, en sonunda da en zayıf şekilde yabancılar ve ilgisiz kişilere” demektedir. Bireyin bu taraflı ve orantısız duygusallığının yalnızca toplumdaki davranış ve tutumları üzerinde değil, erdemsizlik ve erdem anlayışları üzerinde de etkisi olabileceğini ileri sürmektedir. Ona göre, doğal eğitilmemiş ahlâk yani etikten yoksunluk, insan duygularının tarafsızlığını ortadan kaldırır. Çözüm olarak Hume, şunu önermektedir. Eğer insanlar kendi kendilerine uzak olanı yakın olana yeğlemeyi başaramıyorlarsa, onları böyle bir seçime zorlayan ve böylesine belirgin bir şekilde doğal ilkeleri ve eğilimleri ile çelişen bir şeyi asla kabul etmemelidirler. Dolayısıyla insan

doğasındaki önemli herhangi bir şeyi değiştirmek olanaksız olduğu için, birey koşullarını ve durumunu değiştirmeli ve adalet yasalarına uymayı en yakın çıkarı, çığnımlerini ise en uzak çıkarı kılmalıdır, demektedir (Hume, 2015: 327; 358-359).

Siyasal yozlaşmanın temel nedenini siyasal süreçte egemen olan “özel çıkar” a dayandıran Aktan (1994: 55); siyasetçileri, bürokratları, seçmenleri ve baskı gruplarını özel çıkarları peşinde koşan siyasal aktörler olarak tanıtarak bunların farklı türlerde siyasal yozlaşmalara sebep olduklarını belirtmektedir. “Siyasî Partiler-İktidar Olma” ve “Seçmen-Çıkar Elde Etme” etkileşimi kapsamında ortaya çıkan siyasal yozlaşma; bu bozulmanın yaşandığı tüm ülkelerde iktidarın siyasal partiler tarafından toplumsal gelişme için değil, yandaşları memnun edecek bir ganimet olarak kullanılmasından kaynaklanmaktadır. İktidarı elde eden siyasî partilerin, kendi çıkarlarını merkeze alması ve bu çıkarların kamu gücünün ve kaynaklarının kullanım biçimini doğrudan belirlemesi, siyasal yozlaşmayı doğurmaktadır (Taşar, 2006: 351).

Toplumsal ve siyasal değerlerde yaşanan etik savrulmalar, vatandaşların etiğe ilişkin algılarını da belirlemektedir. Büyük Britanya’da sanayileşme döneminde Kraliçe Viktorya’nın hüküm sürdüğü (1837-1901) zaman diliminde yaşanan ahlâkî yozlaşma, bunun en açık örneğidir. Söz konusu dönemde bireyin ailesinin geçimi için daha çok çalışıp daha fazla kazanmaya, para biriktirmeye, borçlanmaya, faizden kaçmaya, diğerlerinin ve kamunun kaynaklarına saygılı olmaya yönelik davranışları siyasî hayata da yansımaktaydı. Siyaset alanında da siyasetçiler, bürokratlar ve seçmenler de bu ilkelere önem vermekteydiler. Ancak siyasetçi ve seçmenlerin, “devlet hazinesinin kişisel çıkarlar için kullanılabilceğini” keşfetmelerinden sonra bireyin sahip olduğu etik ilkeler; özel hayatı için başka, kamusal hayat için başka olmuştur. Yani devlet-toplum düzeni adına görev yapan birey, kendini etik ilkelerden bağımsız sayar hale gelmiştir (Savaş, 2007: 21). Bu bağlamda Şen’in de ileri sürdüğü gibi siyasal ve yönetsel alanda oluşan yozlaşmaların kaynağı, siyasal ve yönetsel sistemin söz konusu bozulma karşısında gösterdiği zayıflık kadar toplumsal

etiğin aşınmasına da dayanmaktadır (2005: 361). En sık karşılaşılan siyasal yozlaşma uygulamalarına aşağıdaki örnekler verilebilir (Aydın, 2002: 80-81):

- Politikacıların kamusal mal ve hizmetlerin sunulmasında görev ve yetkilerini kötüye kullanarak, bazı kişi ve kurumlara ayrıcalıklı işlem yapmaları
- Kamusal kaynakların kişisel kullanım için harcanması
- Siyasal partilerin iktidara geldikten sonra kendilerini destekleyen seçmen gruplarına ayrıcalıklı işlem yaparak, bu kimse-ler ya da gruplara haksız çıkar sağlamaları
- Kişilerin beceri, yetenek, başarı ve eğitim düzeylerini dikkate almadan sadece politikacı ve bürokratlarla olan akraba-lık/arkadaşlık ilişkileri esas alınarak istihdam edilmeleri
- Bir milletvekilinin yeniden seçilebilmek amacıyla kendi böl-gesindeki seçmenlere, diğer yurttaşların aleyhine olacak şe-killde ayrıcalıklı davranması
- Siyasal iktidarın gelecek seçimlerde yeniden iktidarda kalabil-mek için bütçe tahsisatlarını oylarını arttıracak şekilde seçim bölgelerine tahsis ederek bütçe kaynaklarının yağmalanması
- Milletvekillerinin seçim sonrasında para veya başka açılardan çıkar sağlayarak bir başka siyasal partiye geçmeleri
- Politik karar alma sürecinde baskı ve çıkar gruplarının lobici-lik yaparak kamu sektöründe optimum karar alınmasını en-gellemeleri. Seçim kampanyalarının finansmanı; seçim sonra-sında bazı milletvekillerinin parlamentoda kendi çıkarları doğrultusunda davranmalarını sağlamaya çalışma, milletve-killerinin başkalarını bu grupların çıkarlarına uygun şekilde etkilemeye çalışmaları bu tür etik dışı eylemlere örnektir.
- Baskı ve çıkar gruplarının devlet tarafından yapay olarak ya-ratılmış bir ekonomik transferi elde etmek için giriştikleri “rant kollama” etkinlikleri
- Alınması düşünülen kararların, bazı bakanlar, üst düzey bü-rokratlar ya da milletvekillerince önceden baskı ya da çıkar

gruplarına ya da bazı fırsatçı spekülâtorlere çıkar karşılığı sunulması ya da bildirilmesi

- Politikacıların oy avcılığı yaparak seçmenleri yanıltmaları, aşırı vaatlerde bulunmaları, devletteki işleyişin gizli kapaklı olması ve yurttaşların bilgilendirilmemesi.

Bir toplumsal sistem içinde iktidardan bütünleştirici bir rol üstlenmesi, çatışan çıkarları uzlaştırması beklenir. Vatandaşlar, kamusal menfaatlerin eşit, adil ve tarafsız bir şekilde paylaşılmasını isterler. Öte yandan siyasal açıdan himaye edilmeyi bekleyen, siyasî ve ekonomik nüfuzunu arttırmak isteyen, bürokraside yüksek statülerde pozisyon arayışında olan, devlet ihalelerinin yolunu kendi şirketlerine çevirmek isteyen; kısaca siyasetten gücünü kötüye kullanmasını isteyen coşkulu bir kitle de vardır ve bunlar kamu yararına yönelik olumsuz niyetlerle iktidarın etrafını sarar. Bu durum Roma tarihindeki Patron-Klient (Patronus- Cliens) ilişkisine benzer.

Patron-Klient sistemi, sosyo-ekonomik açıdan yüksek statüdeki bir kişi veya grubun (patronus) sahip olduğu güç, mülkiyet, zenginlik ya da kontrolünde olan kaynakları ve (y)etkisini; kendisinden sosyo-ekonomik olarak daha aşağı statüde olan bir kişiye (cliens) belirli karşılıklar çerçevesinde koruma ve fayda sağlamak üzere kullandığı önemli ölçüde araçsal bir arkadaşlığı kapsayan ikili ilişkilendirir (Emiroğlu ve Aydın, 2003: 479). Günümüz siyasetinde de iktidar mekanizmasını kullananlar “Patron” rolünü alabilirken, siyasî iktidarın sahip olduğu güçten meşru ya da gayrimeşru yollardan faydalanmak için iktidar çevrelerine yanaşanlar “Klient”i oynamaktadırlar.

Devlet-toplum ilişkilerinde güven kavramı merkezî bir role sahiptir. Toplumsal ilişkilerde diğerlerinin hak ve menfaatleri kapsamında güven kavramı, bir kişi veya grubun amaç ve faaliyetlerinin etik ilke ve değerlere uygun, adil ve başkalarının haklarını tehdit etmeyeceğine karşı oluşan inancı ifade eder. Bireyler zaman zaman birbirlerine güven duymasalar da ailede, toplumda, kurumda, ülkede, uluslararası ilişkilerde güven, anlaşma ve dayanışmayı sağla-

yan en önemli unsurdur. Devlete güvenin düzeyi de bu çerçevede, siyasî, kültürel ve ekonomik faktörler gibi birçok faktörden etkilenir (Yüksel, 2005: 80).

Son yıllarda siyaset ve yönetim, kurumsal anlamda ve siyasetçi ve yöneticiler bağlamında, hemen hemen tüm dünyada önemli bir güven krizi ile karşı karşıya kalmıştır. Siyasette ve yönetimde yozlaşma, uzun zaman boyunca sanki az gelişmiş ülkelere mahsus bir problem olarak görülürken, özellikle 1970'lerle birlikte gelişmiş ülkelerde ortaya çıkan büyük skandallar ve yolsuzluklar, kamuoyunun dikkatini yozlaşma olgusuna yönelterek etik sorunlara yönelik tartışmaları arttırmıştır. Dolayısıyla siyaset ve yönetimin meşruluğunun temelinde, bu kurumlara karşı toplumun duyduğu güven duygusu yatar (Eryılmaz, 2018: 417).

Siyaset ve Etik Birlikteliği: Sınırları Zorlamak

Birçok anlayış, siyasî etiği vatandaşların ve yöneticilerin bireysel etiğine indirgemektedir. Halbuki bu bakış açısı siyasetçileri, sorumluluğu yalnızca kendisi için geçerli olan, kendi kendini kontrol eden bireyler olarak görmek anlamına gelmektedir. Bu anlayışın eksik yönü siyasî yapı, kanunlar, kurumlar ve sistemlerin etiğe ilişkin değerlendirmelerden soyutlanmış olmasıdır. Öte yandan siyaset kurumunun, her geçen gün sonuçlara daha fazla odaklandığı bir gerçektir. Siyasal iktidarların da, bu durumda konumlarını güçlü tutmaları için hangi açıdan değerlendirildiklerini dikkate almaları doğaldır. Siyasetçilerin genel olarak yürüttükleri politikaların etkinlik ve verimlilik kriterleri üzerinden tartışılması onların başarısızlıkla karşılaşmamak için etik, değer, iyi niyet, kurallar konusunda isteksiz davranış göstermesini doğurmaktadır (Girardin, 2012: 34).

O halde siyaset kurumu farklı bir ahlâk mı gerektiriyor, yoksa aldatma, manipülasyon ve şiddet gibi konularda daha müsamahalı mı? Vatandaşlar adına ahlâkî olarak taviz vermiş politikacıları nasıl değerlendirmek gerekiyor? Siyasette ahlâkî yozlaşma bazı önemli açılardan ayırt edici midir? Siyasette yalan söylemenin ve aldatmanın

doğru ve yanlışları nelerdir? Bu sorular bireyin özel hayatını yaşarken dikkat etmesi gereken etik ilke ve değerlere siyasetçi veya kamu bürokratu olması halinde daha farklı yaklaşabileceğine ilişkin bir anlam arayışı mı içeriyor acaba? Esasında burada iki temel soru öne çıkıyor: Birincisi, olağan ahlâk kuralları, diğer tüm alanlarda geçerli oldukları gibi siyasî yaşamda da geçerli midir? İkincisi, siyasette yalan söylemek, aldatmak, şiddete başvurmak, mesela özel hayatta olduğu kadar yanlış mı? (Primoratz, 2007: xi).

Dursun (2005: 24), bu konuda birey açısından uygun görülmeyen birçok eylem ve davranışın siyaset alanında “mümkün” olarak görülmesinin imkân dâhilinde olduğunu; hatta bunun “siyasetin bir gereği” şeklinde bile düşünüldüğünü ileri sürmektedir. Bu iddiayı öne sürerken siyasetin doğasına vurgu yapmaktadır. Siyasetin doğasında “vazife”nin değil, “menfaat”in bulunduğunu; bireylerin kendileri için ortaya koydukları bir eylemde etik ilkelerden ödün verilmesi toplumca onaylanmazken, bu sapmanın siyasiler tarafından “kamusal menfaatler” amacıyla gerçekleştirilmesi halinde etik dışılığa aynı insanlar sessiz kalabilmektedirler.

Şüphesiz devleti yöneten siyasî liderler, sıradan vatandaşlardan daha sıkı etik kurallara bağlı kalmalıdır. Çünkü sahip oldukları yüksek makamlardan dolayı yönettikleri insanlar adına karar verip hareket etmektedirler. Ayrıca onların tercih ve davranışları, vatandaşların seçim ve eylemlerinden farklı olarak toplumun tamamını ya da önemli bir kısmını ciddi şekilde etkilemektedir. Bu nedenle Rotterdamlı Erasmus’un 1516 tarihinde yazdığı “Bir Hristiyan Prens Eğitimi” adlı eserinde “prenslerin sözlerini yerine getirme konusundaki iyi niyetleri öylesine yüksek olmalıdır ki, onlardan çıkan basit bir söz, diğer insanlar tarafından verilen herhangi bir yeminden daha kutsal kabul edilsin” ifadesi kapsamında (Primoratz, 2007: xii), siyasî liderlerin doğruluk, dürüstlük gibi değerlerle karakterize edilmesi-nin ne denli önemli olduğu vurgulanmıştır.

Platon, “Devlet” (Politeia) isimli eserinde, devletin iyiliği gibi kutsal bir amaç için yalan söylemeyi meşru görmektedir. Eserdeki

“soylu/kutsal yalan” kurgusu, devletlerin geçmişte ve gelecekte gerektiğinde başvurduğu yöntem olarak sunulmaktadır. Platon’un devlet yöneticisi olarak tasarladığı filozofların aslında yalan ve riyadan nefret ettikleri ancak konu devletin mutluluğu olduğunda yalan söyleme hakkını kullanabilecekleri belirtilmektedir (Işık, 2018: 1). Ancak Platon’un siyaset felsefesinde bu hüküm bir kuraldan ziyade bir istisnadır. Siyaseti ve ahlâkı birbirinden ayırmayan Platon, siyasal düzenin temelini yöneticilerin erdemine bağlamıştır (Göze, 2005: 40). Kendisinin “devlet yönetme sanatı”nın uzmanı olarak tanıtılmasını isteyen Machiavelli ise Prens isimli eserinde, politik gerçekliklerin politikanın yapısıyla uyum göstermediğini, hatta işlerliğini “erdemlerle veya toplumun seçebileceği en yüksek hedefle” belirleyen politika anlayışının, gerçekleşmesi mümkün olmayan bir yaklaşım olduğunu vurgulamaktadır. Machiavelli, kendi döneminde, politika alanında başarı elde etmek için etik bir duyarlılığa sahip olunmasına yönelik hümanist anlayışlara karşı çıkmaktadır. Machiavelli, insan doğasının menfaatçi, bencil, kötü ve şan-şeref-zenginlik kazanmak için eylemde bulunan bir yapı ortaya koyduğunu, politikayı da yönlendirenin bundan başka bir şey olmadığını belirtir (Satıcı, 2015: 120-121).

Etik ve siyaset ilişkisine ilişkin bu görüşlerin her ikisi de -etik kaygının her zaman siyasî çıkardan üstün olduğu ve yeterince önemli bir siyasî çıkarın etiğe üstün geldiği görüşü- o kadar aşırıdır ki, bu durum iki ana damar arasında bir konum tercih etmeyi gerektirir. Belki de siyaset, bireylerin özel hayatını yöneten etik kurallarla sınırlandırılmaz. Ancak bu düşünce siyasetin herhangi bir etik kaygıyla sınırlandırılmasının gerekmediği, siyasetçi olmanın kalıcı bir etik tatile çıkmak olduğu anlamına gelmez (Primoratz, 2007: xii).

Bu konuyu Max Weber’in (2017), *Meslek Olarak Siyaset* adlı eseri üzerinden biraz daha açmak mümkündür. Çalışmasında iki tür etikten bahseden Weber, tutum/kanaat etiği ve sorumluluk etiği üzerinden görüşlerini temellendirir. Tutum etiği, sonuçları göz ardı ederek eylemlerin niyetine odaklanan deontolojik etiği; sorumluluk etiği ise,

eylemlerin sonuçlarının sorumluluğunu üstlenen teleolojik etiği içerir. Weber'e göre tutum etiği, kişinin özel hayatındaki eylemleri için geçerlidir. Çok sayıda insanın hayati öneme sahip çıkarlarının tehlikede olduğu siyasette tutum etiği/deontolojik etik siyasette bir rehber olarak görülemez. Çünkü bu tür bir etik anlayışı, siyasetin gereklerini yerine getirmekten yoksundur ve sonucu ne olursa olsun etik ilke ve kurallara tam bir bağlılığı emreder. Ancak eylem kamusal alanda uygulandığında hedeflenen kamu politikasının yürütülemezliği ve hizmet ettiği iddia edilen kamusal değerlerden ödün verilmesi söz konusu olabilir. Dolayısıyla Weber'e göre siyasî liderler, etik amaçlarla çelişse de yalnızca kararlarını alırken değil, sonuçları için de sorumluluk almak zorundadır. Bu bağlamda Weber, siyasette sorumluluğun niyetlerle ilgili değil, sonuçlarla ilgili olduğunu belirtmektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, devlet adamı ve vatandaşta etik bir vizyona ihtiyaç olduğu muhakkaktır. Etik, fayda-maliyet analizlerine indirgenemez. Zaten çoğu konuda, neyin maliyet ve neyin fayda olduğunu değerlendirmek oldukça öznel ve aslında kişinin değerlerine de bağlı olduğu bir gerçektir. Siyaset etiğinin hem amaç hem de sonuç etiğine uygun olması gerektiğinden, devlet adamı ve vatandaşın eylemde bulunurken etik bir eksen oluşturması, yani sonuçlarını dikkate aldığı eylemlerin amaçlarının da ilkelere dayanması gerekir (Hoffmann, 1988: 18).

Şüphesiz siyasî liderler, karar ve politikalarını belirlerken siyasî etiğe uygun olarak tutum (deontolojik) ve sorumluluk (teleolojik) iç içe olacak şekilde hareket etmelidirler. Etik değerlere bağlı siyasî liderler; toplumdaki farklı çıkarları dikkate alan, yolsuzlukla etkin bir şekilde mücadele eden, bürokratik makamlara atamalarda liyakati önceleyen; alacakları her kararda adalet, hakkaniyet, eşitlik, doğruluk, tutarlılık, tarafsızlık gibi unsurları ilke edinen bir anlayışa sahiptirler. Elbette Max Weber'in de altını çizdiği gibi kamu politikalarını belirlerken, sonuçlarını hesaba katarak, sorumluluğunu üstlenerek, kamu yararını gözetmek suretiyle eyleme geçmelidirler.

Siyasal ve Yönetmel Alanda Temel Etik İlkeler ve Etik Davranışı Teşvik

Genel olarak bakıldığında siyasetteki etik sorunların tek bir merkezî problem etrafında sabitlenmediği görülmektedir. Farklı kategorilerde bireysel ve kolektif aktörlerin mikro kaygıları ve bu kaygıları gidermeye yönelik siyasetle kurdukları etik-dışı iletişim yöntemi, sorunun kaynağını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda siyasetteki yozlaşmanın seviyesi, toplumun normlarını ne ölçüde kaybettiğinin düzeyi hakkında bilgi verir.

Toplumda etik bilincin yerleştirilmesi, ancak devleti meydana getiren bütün organların ortak çabasıyla mümkün olabilir. Demokratik hesap verebilirlik ilkesi üzerinde temellendirilmiş bir parlamento, yolsuzluk ve etik dışı faaliyetle mücadelede önemli bir role sahiptir. Görevi milletin egemen iradesini yansıtmak olan parlamenterler, bu mevkiinin saygınlığını koruyacak davranışlarda bulunmalıdır... Kamu güveninin temsilcileri, buldukları mevkiinin meşruluğunu unutmamalıdır ve en yüksek etik standartlarda hareket etmelidir. Yürütme erkinden yüksek etik ilkelere bağlı bir liderlik göstermesi ve yürütmenin politika ve programlarını uygulamakla sorumlu olan kamu yönetimi üzerinde denetim uygulaması beklenir... Yargı; devletin adaletli, dürüst, saydam ve hesap verebilir kılınmasında kilit role sahiptir. Yargının kamu yönetiminde etik açısından önemi, yürütmenin kendisine anayasa ve yasalarca verilen yükümlülüklerini yerine getirmesini garanti etmesinden ileri gelir. Bu nokta, erkler ayrılığı ilkesinin merkezinde bulunmaktadır. Devletin diğer birimleri yargıya hesap verirken; yargı diğer erklerden daha yüksek etik standart ve değerlerle kendini hesap verebilir kılar (Yüksel, 2005: 28-30).

İngiltere’de parlamento tarafından kurulan, yasama ve yürütme üyelerini denetleme görevi bulunan “Kamu Yaşamında Standartlar Komitesi”, Kamusal Yaşamın Yedi İlkesi ismiyle ilk raporunu hazırlayarak kamu görevi yürüten herkes için geçerli ilkeler belirlemiştir. Tamamen rehberlik etmesi amacıyla bu çalışmada seçilen söz konusu ilkeler, ulusal ve yerel olarak kamu görevine seçilen veya atanan herkesi ve kamu hizmetinde, yerel yönetimde, emniyette, mahkemelerde, denetimli serbestlik hizmetlerinde, sağlık, eğitim, sosyal ve bakım hizmetlerinde görevli tüm kamu çalışanlarını kapsamaktadır.

Çünkü bütün kamu görevlileri, hem kamunun hizmetkarları hem de kamu kaynaklarının gerekli harcamalarını yapan kişilerdir. Söz konusu ilkeler aynı zamanda, kamu hizmeti sunan diğer tüm sektörler için de geçerlidir (The Committee on Standards in Public Life, 2014: 3). Bu ilkeler aşağıda maddeler halinde sıralanmıştır:

- 1) *Bencil Olmama (Kamu Yararını Gözetme)*: İnsanlar şahsi çıkarlarına son derece içten bağlıdırlar (Hume, 2015: 358). Kamu yararı ise, bir bütün olarak, toplum çıkarlarına hizmet eden eylem ve girişimler ya da toplumun bölünmez nitelikteki kolektif çıkarlarıdır (Marshall, 1999: 380). Kamusal hizmetler düzenlenirken bireyleri değil, bireyin içinde yer aldığı toplumu ya da toplumun bir kesimini dikkate alır. Toplumsal çıkarla bireysel çıkar çatıştığında kamu yönetimi toplumsal çıkardan yanadır. Kamu yönetimine kamu yararı için tanınmış olan yetkiler, kamu yararı ile bağdaşmayacak bir biçimde kullanılabilir. Bunu önlemek için kamu yönetiminin hukuk sınırları içerisinde kalması, nesnelliğe önem vermesi gerekir (Bozkurt vd., 2008: 133). Siyasilerin de bu çerçevede, kendi bireysel çıkarlarını değil, kamusal çıkarları gözetmeleri önem arz etmektedir.
- 2) *Bütünlük*: Kamu görevlileri (siyasetçi-bürokrat), görevlerini yerine getirirken onları meşru olmayan yollarla etkilemeye çalışabilecek kişi veya kuruluşlara karşı herhangi bir yükümlülük altına girmekten kaçınmalıdır. Kendileri, aileleri veya arkadaşları için maddi veya diğer maddi menfaatler elde etmek için hareket etmemeli veya karar almamalıdırlar. Her türlü çıkar ve ilişkiyi üst makamlara beyan etmeli ve çözmelidirler (The Committee on Standards in Public Life, 2014: 3). Dolayısıyla bütünlük, bir kurumdan ve personelinden gerçekten etik olarak beklenen tüm davranışları kapsamaktadır. Kişisel menfaatleri için kamu makamını kötüye kullanan bir kamu görevlisi, bütünlüğü bozmaya çalışmış olur. Bu kişinin güvenilirliği artık kayıp, kusurlu ya da eksiktir. Bütünlük, etik ilke ve kurallar çerçevesinde hareket etmektir (Yüksel, 2005: 67).

- 3) *Tarafsızlık*: Tarafsızlık, kamu görevlilerinin kişisel inanç ve düşüncelerine göre davranmamalarını ifade eder. Siyasetçi ve kamu görevlisinin tarafsızlığı, hem etik hem de hukukî yönden aykırılık teşkil etmektedir. 1982 Anayasası, 10. maddesinde, herkesin kanun önünde dil, din, ırk, siyasî düşünce gibi çeşitli farklılıkları olsa da eşit olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca maddenin son fıkrasında, “Devlet organları ve idare makamları bütün işlemlerinde kanun önünde eşitlik ilkesine uygun olarak hareket etmek zorundadırlar” denilmektedir. Genel olarak siyasetçilerin tarafsızlığı; kamusal kaynakların dağıtımı, ihale, terfi-atama süreçlerinde bozulmaktadır ve bu durum siyasal kayırmacılığa işaret etmektedir. Bu çerçevede siyasal liderlerin, kamusal bir görev olan devlet yönetimine ilişkin tüm kararlarında eşitlik ve hakkaniyet ilkelerini bozmayan tutumlar ortaya koymaları gerekmektedir.
- 4) *Hesapverebilirlik*: “Bir kimsenin sorumluluklarını ne gibi yollarla ya da nasıl yerine getirdiğini açıklaması, ortaya koyması veya ispat etmesi zorunluluğu” dur. Kendilerine yetki ve kaynak verilenlerin, “sorumluluklar konusunda cevap vermek, rapor etmek, açıklama yapmak, yükümlülükleri üstlenmek ve kamusal değerlendirme ve muhakemeye açık ve hazır olmak” gibi yükümlülükleri hesap verme sorumluluğuna işaret etmektedir. Bu bağlamda bir çok ülkede siyasilerin ve kamu bürokratlarının görevleriyle ilgili kendilerinden beklenen şekilde davranıp davranmadığını tespit etmek için “hesap verme” mekanizmaları oluşturulmuştur (Demirkıran vd., 2011: 169).
- 5) *Açıklık*: Gizlilik, tarihi olarak bütün ülkelerde egemen olan bir yönetim politikası olmuştur. Oysa günümüzde demokratik düşüncenin gelişmesi ve yönetimde hesap verebilirlik gibi ihtiyaçlar, açıklığı ön plana çıkarmıştır. Açıklık, siyaset kurumunun ve kamu yönetiminin yönetilenler eliyle denetlenmesinin etkili bir aracıdır. Kişiler, bu mekanizma ile itiraz etme, yönetime katılma ve denetleme; memurlar ise, hata yapmama ya da hatayı düzeltme imkânı elde ederler (Eryılmaz, 2018: 412-413).

- 6) *Dürüstlük*: Dürüst, sözünde ve davranışlarında doğruluktan ayrılmayan anlamına gelmektedir (sozluk.gov.tr, 2022). Siyasî liderler ve kamu görevlileri, tüm eylem ve işlemlerinde dürüstlük ilkesini esas almalıdırlar. Ellerindeki çeşitli imkanlarla kendilerini etkileme potansiyeli olan kurum ve bireylerden uzak durmalıdırlar.
- 7) *Liderlik*: Liderlik, farklı yetki seviyelerinde, bir kuruluşun hedeflerini gerçekleştirmek için çalışırken aynı zamanda organizasyonda görev yapanların hareketlerini yönetme sorumluluğu ve ayrıcalığıdır. Liderlik, örgütlenmiş bir grubun amaçlanan başarı yönünde etkilenmesi sürecidir. Diğer insanları belirlenmiş amaçlara ulaşmaya, isteyerek çaba göstermeleri için ikna etme yeteneğidir (Öztekin, 1996: 186). Siyasetçiler ve kamu görevlileri, gerek kamu görevinin ifası sırasında gerekse toplum içerisinde sergiledikleri davranışlarda temel etik ilkelere bağlılık göstererek vatandaşlara örnek oluşturmalarıdır. Temel etik değerleri savunup desteklemelidirler. Siyasî liderler ve bürokratlar, etik bilincinin yerleştirilmesi konusunda liderlik sergilerler (Yüksel, 2005: 87).

TBMM’de uzun zamandan beri partilerin önemli bir kısmının üzerinde çalıştığı, kimi partilerin kanun teklifinde bulunduğu siyasî etik yasası, yukarıda belirtilen ilkeler temel alınarak tüm milletvekillerinin sorumluluğunu kapsayacak şekilde düzenlenebilir. Söz konusu kanun teklifinde de belirtildiği üzere yine mecliste bir siyasî etik kurulunun oluşturulacağı da sık sık dile getirilmektedir. Elbette etik kurulu farklı partilerin milletvekillerinden oluşmalıdır. Bu komisyonun, milletvekilleri ile iktidar üyelerinin görevlerini yerine getirirken, makamlarını, unvanlarını, yetkilerini ve kamu kaynaklarını kullanırken etik ilke ve standartlara uygun bir tutum gösterip göstermediklerini inceleyip, araştırıp denetlemesi halinde etik dışı davranışlarda bir düşünüş yaşanması muhtemeldir. Diğer taraftan Milliyetçi Hareket Partisinin 2022 yılının Mart ayında yürürlüğe koyduğu “Siyasî

etik Kurulu Yönetmeliği”³, parti teşkilatlarının siyasî etik kültürünü güçlendirmek ve uymaları gereken etik davranış ilkelerini düzenlemesi açısından etik bilincin partilerde yerleşmesi için son derece önemli bir gelişmedir.

Sonuç

Siyasî etik, 21. yüzyılın ikinci çeyreğine girerken literatürde hâlâ kendisine geniş yer verilen bir çalışma alanı haline gelememiştir. Bunun temel sebebinin, siyasette etiğin uygulanabilir olduğuna ilişkin kararsızlığın sürmesinden kaynaklandığı söylenebilir. Bir ülkede yaşayan vatandaşlar tarafından partilerin ve siyasî liderlerin doğruluk, dürüstlük, adalet gibi ilkelere olan bağlılıkları sorgulanır hale gelirse, ortaya çıkacak güvensizlik ikliminin, seçim sürecinin ve temsil sisteminin meşruiyetine ilişkin algıları da etkileyeceği bir gerçektir. O halde siyaset kurumunun, siyasal karar alma süreçleri ve faaliyetlerine yönelik güven zedeleyen davranışlardan uzak durması gerekmektedir. Bunun için siyasilerin davranışlarına rehberlik edecek değerlere, etik kodlara ihtiyaç bulunmaktadır.

Siyaset, şüphesiz bir felsefe ya da daha açık ifadeyle ahlâk felsefesi icra makamı değildir, bir uygulama alanıdır. Birey hayatı için öngörülen etik ilkelerin siyasetin her sahasına aktarılması, istenilen bir durum olmasına rağmen rasyonel görülmemektedir. Yani liderlerin kendi özel hayatlarında ve kamu hayatında dürüst, adil, ilkeli olmaları halinde onların yönettiği ülkelerin de bu değerler kapsamında yönetileceği varsayımı, araştırmacılar tarafından mümkün görülmemektedir. Çünkü bu durumda seçmenler; partilerin kurumsal yapı, tüzük ve programları ile ülkelerin kanun ve kurallarını görmezden gelmekte, siyasetçilerin bireysel erdemine güvenmektedirler. Bunun ardından da siyasetçilerin uygulamaya koydukları kamu politikala-

³ “Siyasî etik Kurulu Yönetmeliği”, MHP, 2022, http://mhp.org.tr/usr_img/mhpweb/kitaplar/siyasetikkurulu.pdf, (erişim: 26.03.2022).

rının başarısızlığı söz konusu olabilmekte, vaatlerini sürekli ertelerek toplumsal mağduriyetlere yol açabilmektedirler. Dolayısıyla siyasetçilerin etik ilke ve standartlara her durumda mı, belli şartlar dahilinde mi uymaları gerekmektedir?

Erasmus'un 1516 yılında kaleme aldığı eserinde, Prens'in her koşulda etik ilkelere boyun eğmesi tavsiye edilmektedir. Kendi dönem şartlarındaki tiranlıklardan endişe eden Erasmus, siyasî lidere; barışçı politikalar gütmesini, hümanist eğitim ile erdemli olabileceğini öğütlemektedir. Bir prens öyle erdemli olmalı ki, onun sözü vatandaşlar tarafından doğruluk/dürüstlük yönünden değerlendirilmesin hatta kutsal görülsün. Platon ise M.Ö. 340'lı yıllarda, etik ilkeleri önemseydiği ideal devletinde yasakladığı yalan söylemeyi, devlet yöneticileri için kamusal menfaatler gereği muafiyet kapsamına almaktadır. Machiavelli 1513 tarihli Hükümdar/Prens isimli kitabında; başarılı olmayı, kazanmayı hedefleyen yöneticilere, kendilerini topluma erdemli olarak göstermelerini ancak aksi yönde tutum takınmalarının gerektiğini hem egemenliklerinin devamı hem de tarih kitaplarında isimlerinin de iyi anılması için zorunlu bir yol olarak tavsiye etmektedir. Burada belirtilen üç önemli ismin etik davranışa yönelik ileri sürdükleri düşüncelerin birbirinden farklı olduğu görülmektedir. Özellikle Erasmus ve Machiavelli'nin görüşleri tam bir ifrat ve tefrit noktasındadır. Doğru olan davranış hangisi ortaya koymaktadır?

Max Weber bu düşünörlere göre daha uygulamaya dönük örnekendirme yapmaktadır, Meslek Olarak Siyaset isimli eserinde. Siyasî etiği, yalnızca eylemin amacına dayandırmayan Weber, aynı zamanda kararların sonuçlarının sorumluluğunun da taşınmasını bir ara yol önerisi olarak sunmaktadır. Günümüzde siyasî liderler, yalnızca kamu politikalarına ilişkin kararlarının etik ilkelere dayandırılmasıyla değil, bunun yanı sıra elde ettikleri sonuçlar için de sorumluluk almak durumundadırlar. Vatandaşlar, etik ilkeleri kendisine genel kural edinmiş bir siyasî liderin, bu ilkelere uymasına rağmen yürürlüğe soktuğu politikaların sonucundaki başarısızlığı, salt etik ilkelere uydugundan, bunlardan taviz vermediğinden dolayı iyi karşılar mı? Bu

belki de cevaplanması gereken en önemli soru(n)lardan biridir. Siyasetler her durumda etik davranmalı mı, yoksa kamu yararı amacıyla etik ilkeler gerektiğinde aşındırılabilir mi?

Yusuf Has Hacip tarafından 11. yüzyılda (1069-1070) “yönetme ve hükümet etme bilgisi”, “mutluluk veren bilgi” gibi tasvirlerle okuyana kutlu olması ve yol göstermesi amacıyla yazılan ve bir yönetim ve siyaset kitabı olan Kutadgu Bilig’deki yaklaşımlar etik bir perspektif sunması açısından son derece önemlidir. Nitekim eserde “Beyliğe Layık Bir Bey’in Nasıl Olması Gerektiğini Söyler” bölümünde, “Tecrübeli, sözünü düşünerek söylemiş olan Ötüken beyi ne der, dinle (Bab. 1962); Halk için beyin çok seçkin olması lâzımdır; özü, sözü doğru ve tabiatı güzide olmalıdır (Bab. 1963); Beyin dili dürüst ve kalbi doğru olmalı ki, halka faydalı olsun ve güneşi doğsun (Bab. 2010); Beyin gönlü, dili ve tabiatı düzgün olmazsa, saadet o memlekette dolaşamaz, kaçır (Bab. 2012); Hangi bey memlekette doğru kanun koydu ise, o memleketini tanzim etmiş ve gününü aydınlatmıştır (Bab. 2017); Ey hakîm, memlekette uzun müddet hüküm sürmek istersen, kanunu doğru yürütmeli ve halkı korumalısın (Bab. 2033); Beyler gönüllerini temiz tutar ve kanunu tatbik ederlerse, beylik bozulmaz ve uzun müddet ayakta durur (Bab. 2036); Beyin sözü doğru olmalı, tavır ve hareketi itimat telkin etmelidir ki, halk ona inansın ve huzur içinde yaşasın (Bab. 2038)” (Hacib, 1985) vurguları incelendiğinde doğruluk, dürüstlük ilkelerini amaç edinen etik bir anlayışın öne çıktığı görülür.

Siyasette başarı elde etmek ve gerektiğinde teleolojik yani sonuçların iyiliğini esas alan etik anlayışı benimsemek, siyasetin doğası gereği görülmektedir. Bu durum Makyavelist ve Weberci anlayışı desteklemektedir. Kamu politikaları için öngörülen bu yaklaşım; istihdam, atamalar, terfi, ihaleler, hizmet sunumları, kamusal kaynakların kullanılması, seçmen grupları ve yakınlarla kamusal hizmetler üzerinden kurulan ilişkiler, seçim kampanyasının finansmanı gibi hususlar için geçerli olmaz, olmamalıdır. İşte burada deontolojik etik olarak literatürde yer bulan iyi niyet ve teleolojik etik kapsamında kamu yararının birincil olarak dikkate alınması devlete olan güvenin

zaafa uğramaması için şarttır. Bu bağlamda teleolojik ve deontolojik etik, siyasî liderlerin karar ve uygulamalarına birlikte yansımali ki, siyasî etiğe uygun bir davranış ortaya konulmuş olsun.

Kaynakça

- Akarsu, B. (1982). *Ahlâk Öğretileri*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Aktan, C.C. (1994). *Temiz Toplum ve Temiz Siyaset*. İstanbul: T Yayınları.
- Aydın, İ. P. (2002). *Yönetmel, Mesleki ve Örgütsel Etik*, 3. Baskı. Ankara: PegemAYayıncılık.
- Aristoteles (2015). *Nikomakhos'a Etik*. (Çev. Saffet Babür). Ankara: BilgeSu Yayınıclık.
- Bozkurt, Ö., Ergun, T., Sezen S. (2008). *Kamu Yönetimi Sözlüğü*. 2. Baskı. Ankara: TODAİE Yayınları.
- Brown, N. (1987). "Teleology or Deontology?", *Irish Theological Quarterly*. 53(1): 36-51.
- The Committee on Standards in Public Life (2014), *Ethics in Practice: Promoting Ethical Conduct in Public Life*, https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/336976/2902536_CSPL_EthicsInPractice_acc.pdf, e.t.: 18.03.2022.
- Dursun, D. (2005). "Siyaset ve Ahlâk: Gerçeklikle İdealin Bağdaşmazlığı Sorunu". 2. *Siyasette ve Yönetimde Etik Sempozyumu*. 18-19 Kasım 2005. Sakarya, 17-25.
- Demirkıran, Ö., Eser, H. B. ve Keklik (2011). Demokrasinin Tabana Yayılması, Yönetimde Şeffaflık ve Hesap Verebilirlik Bağlamında Bilgi Edinme Hakkı Kanunu. *Akdeniz Üniversitesi Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*. 3(2): 169-192.
- Emiroğlu, K. ve Aydın, S. (2003). *Antropoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Eryılmaz, B. (2018). *Kamu Yönetimi*. 11. Baskı. Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- Frolov, I. (1991). *Felsefe Sözlüğü*. (Çev. Aziz Çalışlar), İstanbul: Cem Yayınevi.
- Girardin, B. (2012). *Ethics in Politics: Why it matters more than ever and How it can make a difference*. Globethics.net Focus No. 5., <https://repository.globethics.net/bitstream/handle/20.500.12424/208959/glwe2.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, (erişim: 15.01.2022).

- Göre, A. (2005). *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*. 10. Bası. İstanbul: Beta Basım Yayım.
- Hâcib, Yusuf Has (1985). *Kutadgu Bilig II Çeviri*, (Çev. R.R. Arat), 3. Baskı. Ankara: T.C Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Hançerlioğlu, O. (1996). *Felsefe Sözlüğü*, 10. Basım, Ankara: Remzi Kitabevi.
- Hoffmann, S. (1988). *The Political Ethics of International Relations*, Carnegie Council on Ethics and International Affairs Merrill House. New York.
- Hume, D. (2015). *İnsan Doğası Üzerine Bir İnceleme*. (Çev. Ergün Baylan), Ankara: BilgeSu Yayıncılık.
- Işık, A. (2018). Platon'un Devlet'inde/Politeia'sında Yalanın Ontolojik Yapısı. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 23(1): 1-16.
- Kapani, M. (2018). *Politika Bilimine Giriş*. 57. Baskı. Ankara: BB101 Yayınları.
- Kışlalı, A. T. (2002). *Siyaset Bilimi*. 9. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi.
- Köknel, Ö. (1996). *Bireysel ve Toplumsal Şiddet*, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Kymlicka, W. (1988). "Rawls on Teleology and Deontology". *Philosophy & Public Affairs*, 17(3): 173-190.
- Macit, H. (2009). "Teleolojik Etik Anlayışın Deontolojik Eleştirisi". *Kaygı Dergisi*, (13): 83-91.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. (Çev. O. Akinhay ve D. Kömürcü). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Mathur, B.P. (2014). *Ethics for Governance: Reinventing Public Services*. New Delhi: Routledge.
- Nuttall, J. (1997). *Ahlâk Üzerine Tartışmalar: Etiğe Giriş*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Öztekin, A. (1996). "Yönetim ve Liderlik". *Bilig*, (1): 183-194.
- Pieper, A. (1999). *Etiğe Giriş*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Primoratz, I. (Ed) (2007). "Introduction". *Politics and Morality*. New York: Palgrave Macmillan.
- Satıcı, M. (2015). "Ahlâk-Politika İlişkisi Açısından Machiavelli'nin Politika Teorisi". *FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi)*, (20): 113-130.
- Sampford, C. (2011). "Parliament, Political Ethics and National Integrity Systems". *Australian Journal of Professional and Applied Ethics*,

- https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3012393, (erişim: 14.02.2022).
- Savaş, V. F. (2007). *Anayasal İktisat*. 4. Baskı, Ankara: İlke Yayınevi.
- Schumpeter, J. A. (2007). *Kapitalizm, Sosyalizm ve Demokrasi*. (Çev. H. İlhan). Ankara: Alter Yayıncılık.
- Şen, M. L. (1998). *Kamu Yönetiminde Yozlaşmanın Önlenmesinde Yönetimsel Etik Yaklaşımı*. Dokuz Eylül Üniversitesi SBE Yayımlanmamış Doktora Tezi. Sakarya.
- Şen, M. L. (2005). "Kamu Görevlilerini Yoldan Çıkaran Bubi Tuzakları: Hediye ve Kişisel Kullanım Amacıyla Yapılan Bağışlar", *2. Siyasette ve Yönetimde Etik Sempozyumu*, 18-19 Kasım 2005, Sakarya, 361-368.
- Taşar, M. O. (2006). Siyasi Yozlaşma Kavramı ve Kamu Ekonomisi. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 14(2): 347-368.
- Vallentyne, P. (1987). "The Teleological/Deontological Distinction", *The Journal of Value Inquiry*, (21): 21-32.
- Vitolina, I. B., Igo C. and Sumilo E. (2016). "Is Ethics Rational? Teleological, Deontological and Virtue Ethics Theories Reconciled in the Context of Traditional Economic Decision Making". *Procedia Economics and Finance*, (39): 108-114.
- Weber M. (2017). *Meslek Olarak Siyaset*. (Çev. Levent Özşar), Bursa: Biblos Kitabevi Yayınları.
- Yüksel, C. (2005). *Devlette Etikten Etik Devlete: Kamu Yönetiminde Etik*. İstanbul: TÜSİAD Devlette Etik Altyapı Dizisi, No 1.

ANTİK YUNAN'DAN AYDINLANMAYA BATI DÜŞÜNCE TARİHİNDE SİYASÎ ETİK

*Political Ethics in the History of Western Thought from
Ancient Greece to the Enlightenment*

Satuk Buğra ÇETİNKAYA

Arş, Gör.; Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve
Kamu Yönetimi, sbugracetinkaya@osmaniye.edu.tr

Özet

İnsanların topluluk halinde yaşama bilinci edindiği zamanlardan bu güne, siyaset ve etik, bir arada yaşama üzerine düşünmenin mamlulü olmuştur. Siyaset ve etiğin bir aradalığı siyasî rejim tartışmalarından, erdemli yöneticinin özelliklerine ve siyasî danışmanların niteliğine kadar Batı felsefe yazını içerisinde süreklilik göstermektedir. Siyaset ve etiğe yönelik temel tartışma konularının güncelliğini yitirmediği bu gün de bir kesişim kavram olarak “siyasî etik” merkezi konumunu sürdürmektedir. Bu çalışma Batı felsefe tarihinde iz sürmeyi, bu izler arasında siyaset ve etiğin bir aradalığının kaynaklarını ve düşünce tarihindeki konumunu anlamayı amaçlamaktadır. Çalışmanın ilk bölümündeki tanım amaçlı cümlelerden sonra, tarihsel kısımlar kronolojik dönemler içerisindeki önemli filozofları ve onların görüşlerini özet halinde ortaya koymaktadır. Sonuç bölümü ise görülen süreklilik ve kopuşların kısa bir özeti, Batı düşüncesinde etiğin siyasetle kesişiminin kaynaklarına dair temel meseleleri aydınlatmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Siyasî Etik, Felsefe Tarihi, Ahlâk Felsefesi

Abstract

From ancient times to the present, when people became conscious of living as a community, politics and ethics have been the product of thinking about living together. The coexistence of politics and ethics shows continuity in Western philosophy literature, from discussions of political regimes to the characteristics of the virtuous administrator

and the quality of political advisors. Even today, where the main debates on politics and ethics do not lose their currency, "political ethics" as an intersection concept maintains its central position. This study aims to trace the history of Western philosophy. It aims to understand the sources of the coexistence of politics and ethics among these traces and their position in the history of thought. After the descriptive sentences in the first part of the study, the historical parts summarize the important philosophers and their views in chronological periods. The conclusion part, a brief summary of the continuity and ruptures seen, illuminates the main issues regarding the sources of the intersection of ethics and politics in Western thought.

Keywords: Political Ethics, History of Philosophy, Moral Philosophy

Giriş

Bu çalışma panoramik bir yapıya sahiptir. Çalışmanın yapısı, kronolojik olarak belirlenmiş düşünürlerin siyaset ve etik konularındaki öne çıkan görüşlerini serimlemeyi amaçlamaktadır. Batı düşünce tarihinin erken evrelerinden Immanuel Kant'a kadar gelen dönemde siyasî etik başlığı altında kategorize edilebilecek başlıca temalara ve düşünülere yer verilmesinin açıklayıcı olacağı düşünülmektedir. Makalenin 4 esas, bir sonuç bölümünden oluştuğu belirtilebilir. İlk bölümde siyaset ve etik başlığı altında siyasî olanın etik ile ilişkisi ve etiğin siyasetle diyalog halindeki yönlerine değinilecektir. İkinci bölümde Antik Yunan düşünürleri ele alınacak, üçüncü bölümde Hıristiyanlık ve erken modernlere değinilecektir. Üçüncü bölümün bu şekilde yapılandırılması, teolojik olandan sekülere doğru yaşanan ontolojik kaymanın etik üzerindeki etkisini göstermek açısından verimli görüldüğü içindir. Dördüncü bölümde ise 18. yüzyıl Aydınlatma filozoflarına yer verilecektir. Sonuç bölümünde ise dönemlerin ana hatları ve Batı düşüncesindeki siyasî etik tartışmalarının bilançosu ortaya konulacaktır.

Siyaset ve Etik

Siyaset ve etiğin ortak zemini toplum, ortak uygulayıcıları toplumsal aktörlerdir. Bu yönü ile siyaset ve etiğin hem gündelik hem de tarihsel zaman dilimlerinde benzer görünümeler altında var oldukları ifade edilebilir. Siyaset ve etiğin bu iç içeliği veya yakınlığı, bu kavramlar üzerine düşünmeyi ve bu kavramları beraber düşünmeyi gerektirmiştir. Siyaset ve etiği, dil yetisinin tamlama imkânı içerisinde “siyasî etik” olarak düşünmek ise yeni bir kavram tanımlı yapmayı gerektirmektedir. Siyaset, etik ve siyasî etik kavramları üzerine genel tanımlar yapılmadan çalışmada tam olarak ne anlatılmak istendiği açıklanamayacağı için öncelikle bu kavramları tanımlama yoluna gidilecektir.

Siyaset, belirli bir toplum içerisindeki iktidar örgütlenmesinin en genel düzeyde yapılanmasıdır. Kurumları, aktörleri ve söylemleri ile farklı yönere ve farklı araştırma alanlarına sahip olmakla beraber, siyaset toplumsal iktidar ilişkilerinin genel düzeyi hakkında değişimi veya düzeni farklı ölçüde de dile getirme süreci olarak kavranabilir.¹ Dolayısı ile siyaset, toplumdaki iktidar ağının amaç, işleyiş ve sonuçları ile ilgilidir. İnsan failerin birbirleri ve nesnelere hakkındaki kanaat ve yargılarını etkileyecek mekanizmalarla yakından ilişkidir siyaset. İyi, kötü, doğru ve müspet gibi etiği ilgilendiren kavramlar ile siyasetin normatif ve betimsel, her iki düzeyde de ilgilendiği; ideolojilerin insanın toplumdaki varoluşuna dair ve diğer insanlara dair etik yargılar ihtiva ettiği ilk göze çarpan örneklerdir. Kürenin diğer yanında ise etik vardır. Etik, etimolojik olarak Antik Yunanca'daki “ethos” sözcüğünden gelir. İngilizce, Fransızca gibi Avrupa dillerindeki “moral” ise Latince “mos” sözcüğünden gelir. Her iki sözcük de gelenekten kaynaklanan alışkanlık anlamlarında kullanılmaktadır. Moral 'in karşılığı olarak Türkçe'deki “ahlâk” sözcüğü de Arapça “h-l-k” kökünden gelmektedir. Tıpkı, Antik Yunancada olduğu gibi

¹ Mann, Michael. (2012) *The Sources of Social Power: A History of Power From the Beginning to AD 1760*. Vol 1. Cambridge University Press.

Arapça “hulk” da gelenek ve alışkanlıktan kaynaklı mizaç, huy vb. anlamlara gelmektedir. “Moral” ve “ethos”, hatta “ahlâk” semantik olarak aralarında net bir anlam farkı barındırmazlar. Ama günlük hayatta ve hatta profesyonellerce kavramların pratik kullanımlarında farklı şeyleri işaret ettikleri söylenebilir.² Ancak bu çalışma kapsamında ahlâk ve etik arasındaki keskin ayrımlar reddedilecektir. Çünkü, Batı felsefe tarihi, özellikle Roma Katolik Kilisesinin kuruluşundan Reforma ve Erken Modernlerden 19. yüzyılda Marksizmin ortaya çıkışına kadar iki uzun dönem boyunca, Foucault’nun ifadesi ile “episteme”ye sahiptir. Bu epistemelerin niteliği ve içerikleri farklı olmakla beraber, üzerine düşünülmecek kadar tortulaşmış kimim ben ve dünya nedir gibi sorulara cevap veren, insanın varoluşunu ve metafizik boyutuna dair cevaplara olanak tanıyan ortaklıkları söz konusudur. Ama konunun netlik kazanması için ahlâk ve etik arasında ayırım yapmak gerekir ise, ahlâkın veya moral’in daha çok belirli bir grupta ve belirli bir zamandaki müşterek ve normalleştirilen anlayış ve davranışları ifade ettiği belirtilebilir.

Bir felsefe dalı olarak etik ise daha çok “nedenler ve ilkeler” ile uğraşır. Etik, insanın eylem ve değerlendirmesi ile alakalı sorunlar ile uğraştığından tikel ve tümel tartışmasının yaşandığı yöntem çeşitlerini içerisinde barındırır. Ahlâk ile etik arasında yapılan ayrımlarda genel olarak etiğin tek tek olaylardaki doğru veya iyi davranışın ne olduğundan çok ilkeler ve nedenleri yani tümeli ilgilendirdiği öne sürülmüş, ahlâk ise tikel olayda beklenen davranışları ifade etmiştir.³ Bu anlamda “etik ilişki, insanlar arası ilişki türlerinden bir tanesi ve en temelde olanı: belirli bütünlükte bir kişinin belirli bütünlükte başka bir kişiyle ya da en geniş anlamda insanlarla -yüz

² Tepe, Harun. (1992) *Etik ve Metaetik*. Ankara. Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları. s. 4-8

³ Kuçuradi, İoanna. (1999) “Philosophical Ethics and Professional Ethics, Introduction” Ed: İoanna Kuçuradi. *Ethics of Professions: Medicine, Business, Media, Law*. Berlin. Springer, s.1

yüze geldiği veya gelmediği insanlarla- değer sorunlarının söz konusu olduğu ilişkisidir: eylemde bulunarak yaşadığı her ilişki”dir.⁴ Etik ilişki insanî bir ilişki olarak, hep bir olay içerisinde ve öteki ile ilişkidir. Bu şekilde bir ilişki siyasî anlamını açığa vurmaktan kendini alamaz.

Siyasî etik, günlük politik karşılaşmaların değil siyasal alanda faaliyetinde bulunurken genel olarak hangi ilkelere göre hareket edileceği ile ilgilidir. Yani, siyasal aktörün karşılaştığı sorunlara tek tek doğru karşılığı saptamak yerine, siyasal alanda bir aktör nasıl ve hangi ilkelere göre davranmalıdır üzerine doğrulanabilir veya yanlışlanabilir akıl yürütmeler ve araştırmalar ile ilgilenir. Etiğin formalizmi ve siyasetin içerikçi-somutçu niteliklerinin sosyal bir fenomen için eklemleme (articulation) sürecine alınmasıdır siyasî etik.

Antik Yunan'da Siyasî Etik

Antik Yunan'da etiğe dair felsefi düşüncenin ontoloji ve epistemoloji ile aynı akıl yürütme sürecinin ürünü olarak ortaya çıktığı söylenebilir. Varlık, hem fizik hem metafizik düzeyde insanı da kapsayacak şekilde genel bir uyum durumu içinde tanımlanmaktadır. İnsanı diğer varlıklar arasında ayırt edici kılan ise onun sosyal yaşamı ve akıldır. Aristoteles, insan aklını ikiye ayırır. Bir bilme yetisi olarak teorik akıl ve bir işlem olarak pratik akıl. Öte yandan insanın ayırt edici vasfı olan akıl, ruhta sembolize edilmiş ve kendi içinde ikiye ayrılmıştır. Düşünen, sınıflayan ve varlık üzerine tefekkürde bulunan bölüm ile uygulanan, hisseden ve imgelemde bulunan bölüm olarak ruh iki farklı parçadan oluştuğu kabul edilen bir bütündür. İnsanın tinsel yaşamı, dolayısı ile toplum içindeki yaşamı yani ahlâklılığı ruhun bu bölümleri ile alakalıdır. Farklı filozoflarca bir yönün belirleyiciliği öne

⁴ Kuçuradi, İoanna. (2006) *Etik*. Ankara. Türkiye Felsefe Kurumu, s.3

çıkarılsa da Antik Yunan düşüncesini karakterize eden etik anlayış, insana dair bu manevi yapıdır.⁵

Antik Yunan'da etiğin bir diğer yönü ise varlığa dair ereksellik tanısıdır. İnsan ve onun içinde bulunduğu yaşam alanı hep bir amaca yöneliktir. Dolayısı ile insan da erekseldir. İnsanın mutlak amacı iyiye, adil olana ve erdeme yönelik olmaktır. Bu teleolojik dünya görüşü insan doğasına dair yargıda bulunmayı, onu anlamayı ve dolayısı ile etik üzerine düşünmenin temellerini belirler. Uyum, tüm varlıkta var olduğu ölçüde insanlar arası ilişkilerde de vardır. Uyum, her varlığın ne ise o olması ve böylece kendi doğasını tanıyarak uyuma riayet etmesini ifade eder.⁶ Etiğe dair bu epistemik genellemelerin ardından Antik Yunan'daki farklı siyasî etik yaklaşımlarından temsil edici örneklerle mezkûr dönemi açıklamak verimli olacaktır. Ahlâklı bir yaşam nedir? Toplum içinde ahlâkî olan üzerine konuşulduğunda siyasî sonuçları olan söylevlerde bulunulduğu unutulmamalıdır. Antik Yunan'da Sokrates (İ.Ö.470-399) siyaset ve ahlâkın kesişiminde durur. Çağlar boyu farklı medeniyetlerde ideal bilge figürü ona dair yargılardan ve hikayelerden türetilmiştir. Sokrates bu kurucu yönü ile siyasî etiğe dair anlatının kurucu figürü olarak değerlendirilebilir.

Sokrates, felsefenin merkezine insanı geçirerek doğa filozoflarından ayrılır. Ona göre insanın özü ruh (psyche), insan mutluluğunun yolu ise ruha özen göstermektir. Düşünür, kendi felsefesini yaşamında cisimleştirerek "bilge" figürünü temsil etmiş, bunu yaparken de Atinalıların "kanı"larını bir tür bilgisizlik olarak ifşa ve ispata yönelmiştir. Bu kanılar, bir tür kabul edilmiş genel değerler olarak görüldüğü için siyasî tutunum araçları, Atina'daki kurulu düzenin normları olarak görülmektedir. Sokrates'in "doğum" yöntemi ile yaptı entelektüel ebelik, toplumda örtülü olarak duran sorunları göz önüne sermek olmuştur. Bu yöntem rölativist ve demogojik ahlâkî

⁵ Cevizci, Ahmet. (2002) Etiğe Giriş. İstanbul. Paradigma Yayınları. 1.Baskı. s. 2-3

⁶ Cevizci, Ahmet. a.g.e. s. 34

tavırların karşısında toplumu “hakikat”e doğru yöneltme amacı gütmektedir.⁷ Ona göre mutluluk, iyi ve hakiki olanın birlikteliği; iyi olan ise insanın doğasındaki hakikatin bilgisi ile mümkündür. İnsan doğası ise bir ve tektir. Bu anlamda Sokrates, monist bir yaklaşıma sahip olarak evresel bir insan doğası tanımı yapar. Mekâna ve zamana bağlı olarak değişmeyen ölçütler sayesinde yargı yetisine sahip olan insan kabulü özcü ve mutlakçı bir nesnellik anlayışının sonucudur. O, insanın kendi hayatını bu genel ölçütlere göre sorgulamadığı sürece doğru yaşam sürmediğini dile getirir. Ruha özen göstermek her şeyden önce sorgulamakla başlar. İnsanın yapacağı sorgulama her şeyden önce onun maddi arzularının üzerine bir soru sorma sürecidir. Tinsel yaşama, insanı harekete geçiren temele inmeden ahlâkîlik iddiası, hem tikelci hem de bir tür doxa, ya da kanıdır. İnsan, bu kanıların sorgulamadan kendini bilemez. Kendini bilmek ise mutluluğun dolayısı ile erdemli yaşamın kapısıdır.⁸

İnsanın mutluluğu ise nedensizdir. İnsan doğası gereği mutluluğa yönelmiş, onu amaç edinmiştir. Sokrates, zanaat sahibi olmak ile iyi yaşamak arasında analogi kurar. Ona göre bir zanaatkar nasıl ayakkabı yapmanın bilgisine sahip ise insan da iyi yaşamının bilgisine sahip olmalıdır.⁹ Erdem ise bir tavır, yani zanaatçının işini iyi yapması gibi yaşamın nihai amacı olan mutluluğa gitmenin tavrıdır. Erdemli insan, kendi doğasını gerçekleştirmek olarak mutluluğun kapısını aralamıştır. Erdem, bu yönü ile insanın kendi doğasına dair hakikati bilmesi dolayısı ile hakikatin bilgisidir. Hakikatin bilgisi ya da “sophia” hayata dair sıradan bir bilgi olmadığı gibi mesleki bir bilgide değildir. O, hakikatin bilgisinin iyi ve kötünün bilgisi olduğunu ifade eder. Böyle bir bilgi ancak, bizi erdemli kılar ve mutluluğa götürür. İnsanın neyin iyi neyin kötü olduğunun bilgisine sahip

⁷ Conford, M. François. (1966) Before and After Socrates. Cambridge University Press s.4, 30

⁸ Cevizci, Ahmet. A.g.e. s. 40

⁹ Platon. (2013) Menon. İstanbul. Say Yayınları. 2.Baskı. 90b-e

olmasını, onun kendini bilmesi dolayısı ile cesaret ve adalet gibi erdemleri kavramasını, kendisini bu ölçütlere göre tartmasını salık verir.¹⁰

Antik Yunan'da öne çıkan ve Batı düşünce tarihi içerisinde başat konumunu sürekli devam ettiren bir diğer anlayış ise "hazcı"lıktır. Kuzey Afrika'daki bir Yunan kolonisi olan Kirene'de ilk felsefi temsilcilerini bulan hazcılığın duyulara dayalı ve hazzı merkeze alıp acıdan kaçınmayı etik bir yaşam sürmenin ön koşulu sayan aksiyomları Aristippos'un düşüncesinde somutlaşır. Antik Yunan geleneğinin teolojik bakış açısından hareketle Aristippos (435-386), insanın hazza yönelmişliğinin hareketle temsil edildiğini söyler. Yumuşak ve haz verici bir hareketin insanın iyisi olduğunu ileri süren düşünür, bilginin hazza dolayısı ile bu yumuşak harekete erişmek ve geçmişin kuruntuları ile geleceğin beklentilerinden sıyrılmak için sağlayacağı araçsal değerine vurgu yapar. Böylece, Sokrates'teki bilgi kavrayışı, hazzı aramaya yönelik araçsal bir değişime uğrar. Bilgi, kanılara kapılmadan insanın kendi koşullarına egemen olması ve hazzı aramaya yönelik doğasını muhafaza etmesine imkân tanır.¹¹

İnsan doğasına dair mutlulukçu ve hazcı yaklaşımların her ikisi de kendini tanımaya yönelik bilgiye yaptığı vurgu ile ön plana çıkmaktadır. Bu tip bir tanıma eylemi, insanı toplumsal koşullarından, anılarından ve beklentilerinden dolayılmadan ondaki öze vurgu yapar. Özcü bir yönelimle kavranan insan, toplumsal hayatta bir engeller evrenindedir. Üzerine sorgulama yapılması gereken bir süreç olarak, yanılısma ve engellerle dolu yaşam, aklın ürünü hakikat bilgisi ile etik bir veçheye bürünebilir. Toplum, kanılar evreninin bulutumsu atmosferinde insan doğasını özünden mahrum bırakır. Bu etik düşüncenin Yunan polislerindeki siyasî izdüşümü, iktidar ve bilgiyi kaynaştırmak dolayısı ile insan doğasını en iyi bilen insan

¹⁰ Cevizci, Ahmet. A.g.e. s. 42

¹¹ Akarsu, Bedia. Ahlâk Öğretileri. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları. 1965. s. 38-42

için en iyiyi bilen olduğu mantıki sonucuna götürür. Böylece, insan için mutlak iyiyi bilen ve erdemli yaşamın bilgisine ulaşan kişi yönetmelidir kanaati etkili olur. İnsanlar üzerinde iktidar uygulamak, insanlara dair bilginin ve insanın amacının bilgisinin meşrulaştırıcı konumundan hareketle mümkün olur. Siyasî etiğe dair bu erken ve ahenkli tasavvur, iki temel aksiyomdan yola çıkar. Kendini bilecek kadar bilgelik ve herkesin yani insanın amacını bilecek kadar sezgi.

Platon (423-348), etiğe dair fikirlerinde kendi varlık felsefesi ve insan tasavvurundan yola çıkar. O, mutlak iyi olarak belirlediği kendini gerçekleştirmeyi hakiki varlığın evreni olarak idealar evrenine dayandırır. Kozmolojik bir tasarımla hareket eden Platon kendinin farkına varmayı bireysel ve rasyonalist bir düzlemde ele alır. Ayrıca o, idealin bilgisi ile yönetimin insanın hakiki cennetini mümkün kılacağını öne sürerek etik ve siyaset arasındaki bağlantıyı netleştirir. Platon, hakikatin mekânı olarak düşündüğü idealar evrenine bir ilk örneklik vasfı atfeder. İnsan, bu ilk örneklığe yaklaştığı ölçüde kendi doğasını kavrar. Ama bu ilk örnekliliğin bilgisi görünenler ya da fenomenler aleminde değildir. Ona ulaşmak rasyonel bir süreç ve yöntem ile mümkün olur. İdealar, insandaki amaçlılığın mutlak yöneldiği yer ve davranışların yargılandığı evrensel normlardır. Mutluluk, insan ve üçgen birer idea olarak insanın özünde örtülü olarak durur.¹²

İnsan, Platon'a göre uyuma dayalı bir organizmadır. İnsanın nihai amacı olan iyi ideası, insanın uyumlu ve doğru eyleminin sonucudur. Tıp ve etik arasında kurduğu analogi ile insanın ahlâkî konumunu açıklayan Platon, bedeninin organlarının uyumu sonucu nasıl sağlıklı hareket ettiğini, sağlığın insan için "iyi" olduğunu, benzer şekilde tinsel olarak insanın uyumunun da onun idealardan aldığı payla mümkün olacağını ve bu sürecin dengeli olması gerektiğini belirtir. Düşünüme göre insanın tinsel yapısı üçlü bir muhtevaya sa-

¹² Cevizci, Ahmet. A.g.e. s. 61

hiptir. Hesaplayan ve arzulayan olmak üzere tinsel düzeyin iki yönünü ifade eden Platon, ardından her ikisi birbirine bağlayan ve dengeyi sağlayan üçüncü bir yanımızdan bahseder. Bu anlatısında o, toplumdaki üç katman gibi, yönetenler-savaşanlar-üretenler, in-sanda da üç yön olduğunu bildirir.¹³

Varlığın gelişigüzel olmamaklığına dayandırdığı kozmolojik görüşünü, varlıkların işlevleri ile dolayısı ile bir bütünün anlamlı parçaları olduğu iddiası ile perçinleyen düşünür, insan ve insan topluluklarının işlevlerini amaçlarına doğrulukla tanıtlar. Ona göre işlevini yerine getiren her varlık, varoluşunu erdemli kılmaktadır. Erdem, her varlığın doğasında olan işlevini yerine getirmesi ile mümkün olur. İnsan topluluklarının siyasî birliği olarak devlet, nasıl akıllı ve yiğit olursa insanda benzer bir “oluş” süreci işler ona göre. Devlet, toplumsal bütünün parçaları işlevlerini mutlak iyi ideasına göre gerçekleştirdiğinde “iyi”nin devleti olur. İnsan’da onun psyche ve fizyolojisi uyum içinde işlevlerini yerine getirdiğinde erdemli olmaktadır.¹⁴ Platon, hazıcıların ve Kinizmin sadece insanın tek bir boyutunu merkeze alan görüşüne karşı çıkararak parça-bütün ilişkisi içinde insanın hem biyolojik hem toplumsal varoluşunun farklı parçalarını aynı ahenkli bütün içerisinde toparlar. Ona göre bu bütünlük, insanın üç düzeyinin erdemlileştirilmesi ile mümkündür. İrade, cesaret ile; akıl, bilgelik ile ve arzusunun ölçülülük ile erdemli kılınabileceğini ifade eder. Bu kavrayış, siyasî anlamda farklı toplumsal işlevlere sahip katmanların erdemlilik ölçütüdür aynı zamanda. İradeyi temsil eden koruyucular cesaret ile, akli temsil eden yöneticiler bilgelik ile ve arzuyu temsil eden üreticiler ölçülülük ile erdemli olur. Her toplumsal katman kendi erdemlilik ölçütünü benimsediğinde iyi toplum, er-

¹³ Platon, (2010) Devlet. İstanbul. Türkiye İş Bankası Yayınları. 20. Baskı. 43c

¹⁴ Platon. A.g.e. 441c-3.

demli kişiler, bilge yöneticiler ortaya çıkar. Onun ideal devleti, bir erdemli yurtdur.¹⁵ Böylece insan, kendi doğasına yönelik yani ilk örneğine yönelik bir hal içerisinde var olur. Platon düşüncesinde siyasî etik erdemlerin tecessümüdür. Sıradan insanın ediniminin mümkün olmadığı bu erdemler, ideaların bilgisine daha doğrusu görünen ile gerçeklik arasındaki hakikat çizgisinin takipçilerine mahsus bir ayrıcalıktır. Dolayısı ile insanî mutluluk insanın kendi başına ulaşabileceği bir amaç olmaktan uzakta ancak erdemli şehrin bilge yöneticisi tarafından verilebilecek bir lütuftur. Yönetici bu anlamda hem öğrenen hem de öğreten olarak konumlanır. O, bilgeliğin irade haline gelmiş halidir. Siyasî etik, onun şahsında ondan neşet eder.¹⁶

Etiğin bireysel, toplumsal ve kozmik düzeyleri arasındaki rabita Platon'un öğrencisi Aristoteles'te (384-322) de devam eder. Varlığın teleolojik kavranışı, monist mutlak iyi anlayışı ve akıl ile tutku arasındaki ayrımın nitelediği Antik Yunan geleneği Aristoteles'te idealist özcü tonundan dünyevi ve betimleyici tona doğru metafizik bir değişim gösterir. Onun varlık görüşü madde ve form ayrımına dayanır. Burada form, bu gün kullanılan anlamda dış yüzey biçimi değil maddeye içeriden biçim veren, onu ne ise o haline getiren içsel düzenleyicidir. Formsuz madde kaos halinde iken form maddeyi kozmik bir konuma ulaştırır. İnsan içinde benzer bir süreci öngören Aristoteles, insanın kendini gerçekleştirme sürecini, insanın form alması, ruhun kendini gerçekleştirmesi olarak ifade eder. İnsanın formu, onun maddi-bedensel-duyusal yönlerinin ötesinde hislerin ve düşüncelerin tamamıdır. İnsan, diğer canlılardan ona özgü formu sayesinde ayrılır. İnsanın formu ya da ruhun üç düzeyinden bahse-

¹⁵ Platon. A.g.e.

¹⁶ Küyel, Mübahat Türker. (2003) *"Farabi'ye Bir Hazırlık Olmak Üzere İslam Öncesi Türklerde Felsefe."* Kutadgubilig Felsefe-Bilim Araştırmaları Dergisi. 3: 9-58: Küyel, bilgelik ve yöneticiliğin "Oğuz Kağan" figüründe birleştiği Türk Destan geleneğini vurguladığı makalesinde siyasî etiğin Platonist kavranışının ideal düzeyi olarak Oğuz Kağan figürünü anlamlı bulur.

den Aristoteles, doğup-büyüme yi ifade eden bitkisel ruh, isteme, hareket etme, arzulama gibi eylemlerde karakterize olan hayvani ruh ve son olarak da insanın ayırt edici yönü olarak akıl vardır. Düşünür, aklında iki türü olduğunu belirtir. İlki, nedenlerin bilgisi ve genel ilkeleri araştıran teorik akıl, ikinci olarak ise günlük hayatta iyi ve kötünün bilgisi ile uğraşan pratik akıldır.¹⁷

Aristoteles, hazırcıları eleştirdiği pasajlarında insanın tek bir yönünü merkeze alan bu yaklaşımın hem eksik hem de yanlış olduğunu ifade eder. Ona göre, bedensel arzuların doyumunu geçicidir. İnsan bu arzuların tatminini mutlak iyi olarak kabul ettiğinde hem bencilleşir hem de doyumsuzluk karşısında ölçülülükten saparak aşırılığa gider. Akıl, bu aşırılığı engelleyip insanı haz yerine saadete yöneltir. İnsanın mutluluk biçimlerini farklı bağlamlara oturtan Aristoteles, saadeti(eudaimonia) ölçülü ve bütünlüklü mutluluk olarak tanımlar.¹⁸ Saadet, insandaki üç düzeyin dengeli doyumunu ifade edilebilir. O, aklın duyguların başıboşluğunu kontrol ettiği mutluluk durumudur. Ayrıca bilinçli ve uzun vadeli. Bu durum, yani bilinçli ve uzun vadeli oluşu insanı karakterize eden, onu diğer varlıklardan ayıran bir niteliktir.

İnsana ve varlığa dair bu düşüncelerinin ardından Aristoteles, bilimler ve eylemler arasında bir tür ayrım yapar.¹⁹ En yüksek pratik bilim olarak tanımladığı “politika” onun için etikle iç içedir. O, etiği ayrı bir bilim olarak asla kabul etmez. Karakter incelemesi olarak kabul ettiği etiğin pratik bilimler içinde yer aldığını ve siyasetle olan ilişkisini özellikle “polis”e dair yargılarında ortaya koyar. İnsani yaşamın iki alanı olarak “koinonia politike” ve Oikos arasında yaptığı

¹⁷Aristoteles. (1997) Nikamakos’a Etik. Ankara. Ayraç Yayınevi.; Pratik ve Teorik aklın insanî fonksiyonlardaki karşılıklarına bakılacak olursa pratik akıl, bir tür ego akıldır, yani arzular ve akıl arasında denge için belirli bir toplumun değerlerine dayanır. Teorik akıl ise nedenlerin bilgisi, felsefi bilgi üzerine düşünen akıldır, bir tür rasyonel sorgu sürecidir.

¹⁸ Cevizci, Ahmet. A.g.e. s. 68-69

¹⁹ Ross, David, (1995) Aristotle, Lon. & NY. Routledge. s. 120

ayrım insan ruhundaki farklı karakter özelliklerinden hangisinin öne çıktığı ile yakından alakalıdır. Koinonia politike, siyasal alan ya da kamusal alan olarak insanın kendini var ettiği alandır. Oikos ise haki-miyetin alanı olan “özel” alandır. Ona göre birey kendi varlığının anlamını siyasal toplum içerisinde bir diğeri ile karşılaştığında bulur. Politik toplumla, dolayısı ile insanın mutlak iyi amacının mümkün olduğu tek alan dışında kalan her şey insan doğasına ikincildir ona göre. Platon'un idealara verdiği ayrıcalık, Aristoteles'te politik topluma, “polis”e tanınmıştır. Antik Yunan'ın bu Aristotelesci siyasî etik tasavvurunda siyasal süreçlerin dışında tutulmak, temel haklardan mahrum kalmak kadar etik muamelenin dışına atılmak ve ahlâkî olarak insanî bütünlüğe sahip olamamaktır. İnsan, “zoon politikon” yani politik alanda konuşan hayvani enerjiye (hareket enerjisi) sahip varlık olarak “yurttaşsal varoluş”a sahip olmak durumundadır.²⁰ Böylece, siyasî etik ve insan olmaklık arasındaki bağ Aristoteles'te en ileri düzeyde görülür. Bir arada yaşayan varlıklar olarak insanlar, iyinin peşinde, onu amaç edinmiş teleolojik bütünlüklüdür. İnsanın form ve madde düzeyindeki bileşenleri ölçülü ve dengeli bir yaşam için vazgeçilmezdir. İnsanın böyle bir yaşam sürmesi ancak kendi gibi olanların içinde onlar ile mümkün olur. Bu bakış açısı, toplumu engeller ve yanlısamalar evreni olarak gören Sokratik bilgelikten farklıdır. 20. yüzyılın önemli düşünürlerinden Hannah Arendt'ın da dikkat çektiği gibi Platonik içe kapanma politik eylemi ve dolayısı ile özgülüğü olanaksız kılmıştır.²¹ Aristoteles bu anlamda Antik Yunan geleneğine bir tür yaşam aşısı vurma amacındadır. O, polislin iç çekişmelerle güçsüz düştüğü bir dönemde ahlâk ve siyaseti yakınlaştırıp,

²⁰ Bu paragrafta gösterilen referans kaynak Prof. Dr. Mehmet Yetiş'in Ankara Üniversitesi SBF, Devlet Teorisi Dersi'nde tutulan notlardır. Burada anılan bütün Antik Yunan düşünürleri için birey veya kamusal alandaki politik varlık sadece erkek-yurttaş-mülk sahibidir.

²¹ Hannah Arendt, (1996) Geçmişle Gelecek Arasında. (Çev: B. S. Şener). İstanbul. İletişim Yayınları. s. 198–199.

rejimleri ve o rejimlerdeki insanların mutluluklarını eserlerine serdetmiştir. Yetenek ve erdem arasında, etik temelde yürüttüğü tartışma iktidar elde etme yeteneği ile onu mutlak iyi amacına göre elde etme arasına çektiği sınır ile birlikte siyasî düzeye yönelmiştir.²² Böylece, insanın toplumsal varoluşu ile onun siyasî pratikleri arasındaki ilişkiyi, iyi ve kötünün salt bireysel bilgiler değil bulaşıcı ve hükmedici niteliklere sahip bilgiler olduğunu gösterecek şekilde ortaya koymuştur. Siyaset, iyi ve kötünün nedenlerini ve ilkelerini “yurttaşlar”dan oluşan bir topluluk kavrayışı ile kurar. Yani siyasî bir kavram olan yurttaş aynı zamanda belirli bir etik ilkeler bütünüdür. Genel iyiyi, özgürlüğü ve bir diğerinin farkında olmayı böylece de iyinin ve kötünün bilgisini rasyonel olarak kavrayabilmeyi amaçlayan, bu amacını gerçekleştirirken siyasî alanda eyleyen varlık olarak yurttaş, insanın kamusal alanda formuna ulaşmasıdır.

Aziz Agustinus’tan Benedictus Spinoza’ya Siyasî etik

Hristiyan Ortaçağı karakterize eden başlıca özellik, Antik Çağ’ın akılcı vurgularının yerini inancın almasıdır. Doğa ve akli felsefi soruşturmanın nirengi noktaları haline getiren antik düşünürlerden farklı olarak Ortaçağ Hristiyan düşünürleri, aklın hakikati bilme yolundaki öncü ve zorunlu vasfını reddederek, varlığın nihai bilgisini tanrıya bağlamışlardır. İnsan, tanrının yaratısı olarak ödev ve eylemlerini ona bakarak, onu arayarak bulur. Antik Yunan’ın doğaya, insan hazzına, insanın kendini bilme kapasitesine yaptığı vurgular bu dönemde farklı bir kisve altına girer. Aziz Augustinus (354-430), ahlâklı olanın mutluluğa ulaşma çabasında kendini gösterdiği konusunda Antik düşünürlerle hemfikirdir. Ancak o, mutluluğun Tanrısal

²² Echeñique, Javier. (2018) “Another Dissimilarity between Moral Virtue and Skills: An Interpretation of Nicomachean Ethics”. Ed: Marcelo D. Boeri. Yasuhira Y. Kanayama. Jorge Mittelman. Soul and Mind in Greek Thought: Psychological Issues in Plato and Aristotle. Springer. s. 200

aşk ile mümkün olduğunu, hazcı veya kendini gerçekleştirmeci ras-yonalist çabaların hep aynı çukura düştüğünü belirtir.²³

Roma İmparatorluğunun çöküşü, aklın ve iktidarın bir aradalığı yerine yeni normların yerleşmesine, Batı düşüncesinde paradigma kaymasına neden olan ikinci faktör olarak kabul edilebilir. Germen Kabilelerinin, kabile tipi yaşamları kan bağıını ve şefe bağlılığı mer-keze alan örüntüleri ile Roma mirası ile genel bir zıtlık içerisinde. Bunun yanında, Hıristiyanlığın Avrupa'daki yayılma hızı siyasî oto-rite boşluğunu doldurma iddiasındaki feodal güçlerin üstünde, siyasî nitelikleri de olan dini bir kuruma "Kilise"ye sahneye yer açmıştır. Hıristiyanlığın yayılması ile aklın yerini inanç alırken, Roma'nın çö-küşünden sonra parçalı bir görünüme kavuşan Avrupa'da evrensel normları teolojik inançla sağlamaktan başka seçenek bulmak Röne-sans'a kadar pek mümkün olmamıştır. Dolayısı ile etğin formel, tü-melci ve evrensel ilkelere dayalı araştırma temaları Ortaçağ Hıristi-yan düşüncesinde dinin evrensel mesajları ile çelişmezlik içinde yo-rumlanmaya çalışılmış, varlık semavi dinlerin mukayeseli merceğinden anlamlı bir bütünün ürünü ya da yansıması olarak görülmüş-tür.²⁴ Varlığa yöneltilen hem neden hem de ne sorusu bu anlam bü-tünlüğü içinde kavranır. Bu Antik Yunan'da da görülen bir durum ol-mak ile beraber logos ile semavi ilah arasında ve her iki dönemin öğ-retileri arasında önemli farklar vardır. Ancak belirli bir sürekliliği de belirtmek gerek. Bu süreklilik örneklerinden birisi Aziz Augusti-nus'un görüşleridir.

Aziz Augustinus'un etik görüşleri Antiklere benzer şekilde onto-lojik bir temele dayanır. Ona göre bir şey daha "iyi" ise o, varlık hi-yerarşisinde daha üst bir mevkededir. Dolayısı ile mutlak iyi olan

²³ Coplestone, Friedrich, (1993) A History of Philosophy, Medieval Philo-sophy Vol II. London& NY. İmage Book. s. 81-87

²⁴ Yalçınkaya, Ayhan. (2014) "Ortaçağ ve Feodalite". Ed: Mehmet Ali Ağao-ğulları. Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler. 5.Baskı. İstan-bul. İletişim Yayınları. s. 237-240

varlık hiyerarşisinin tepesinde konumlanır. Hıristiyan teolojisi ile birleştirdiği bu görüşünde Augustinus, Tanrı'yı hakikat ve en yüksek iyi olarak kavrar. Tanrı hiyerarşinin en üstünde, cansız varlıklar en altındadır. İnsanlar ise iyi ruhlular ve günahkârlar olarak konumlandırılır. O, Platon'dan mülhem şekilde fiziki alemdeki görünür ve duyuşsal fenomenlerin yetkinsizliği, Tanrısal olanın ise yetkinliğini öne sürerek varlıkları gerçekliğine göre sınıflandırır. Yetkinliği, değişmezlik ile ölçen düşünür, buradan kötülük problemine geçer. Mutlak iyi olarak Tanrı var ise ve Tanrı tam bir yetkinlik sahibi ise o zaman kötülük neden vardır? Augustinus, kötülüğün iyilikten alınamayan pay ölçüsünde var olduğu düşüncesini ortaya atar. Tam yetkinlik içindeki Tanrı, mutlak iyidir. Ama varlık ve gerçeklik hiyerarşisindeki var olanlar, Tanrı'dan daha az iyilik sahibi olmak durumunda oldukları için ruhları kötülükten pay alır. Böylece, kötülük yeryüzünde tam yetkinliğin olmadığı düzeyde var olur.²⁵ İnsan, bir noksanlıkla karakterize olur bu bağlamda. Tam yetkinlik durumunda olmayan insan doğası aksiyomu, Hıristiyanlığın "ilk günah" teorisi ile bağlantı içinde, Batı siyasî düşüncesindeki etik tartışmalar üzerinde kapsamlı bir etkide bulunmuştur böylece.²⁶

İnsan, ruhuyla bedensel arzuların tatmin edilmesinin imkansızlığını kavramalı ve bedeni dizginlemelidir. Kötülük, insanın ruhunun bedene hâkim olamaması sonucu varolur. Dolayısı ile Tanrısal bir kaynaktan değil, insanî bir eksiklikten doğar. İnsan, tam bir düzen içinde yaratılan doğayı ve kendisini "özgür irade"si ile dezenforme eder. Bu durum, insanın varlık hiyerarşisini sarsmasını ve eksiklerin bütüne meyilli olanlar üzerinde nüfuz kurmasına neden olur. İtiraf- lar isimli eserinde insanın nihai amacının mutlu olmak olduğunu

²⁵ Markus, Robert. (1967) "Augustinus". Ed: Paul Edwards. The Encyclopedia of Philosophy. London & NY. Crowell Col. and Macmillan, 204

²⁶ Psikanalist Jacques Lacan'ın insan doğumla beraber tam yetkinlik halinden kopar ve yaşamını bu tam yetkinlik arzusu için yatırım yaptığı nesnelere ve olaylarla sürdürür tezi bu bağlamda düşünülebilir.

ama hazırcıların bunu bedene angaje ederek hakiki mutluluğu göremediğini söyler. O, insanın “kendisi onu mutlu kılan iyi asla olamaz” der ve ekler “mutlu yaşam senden, senin için senin yüzünden sevinç duymaktır”. İnsanın etik yaşamı ona göre mutlak iyiden alınan paydır. İnsanın kendi başına hakiki bir iyi arayışı boşunadır. İnsan değişen, yani sonlu bir varlık olarak kendi noksanlığını sonsuz ve değişmez olan Tanrı’da aramak durumundadır. Ayrıca insanın bu yönelişi bir zorunluluktur, onun doğasında vardır.²⁷

Augustinusçu bu insan tanımı, insanın bir diğeri ile olan ilişkisinde inanca dayalı normları başat kılar. O, tanrısal buyruğun hem günlük ilişkilerde hem siyasî faaliyette türetileceği yerini bu durumdan türetir. Siyasî etik açısından düşünüldüğünde Augustinusçu tezler, insanın dünyada erişebileceği iktidarın değişkenliği ve eksikliğini vurgulayarak, ahlâkî normlar hiyerarşisinde kamusal yarar ya da politik toplum için aklın oynayacağı tümel rolü ilahi kelama bahşeder. Bu nedenle siyasî ilişkilerdeki genel normlar, eylemlerin tanrısal buyruğa uygunluğu ve eyleyenin imanı ile saptanır. Bir kral kendi halkı için iyi olanı sadece kendi kararlarından üretmekle yetinirse Tanrısal buyruğu görmezden gelmiş demektir. Bu, insanın doğasına ve Tanrısal düzene karşı gelen bir “iyi” halesi ile neticelenir. Siyasî etiğin yeni temeli, Antik Yunan’daki kozmolojik tezlerden Hıristiyanlıktaki teolojik normlara taşınır.

Aziz Augustinus’un Platon’dan mülhem teolojik tezlerinin belirleyiciliğinin ardından 13. yüzyılda Aquinolu Thomas’ın (1225-1274) Latin İbn-i Rüşçülüğü ya da Aristoteles’ten mülhem görüşleri Hıristiyan Ortaçağı’nda belirleyici olmuştur. Aristoteles düşüncesinde insanın mutluluğu, ondaki teorik boyutun, ki bu boyut değişmez bilgisine yöneliktir, harekete geçirilmesi ile mümkündür. Thomas, Aristoteles’in bu görüşünden yola çıkarak insandaki üç yönün her birinin kendinden önceki düşünürler tarafından mutlak iyinin merkezine

²⁷ Aziz Augustinus. (2007) İtiraf. (Çev: Dominik Pamir). İstanbul: Kaktüs Yayınları.

alındığını söyler. Ona göre Aristoteles'in entelektüalist yaklaşımı da kusursuz bir mutluluk getirmez, sadece bu dünyada insanın ulaşabileceği en yüksek mutluluğa ulaştırır. İnsan, kusursuz bilgiye, mutlak iyiye yaratılmışlardan yola çıkarak değil ancak Tanrı'dan yola çıkarak erişebilir ona göre. Düşünür, bu dünyadaki ulaşılacak en yüksek mutluluk düzeyini nihai amaç olarak görmez. Nihai amaç, insanın Tanrı'ya avdetiyle mümkün olup, var olanların dünyası sadece ahlâklı yaşamla geçirilmesi gereken hazırlık evresidir.²⁸

Augustinus'tan farklı olarak o, insanı hem bir kapasite hem de bir noksanlık olarak tanımlar. İnsandaki noksanlık onun bedensel varlığının bir sonucudur. Ruh ise bir kapasitedir. Ruh, mutluluk için tanrısal bir lütuf olarak insana verilmiştir. Dolayısı ile yaratıcının ikramı olan bu insanî yön, duyuşal hazlardan ve filozofça bilgiden ziyade "aziz"lerin bilgi ve tutkuyu masseden halinde formunu bulur. İnsan, yaratıcısına yöneldiği ölçüde kendi kapasitesini gerçekleştirme amacına yönelmiş olur. Bu yöneliş, doğru ve erdemli yaşam ile mümkün olur ona göre. İnsan, farklı boyutlara sahip bir bütün olduğundan "ölçülülük" erdemli yaşamın başlıca prensibidir. Bu yüzden, insanın günahkarlığı onun doğasının bir parçası, ondaki bütünün bir yönüdür. Dolayısı ile bir orta yol, bir rasyonel denge bulmak, hem ruhu hem bedeni tatmin edecek davranışlar göstermek gerekir. Aklın dizginleri fazla sıkılmaması gerektiğini, bunun içinde insan doğasını belirleyen yasalara ihtiyaç olduğunu söyleyen Thomas, dört yasa kategorisi belirler: Ebedi yasa, doğa yasası, pozitif yasa, tanrısal yasa.²⁹

Modern dönem düşüncesini hazırlarcasına, Aquinomlu Thomas insanın hayvanlarla ortak olan varlığını koruma ve sürdürme yasalarına, doğa yasasına, tabi olduğunu belirtir. Öte yandan hayvanlardan farklı olarak o hakikati arama kapasitesine, akla sahiptir. Akıl,

²⁸Cevizci, Ahmet. A.g.e. s. 89

²⁹Tranoy, Knut. (1965) "Saint Thomas". Ed: D. J. Connorj. A Critical History of Western Philosophy. 2.Baskı. London. The Free Press. s. 117-120

insanın varlık hiyerarşisinin bilgisine erişmesi için, Tanrısal düzenin asgari bilgisi için gereklidir. Böylece akıl, hayvani arzuların baskınlığını dizginler ve insanı hakikat arayışında uyumlu bir varlık haline getirir. Thomas, buradan yola çıkarak kardinal erdemler adı verilen dört temel erdem sıralar: Adalet, cesaret, basiret ve ölçülülük.³⁰

Thomas'ın düşüncesinde hem doğa yasası hem de aklın yasası ebedi yasadandır. Böylece kaynağının ilahiliği, her iki yasanın da insan doğası için meşru bir zemin olduğu mantıki sonucuna götürür. İnsan, kendi doğasındaki her iki yönü onlara uygun yasalara ve sayılan dört temel erdeme göre forma kavuşturur ise hem bu dünya da hem de öbür dünyada "saadet"e erişir. Aklın vahiy ile uzlaşması çabasının tutarlı ilk örneklerinden olan Aquinomlu Thomas'ın düşünceleri, insanın eyleyişi ve tanrısal yasaya itaat arasındaki mesafe kapamış, bir orta yol arayışı olmuştur. Bu anlamda insan, imanla çelişmeyen bir aklı toplumsal yaşamında meşru bir zemin olarak kullanabilmektedir. Kendi davranışlarının meşruluğunu böyle bir zeminde kurmaya başlayan insan, iki evrensel ilkeyi yani aklın yasaları ile vahyin yasalarını ahlâkî yaşam için bir araya getirmek durumundadır. Dolayısı ile siyasî etik açısından tanrısal olan kadar, her insan da bulunan doğa ve akıl yasaları birer faktör haline gelir. Thomas, iktidarın dinî normlar ile beraber aklın buyruklarına da uygunluğu ölçütünü getirerek modern yasa kavramının, dolayısı ile insanın insan olmağından kaynaklanan özgürce itaat etme fikrinin hazırlayıcısı olmuştur.

Thomas Hobbes (1588-1679), Antiklerin ve Hıristiyan Ortaçağ dönemi düşünülerinden farklı bir dünyada yazmıştır. Dinin toplum hayatındaki varlığı sürmekle birlikte dinin toplum hayatındaki etkinliği ve etkililiği dönüşüme uğramış, kozmolojik ve teolojik spekülasyon

³⁰ St. Aquinomlu Thomas. (1963) *Summa Theologia*. Cambridge University Press. s. 148; Çeviri Dominikan Kilisesi tarafından yapılmıştır.

yonlara dayanan varlık görüşü ve bilgi teorisinin yerini, empirik deney-gözlem yöntemleri almaya başlamıştır. Bu durum, kilisenin vaaz ettiği her türlü doğa bilgisini ve insanî bilgiyi sarsmış, insan davranışına dair genel ilkelerin sorgulanmasına neden olmuştur. Ahlâk, insan doğasının bir parçası olma özelliğini kaybetmiştir. Bilimin açıklayıcılığı ve modern toplumun talepleri doğrultusunda yeni bir yaşam tarzı ortaya çıkmış, etige dair tartışmalar da bu gelişmeler çerçevesinde şekillenmiştir.

Hobbes, ikinci Avrupa ziyaretinden dönüşte doğayı ve insanı kavramaya yönelik matematiksel ve mekanik öğretilerin, Galileo Galilei (1564-1642) etkisi altında yeni bilimin mantık anlayışına yönelmiştir.³¹ Dünya'ya dair yeni bir bakış açısını ortaya koyan modern bilimsel tavır, nesnelere ve olayları anlamlı bütünü yansımaları veya amaçla donatılmış parçaları olarak görmez. Bu çerçevede nedenlerin bilgisine erişebilme cüretini insan kendisinde görür. Modern bilimsel tavrın etik alandaki izdüşümü ise Hobbes'ta bariz şekilde görülmektedir. Karmaşık bir bütün olan siyasal toplumu anlamak için onun parçası olan insandan yola çıkmak gerekir. Kendi başına devinen bir cisim olarak insanın fizyolojisi ve psikolojisini anlamak yani insanın doğasını keşfetmek püf noktasıdır. Ona göre herhangi bir şeyi bilebilmek için bütünü oluşturan parçaları ayrıştırmalı ve bu parçaların devinimini anlamaya çalışmalıyız. O da öncülleri olan Machiavelli ve Bodin gibi, insanın eğilim ve arzularını etik düşüncesinin odağına koyar. Böylece, toplum ve birey arasında yeni bir ilişki varsayar. Toplum, her bireyin tek tek katılımı ile oluşur, doğal bir zorunluluk veya ilahi bir emir değildir. Siyaset, insan davranışlarının nedenlerini keşfetmek ile başlar ve siyasetin amacı savaşırsız bir toplum kurmaktır.³²

³¹Cevizci, Ahmet. A.g.e. s. 92

³² Hobbes, Thomas (2007) Leviathan veya Bir Din ve Dünya Devletinin İçeriği, Biçimi ve Kudreti. Çev: Semih Lim) 6. Baskı. İstanbul. Yapı Kredi Kültür Yayınları.

Hobbes'un etik yaklaşımı insanın varlığını devam ettirmeye ve çıkarını maksimize etmeye yönelik olduğu varsayımlarından hareketle "egoist"tir. Egoist etiğin temel iddialarından birisi de ona modern karakterini veren, betimleyiciliktir. İnsan davranışlarının gözlemlenmesi sonucu egoist etiğin temel aksiyomlarının doğrulanabileceği öne sürülür. Spekülasyon yerine, gözleme dayalı antropolojik varsayımlar yeni bilim mantığına daha uygun görülmüştür. İnsanın kendi varlığını koruma güdüsünün bilimsel bir statü ile ele alınmasının bir başka amacı da dönemin politik şartları ile alakalıdır. 16. ve 17. yüzyıl İngiltere'si mezhepsel çatışmaların yoğunlaştığı bir coğrafyadır. Bu dönemde dinî mülahazaların ötesine geçecek ve herkesçe kabul edilecek temel aksiyomlar bulmak Hobbes gibi "birlik"çiler için başlıca amaçtır. İnsanın din ve mezhep ayrımı olmaksızın doğa yasasına dayalı başlıca yönünü kendi etik düşüncesinin merkezine koymuştur Hobbes, bunu bilimsellik kaygısı ile yaparak, spekülatif çerçevenin dışında kalmaya özen göstermiştir.³³

İnsan, doğası gereği kendi yararına olanı eylemek zorundadır, düşünüre göre. İnsanın arzu ve isteklerini tatmin etmesi en yüksek iyi olarak konur. Bu tatminler, kendi çıkarını gözeterek elde edilir. Ahlâkî yükümlülük, yararlı olanı yapmak dolayısı ile çıkarlarımızı gözetmektir. Egoist etik düşünce insanın kendi varlığını veya önemli bir çıkarını feda etmesinin ödev olamayacağını ifade eder. Ahlâkî olmayan bu durum, insanın doğasına aykırıdır. Öte yandan Hobbes, en temel insanî güdü olarak kendini koruma isteğinin iki mümkün sonucu arasında ayrım yapar: Savaş ve barış. İnsan, kendi çıkarını korumak için kendi gibi olanlarla barış yapabilir ya da onlar ile sürekli bir savaşı göze alabilir. Doğa durumu varsayımından yola çıkan Hobbes, insanın doğasına dair psikolojik yargılarda bulunur. Bu durum, her birinin arzularına erişmesi için diğerleri ile sonsuz ihtimallerin olduğu ilişkiler zincirine girmesine neden olur. Hobbes, böyle

³³ West, David. (2020) *Kıta Avrupa'sı Felsefesine Giriş*. İstanbul. (Çev:Ahmet Cevizci) 5.Baskı. Paradigma Yayınları. s. 34-41

bir kaos karşısına “egemen”i koyar. Egemen, her bir insanın arzularına ulaşmak için savaşı sona erdirme yolunu tutması sonucu ortaya çıkan otoritedir. İnsanın temel güdüsü varlığını korumak ise arzularını dizginleyecek ve egemene itaat edecektir. Toplum sözleşmesi, bu akıl yürütmenin ve varsayımlarını ürünü olarak ortaya çıkmış, bireyler arasında kaostan kaçınmak için yetkilerinin belli bir kısmını mutlak güç olarak egemene devretmeleri ile sonuçlanmıştır.³⁴ Fizik yasasının ahlâkî dünyadaki karşılığı olarak insanın egoizmi, psikolojist ve antropolojist bir yaklaşımdır. Hobbes’un düşüncesi, etiğin modern anlamının yapılandığı yeni bir döneme işaret eder. İnsan davranışları onarın psikolojilerinden, insan davranışlarına dair aksiyomlar antropolojik gözlemlerden, siyasî etiğe dair kavrayış ise insanlar arası bir ilişki olarak sözleşmeden türetilir. Bu anlamda Hobbes, yeni bir insan kavrayışının siyasî etikte yarattığı dönüşümü de gözler önüne serer. İnsan için ilk erdem varlığını devam ettirip çıkarını aramak, ikinci erdem barış yapmak, üçüncü erdem ise sözünde durmaktır. Siyasî etik alanında da bu erdemler zincirini yansıması görülür. Ama siyasal toplumun işlerliğini sürdürmesi için tersten işler. Siyasal toplumda ilk erdem, sözünde durmak ardından barışı son raddeye kadar korumak ve en sonunda gerek duyulursa varlığını devam ettirmek için savaşmaktır. Ayrıca onun görüşü, öznelci etik kategorisinde yer alır. Tarihin hiçbir döneminde ve dünyanın hiçbir yerinde ortak evrensel bir iyi olamayacağı gibi bunu yargılayacak ortak değerlerde bulunmaz. Ahlâkî olan insana dair bilinenler dışında tanrısal veya kozmolojik kabullerden türetilemez ona göre. Modern dönemi karakterize eden etik varsayımlardan biri de irade özgürlüğüdür. İnsanın kendi varlığını sürdürme isteği ve özgür irade varsayımı Karl Marx’ın Hegel eleştirisine kadar Batı düşüncesini karakterize eden başlıca iki ilkedir denilebilir. Özgür irade, insanın iyi ve kötü karşısında seçim yapabilmesine dayanır. İnsan, doğadaki düzenden farklı olarak mekanik olamayan varlık kategorisinde ele alındığında,

³⁴ Hobbes, Thomas. A.g.e.

dışsal etmenlerden azade karar verebilme, iç görüyü harekete geçirebilme durumu bir tür iradeyi özgür kılma çabasıdır. Özgür iradenin tamamlayıcısı ile sorumluluktur. Özgürce eyleyemeyen, sorumluluk sahibi değildir ilkesi bu bağlamda etik, hukuk ve siyasetin kesim noktasıdır.

Ahlâkî deterministler, insan için özgür iradeden bahsetmenin mümkün olmadığını ileri sürmüşlerdir. İnsan, dış faktörler tarafından belirleniyorsa toplum natürel bir perspektiften ele alınmalıdır. İnsanların biraradılığı olarak toplum, doğa yasasının belirli ölçülerde yansımalarıdır erken modern dönemde. Max Weber'in ifadesi ile dünyanın büyü bozulmuş (Alm: entzaubert) insan, aklı ve duyuları ile çağların tılsımını kırdığı düşüncesini benimsemiştir.³⁵ Determinizm, bu büyü bozumunun ve varlığa dair mekanik kavrayışın bir ürünüdür. İnsanın, determinist ve dış etkenlere bağımlı olarak eylemlerini belirlediğini söyleyen tezin karşısında, insan bilincinin yönelimsel ve yaratıcı olduğu için varoluşunu tasarlayabileceğini, tercihlerini dış etkenlerin determine etmediği bilişsel bir düzeyde kurabileceği tezi yer alır. Bu tez özgürlükçü bir vizyona sahiptir. 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyılın varoluşçularının temel tezi, böyle bir ahlâkî özne varsayımlarıdır. Bu aksiyom önemli bir epistemolojik varsayıma dayanır. Hakikatin nesnel olmadığı ve insanın varlığın gizem örtüsünü kaldırmayıp, inşada bulunduğunu öne sürer. İnsanı merkeze alan, özne merkezli bir etik teorisinin temelleri 17. yüzyıldaki determinizm ve özgürlükçülük arasındaki gerilime götürülebilir. Böylece özgür irade ve mekanik dünya arasındaki çelişki Benedictus Spinoza'nın (1632-1677) çağının başlıca problemlerinden biri olmuştur.

Spinoza, determinizm ile özgürlükçülük arasındaki çatışmayı aşma girişimi içerisinde olmuştur. Spinoza'a özgür olma durumunun dışsal belirleyicilerden azade olma durumu olarak kavrandığında yalnız

³⁵ Williams, Bernard. (2006) *Ethics and the Limits of the Philosophy*. London & NY. Routledge. s.165

Tanrı'nın özgür olabileceğini ifade eder. Evren, zorunluluklar alanıdır ona göre. Zorunluluklar, dışsal bir etki olarak varlığın ortak özelliği mekân ve zamanın dayatmasıdır. Spinoza bu varlık anlayışından insanın "neden" bilgisine göre olaylar arasında ayırım yapması gerektiğini söyler. İnsanlar nedenini kavrayabildikleri ve kavrayamadıkları olaylar arasında ayırım yapmalıdır. İnsanın özgürlüğü, zorunlulukların bilgisi ile yani nedenini bildiği olaylar ile sınırlıdır. Spinoza'nın töz kavramı, felsefesinin merkezinde yer alır. Töz, var olmak için başka bir varlığa ve nedene ihtiyaç duymayıdır. Tekçi tözcülüğü benimseyen Spinoza, varlığı ve insanı açıklamak için doğrusal bağıntılara ihtiyaç duyulduğunu, bu açıklanabilirlik yani doğrusal bağlantı kurulabilirlik ölçüsünde zorunlulukların bilgisine ulaşılabileceğini ifade eder.³⁶ Nihai neden olarak töz, insan özgürlüğünün sınırı, açıklanamaz zorunluluktur.

Spinoza panteisttir. Tek tözcü anlayışı onun Evren ve Tanrı'nın örtüştüğü kanaatine yönlendirir. Nedene ihtiyacı olmayanın tek olması gerekir. Evren ve Tanrı, nedensizlikle nitelendiği için aynı şey olmalılardır. Tanrı zaman olarak sonsuzluğa, mekân olarak her yerdeliğe sahip olduğu için var olanların "modüsü"dür. Yani var olan her şey ondan sudur eder, onun farklı hallerinden oluşurlar.³⁷ O zaman, iki varlık tipi vardır. İlki, mutlak töz olan ve nedensiz varolan varlıktır, ki bu Tanrı/Doğa Spinoza için. İkincisi insanın nedenlerini bilebileceği olaylara konu olan fenomenlerin bilgisidir. Bu iki varlık anlayışı iki tip özgürlük anlayışını da beraberinde getirir. Spinoza'yı felsefe tarihi içerisinde farklı bir yerde konumlandıran bu özgürlük anlayışıdır. Özgür sözcüğü Spinoza da iki farklı bağlam için ayrı anlamlar ihtiva eder. Tanrısal anlamda özgürlük, özgür neden ya da zorunlu olarak özgürlüktür. İnsani düzlemde ise mezkûr kavram daha çok "isteme", nedenli olma, zorunluluğun farkında

³⁶ Cevizci, Ahmet. A.g.e. s. 109

³⁷ Spinoza, *Ethica: Geometrik Yöntemle Kanıtlanmış ve Beş Bölüme Ayrılmış Ahlâk*, 1.Baskı. İstanbul. Kabalıcı Yayınları. s. II.Bölüm

olma anlamında özgürlüktür.³⁸ Özetle, Spinoza'nın görüşünde varlık, tanrısal tasarımdan başka şekilde yaratılamazdı. İnsan, bu gerçekliğin bilgisine ulaşmalı ve zorunluluklarının farkında olarak özgür olmalıdır. Deterministik ve özgürlükçü tezlerin uyumlulaştırılması çabasını gösteren yaklaşımı ile Spinoza, insan öznenin "ne"liği üzerine saptamada bulunur.

Spinoza'da Hobbes gibi insanın birinci erdeminin varlığını devam ettirmek olduğunu ifade eder. Haz ve acı insan varlığının temel göstergeleridir. Haz ve acı, insanın yaşama arzusunun artışı ve azalışını gösterir. İnsan, iyi olduğunu düşündüğü şeylerin peşinde koşmaz, yaşama enerjisini yükselten hareketlerin peşinde koşar. Dolayısı ile arzulanan, rasyonel olarak düşünülen şey değil, çabalarımızın sonucunda olan şeydir. Yaşama arzumuzu yükselten her çaba, arzulanan şeydir. Dolayısı ile ahlâklı davranıştır. Buradan yola çıkarak Spinoza'nın da tıpkı Hobbes gibi insandan bağımsız nesnel değerlerin olmayacağı fikrine kani olduğu görülebilir. Modern etiği biçimlendiren bu bakış açısıdır. İnsandan bağımsız değerlerin olmadığı, şeylerin kendisinde değerler olmadığı, varlığın değerle eş yaratımlı olmadığıdır. Erekselliğin nesnel olmadığını ifade eden Spinoza, ancak yaşama arzusu üzerinde etkide bulunan zorunlulukların bir genellik içerebileceğini söyler. Bu durumu, parça-bütün konusundaki akıl yürütmelerinde gösterir. Spinoza'nın egoizmi modern çağın temel siyasî çelişkilerinden birine işaret ederek başlar. Ona göre, bizler aynı bütünün parçaları, aynı tözün modüsleri isek o zaman ilişkilerimizi sürdürülebilir kılacak genel yargılara sahip olmalıyız, yani bütünün, tözün tekil bireydeki yansımasını unutmamalıyız. Bu bakış açısı, bir yandan insanların aynı bütünün, zorunluluğun parçaları olduğunu öte yandan ise varlığını sördürme, çıkarını koruma güdüsü ile hareket ettiğini belirtir. Genel ve özel yarar düşüncesi arasındaki çelişkiye işaret eden

³⁸ Cevizci, Ahmet. A.g.e. s. 111

Spinoza, Aydınlanmış/rasyonel egoizmi savunur. Onun düşüncesi, geneli gözeterek kendi çıkarımımızı aramamızdır.³⁹

Spinoza'ya göre insan özgürlüğünün anahtarı akıldır. Akıl, kendi çıkarımımızın bilincinde olmayı ve toplum içinde yaşadığımızı kavrar. Böylece zorunlulukların bilgisi için temelleri atar. Spinoza'nın pasif duygular dediği özgürlük yanlısamları, akıl sayesinde zihinden arındırılır ve insan nedenlerin bilgisine giden yolda mesafe kat eder. Kölelik kavramı, Spinoza'da özgürlüğü anlamak için başattır. Kölelik, duygulanımların kontrolsüzlüğüdür ona göre. Duygulanım, insanın kendi otoritesine göre eyleyememesidir. Dolayısı insanın, duyguların dayatmaları karşısında nedenlerin bilgisini görememesi, zorunluluklara kör kalmasına sebep olur.⁴⁰

Spinoza, Aydınlanma öncesini karakterize eden temel problemlerin hepsi hakkında fikir beyan etmiştir. Özellikle, etik üzerine yazının geneline hâkim metafizik temellendirme çabası onda da görülür. Hakikat ve değer, Antikite'de ve Ortaçağ'da olduğu gibi erken modernlerde de birbiri ile uyum içindedir. Ama ilkinde kozmolojik ereksellik, ikincisinde teolojik öğeler vardır. Spinoza'da ise olguların kendisi doğanın bir parçası olarak bizzat değerlidir. İnsanı da içine alan bir sistemin, aklın ve duyuların kapasitesi ile temaşa edilmesi özgürleştirici olduğu için değerlidir. Spinoza, siyasî etik anlamında Hobbes kadar somut etkilere sahip olmamakla beraber, etiğin insan ve metafizik boyutunda erken modern dönemin en etkili filozofudur. Özgürlüğün ve zorunluluğun ne olduğu, dolayısı ile insan için iyi ve kötünün bilinebilirliği sorunu merkezdedir. Siyasî etik anlamında da özgürlük siyasî aktörlerce tartışıldığı ölçüde Spinoza'nın fikirleri bu alanda kendine yer bulmuştur. Özgürlüğün zorunluluk bilgisi olduğu düşüncesi, bir arada yaşamının ozrunlulukları karşısında aydınlanmış bir egoizm ile hareket etmeyi salık verir. Bu yönü ile Spinoza'nın etik düşüncesi siyasete uygulandığında

³⁹ Spinoza. A.g.e. III.Bölüm.

⁴⁰ Spinoza. A.g.e. III.Bölüm

sıradan insanın kamusal alanda duygulanımlarını akıl ile kontrol etmesi beklenir. İnsan, siyasî eylem içerisinde iken ahlâklı bir çaba halinde olduğu bilincinde olmalıdır. Kendisi mahrum olmadan, toplumu mamur etmeye uğraşmalıdır, düşüncesi onun siyasî etik alanındaki özgürlük vurgusunun, parça-bütün ilişkisinden türettiği ilkesidir denebilir.

Hume'dan Kant'a Siyasî Etik

18. yüzyıl Batı düşüncesini karakterize eden kavram “Aydınlanma”dır. Kavram her şeyden önce meritokratik bir insan tasavvurunun içselleştirildiği, ticari kapitalistleşmenin oluşumunu tamamladığı bir yüz yılda yaşanan etik, bilimsel, kültürel, siyasî ve sanatsal değişimi yansıtmaktadır.⁴¹ David Hume (1711-1776) İngiliz etik düşüncesinin önemli bir dönemecini temsil eder. O, değerler olgudan türetilmeyeceği yani varlık felsefesinden ahlâkî ilkeler çıkarılamayacağı, ahlâkın insanın fizyolojik yaşamından ziyade türdeşleri ile girdiği ilişkiden ve bireyin psikolojisinden yola çıkılarak kavranacağını öne sürer. Aydınlanmacı paradigmanın önemli bir bileşeni olan Hume'un felsefi görüşleri yararcılığın genel çerçevesini çizmesi açısından 19. yüzyıldaki John Stuart Mill'in etik tezlerinin de öncülü olarak görülebilir. Ona göre ahlâk, belirli bir zamandaki insan toplumunun eğilim, pratik ve davranışlarını ifade eder. Etiği, vicdan veya ilham gibi özel yetilerle açıklamaya çalışan spekülâtif felsefi iddiaların karşısında insanın ahlâklı olmasını gerektirenin ne olduğuna yönelik bilimsel bir araştırma çabası Hume'un düşüncesinde belirgindir. Ona göre ahlâk bilimi kurmak için, normatifliğin eleştirilmesi gerekir. Olan ile olması gereken arasında, geçmiş yüzyılların yapamadığı bir ayrımı yapmak gerekir düşüncesi, bilimsel olanı karakterize eder.⁴²

⁴¹ Ferry, Luc. (2011) “Ahlâk”. (Çev: Emel Ergun) Ed: Philippe Raynaud ve Stephane Rials. Siyaset Felsefesi Sözlüğü. 2.Baskı. İstanbul. İletişim Yayınları. s. 22

⁴² Hume, David. (1997) İnsan Doğası Üzerine Bir İnceleme. (Çev: Aziz Yardımlı) İstanbul: İdea Yayınları.

Olgudan değere geçmenin imkansızlığı konusunda Hume, ahlâk filozoflarının akıl yürütmelerindeki yanlış vurgular. Ona göre “olgusal ya da betimleyici yargı ya da önermelerle normatif veya değer biçici yargı ya da önermeler arasında var olan büyük mantıksal yarık hiçbir şekilde kapatılamaz.”⁴³

Hume, Batı felsefe tarihindeki genel bir eğilime vurgu yapar. Ona göre hem Antikler, hem teologlar hem de yakın zaman düşünürleri aklın tutkuyu dizginlemesi ile erdemli olmak arasında doğru orantı kurmuşlardır. Bu durumu eleştiren Hume, aklın tutkuları dizginlemesi onları kontrol etmesi gibi bir durumun söz konusu olamayacağını düşünür. Ahlâki rasyonelleştirme yönündeki bütün çabaların boşa olduğunu, akıl ile tutkular arasında varsayılan çatışmayı eleştirerek açıklar. Çünkü ona göre akıl, herhangi bir şekilde eylemin başlatıcısı ya da önleyicisi olamaz. Düşünürler, bir şeyi açıklama ile onu yapmayı birbirine karıştırmışlar ve bunun için aklın gizemine başvurmuşlardır ona göre. Hume, “akıl tutkuların kölesidir” der.⁴⁴ Ahlâk, pratik bir alandır, eylemle ilgilidir. Eğer akıl eylemin başlatıcısı olamaz ise ahlâkın kaynağı da olamaz. “Ahlâk tutkuları uyarır ve eylemlere neden ya da engel olur. Aklın kendisi bu noktada bütünüyle güçsüzdür. Ahlâk kuralları, şu hâlde, aklımızın ulaştığı sonuçlar değildir.”⁴⁵

David Hume, modernizm eleştirmenlerinin vurguladığı bir noktaya da temas eder. Akıl, amaçlarımıza nasıl ulaşacağımızın bilgisini sağlar, böylece akıl araçsal bir nitelik kazanır ona göre. Öte yandan akıl, amaçların değeri konusunda susar. Nihai amaçlar yani mutlak olanın bilgisi ancak tutkularla açıklanabilir ona göre. Ahlâk, haz ve acıya yani hisse dayanarak oluşan duygulanıma bağlı olarak nihai

⁴³ Cevizci, Ahmet. A.g.e. s. 135

⁴⁴ Hume, David. A.g.e. s. 365

⁴⁵ Hume, David. A.g.e. s. 399

amacını bulur.⁴⁶ Tutkularda ikiye ayrılır. Dolayimsız tutkular içgörüye dayanırken, dolayimli tutkular izlenimlere dayanır. Dolayimli tutkular, bireyi topluma bağlayan gurur ve tevazuyu içerir. Gurur duyduğumuz şeyler, toplumsal dolayım ile elde edilir, yani bir sosyalleşme süreci içinde hissedilir. Gurura sebep olan şeyler böylece sevilen şeyler haline gelir. Gurur ve tevazu yaratan nitelikler, bir diğerine karşı sevgi halini aldığı anda, erdem in kaynağı toplum olur. Toplumda gurur duyulması başlıca fenomen mülkiyet olduğu için etiğin temel ine belirli bir yarar düşüncesi birinci ilke olarak yerleştirilir. Diğer yandan, "çık ar gözetmeyen bir çık ar"ın var olabileceği iddiasında bulunan Hume, bu durumun "duygudaşlık" ile ilişkili olduğunu öne sürer. Böylece Hume, etiğin ikinci ve dengeleyici ilkesi olarak duygudaşlığı öne sürer. Bu durumda insanın haz alması hem kendi varlığı ile hem kendi varlığının dışına taşarak, onun yaşam koşullarından tü rer.⁴⁷

Hume'un etik görüşlerinin siyasî muhtevasına bakıldığında liberalizm, yararcılık ve modern bireyin toplumsal yaşamı gibi izleklerden geçtiği görülür. O, insanın birey olarak tutkuları ve türdeşleri ile yaşama eğilimi arasında denge arayışını merkeze alır. Yöntem olarak duyumcu çerçeve içinde kalmak ile beraber, ahlâkın zeminini akıldan tutkulara, tutkuları da dolaylı tutkular olarak insan yaşamından edinilen izlenimlere dayandırdığı ölçüde duyumculuk ve rasyonalizm arasında uzlaşımçı bir görüş benimsediği söylenebilir.

Duyguların, insanın yararına olan fenomenleri belirlediği gibi onun kendi türdeşi ile olan ilişkilerinin empatik bir tavrı esinlediğini belirten Hume, aklın yordamsal niteliği ile duyguların erekselliğinin toplumsal bir aktör olarak insanın kavranması için elzem olduğunu

⁴⁶ Penelhum, Terence. (1993) "Hume's Moral Psychology" Ed: David F. Norton. The Cambridge Companion to Hume. Cambridge University Press. s. 121-133

⁴⁷ Cevizci, Ahmet. A.g.e. s. 140

belirtir. İnsana dair bu kavrayış onun siyasî etik konusundaki anlayışını görmek açısından önemlidir. Siyasî olarak ahlâklılığın temel ilkelerinin insana dair tanımdan yola çıkılarak kavranması Batı felsefesinde sürekliliğini Hume özelinde de korumaktadır.

Aydınlanma dönemi, bilimin fiziki dünyada saptadığı düzeni ve ilerleme ülküsünü sosyal alana yansıtan bir epistemeyi temsil eder. Aydınlanma düşünürleri, ekseri, insan doğasının iyi olduğu varsayımından yola çıkar. Buradaki iyilik, insanın iyiyi aramaya eğilimli olduğu kadar diğerkamlık, bir diğerinin iyiliği anlamında da kavranır. Aydınlanmış yararcılık olarak ifade edilen bu anlayış, insanın türdeşlerinin mutluluğu ile kendini gerçekleştirme kapasitesi arasındaki doğru orantıya vurgu yapar. Aydınlanma düşünürleri tek bir parti oluşturmazlar. Onların bazıları, özellikle Fransız filozoflar, iyiyeye dair felsefi bir yorumla beraber, iyi olanın tüze haline gelmesinin “aydınlatılma” süreci ile mümkün olduğunu dolayısı ile filozofların bilgisi ve yönlendiriciliğinde insan doğasının dönüştürülebileceğini vurgularlar.⁴⁸

Aydınlanma, Hıristiyan Ortaçağ felsefesi ile diyalektik 19. yüzyıl felsefesi arasında ortaya çıkmıştır. Her iki düşüncede insan ve onu kapsayan bir bütün arasındaki ilişkiyi merkeze alırken erken modernler nesnellik vurgusu ile ahlâkî değerleri de nesnelleştirdiler. Aydınlanma düşünürleri, ahlâkın temeli olarak yeni bir ölçüt koyma amacındadırlar. Birey-üstü spekülasyonların etiğin merkezinden çıkarılmasından sonra olgu ve değer yargısı ayrılığını devam ettiren birey-toplum ilişkisini yeni bir temelde inşa etme çabası Aydınlanma düşünürleri ile yeni boyut kazanmıştır.⁴⁹

J.J. Rousseau (1712-1778), bütün 18. yüzyıl düşünürleri içerisinde etik ve siyasetin belirgin şekilde etkileşim halinde olduğu ve

⁴⁸ Lester. G. Crocker, (1991) “Introduction”, Ed: John W. Yolton. The Blackwell Companion to the Enlightenment. Oxford University Press. s. 4.

⁴⁹ Goldmann Lucien. (2010) The Philosophy of Enlightenment. Çev: Henry Mass. London& NY. Routledge. s. 23-29

sözleşmeci düşünce ile temas halinde olan önemli bir figür olarak öne çıkar. O, ideologlardan ve ansiklopedistlerden⁵⁰ farklı bir yorum ortaya koyar. Rousseau, eğitim yoluyla insanın erdemli kılınabileceği noktasında, çağının düşünürleri ile uyuşsa da rasyonalist tavra mesafelidir. Ona göre toplumsal yaşamdaki ahlâkî değerler, duygular merkeze alınarak araştırılmalıdır. Bu noktada Hume ile yakınlaşan Rousseau, birey ve yurttaş arasında yaptığı ayrımıla bireyci düşüncenin İngiliz yorumundan farklılaşır. Ayrıca, aydınlanma ve ilerlemenin yaratacağı eşitsizliğin “uygarlara özgü bir despotizmi” yaratacağını öngörmüştür.⁵¹ Bilgi, insanları erdemli kılamaz ona göre. İnsanın davranışlarındaki niyeti ve samimiyetine bakılarak görülebilir. Bir eylemin iyiliği, onun maksadının iyi olması ile alakalıdır. Akıl, insanlara gerçek amaçlarını açığa vurma değil gizleme yolu sağlamıştır. Rousseau buradan hareketle, doğal insanın, aynı zamanda düşünecek kadar kelime bilmeyen insandır bu doğal insan, uygar insana göre daha erdemli olduğunu savunur.⁵²

Onun bir diğer önemli eleştirisi ise Hobbes ve Locke gibi sözleşmeci teorisyenlerin varsayımlarınadır. İnsan, doğası gereği kendi yararını rasyonel şekilde bulabilen, ilkelken zayıf- uygarken güçlü olan ve bir arada yaşamaya koşullu bir varlıktır şeklindeki sözleşmeci aksiyomlara karşı çıkan Rousseau, doğadaki insanın “zavallı” olmadığını, idmanlı ve dingin bir karakter olduğunu öne sürer.⁵³ İlkel vahşi bir hayat süren insan, ahlâkî iyi ve kötü ayırımına ve tanrısal bilgilere sahip değildir ona göre. Bu durum insanı mutsuz yapmaz ama. İnsan kendini, saf dürtülerin akımına bırakmıştır. Onu törpüleyecek ve onu

⁵⁰ İdeologlar ve Ansiklopedistler, Fransız Devrimi öncesi ve sonrasında, Aydınlanma düşüncesini karakterize eden başlıca filozof gruplarıdır.

⁵¹ Wade, I. O. (2015) *The Structure and the Form of the French Enlightenment* Vol. 1. Princeton University Press. s. 414.

⁵² Rousseau, Jean Jacques. (2007) *Bilimler ve Sanatlar Üzerine Söylev*. (Çev: Sebahattin Eyüboğlu) 1.Baskı. İstanbul. Türkiye İş Bankası Yayınları.

⁵³ Rousseau, Jean Jacques. (2016) *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı*. (Çev: Rasih Nuri İleri). 1.Baskı. İstanbul. Say Yayınları.

bastıracak herhangi bir öğreti ya da akıl yürütmeye sahip değildir. İlkel vahşi hayattaki insanda en baskı güdü merhamettir ona göre. Bütün duyguların temelinde ise “kendini sevme” bulunur. Kendini sevme ve izzet-i nefis birbirine karıştırılmamalıdır ona göre. Kendini sevme hayvanlarda da olan varlığını koruma ve sürdürme güdüsüdür. Özsaygı olarak izzet-i nefis ise toplum hayatı içerisinde ortaya çıkar. İnsanı, bir diğerine karşı kendi çıkarlarını öncelemeye ve bencilliğe iten bu özsaygıdır.⁵⁴ Kendi varlığını sevme doğal iken, özsaygı yapay bir durumdur Rousseau’da. Böylece Rousseau’nun doğal-ilkel ile uygar-gelişmiş arasındaki temel ahlâkî varsayımı tersine çevirdiği söylenebilir. Akıl yürütme, insanı türdeşlerinden farklı olduğu düşüncesine götürür. Böylece, rahatta olan emniyetsiz olanı umursamaz, güçlü olan güçsüzü göremez. İnsanın temel güdülerini olan kendini sevme ve merhamet dengesi ortadan kaybolur.

Rousseau’nun düşüncesi aynı zamanda bir tür gören özne- görülen nesne arasındaki etik ilkeleri saptama üzerinedir. Gören özne ve acı çeken türdeşi arasındaki ilişkiye bakılacak olunursa burada Rousseau, imgesel ilişki ile düşünce arasına bir fark koymuştur. Gören özne, acı çeken gördüğünde kendinin o durumdaki acı çeken görüntüsünü imgeleyerek bir merhamet duygusu oluşturur. Böylece, orada olamayan üçüncü biri aracılığı ile türdeşine dair görüşünü oluşturur. Oysa, toplum içindeki olgusal rasyonalite, neden-sonuç ilişkileri bağlamında çıkara odaklanır. Onun için kendi-özneliği ve arzulanması nesne vardır. Üçüncü sadece rekabet halinin figürü, savaş alanının dekorudur. İşte 17. yüzyıl sözleşmecileri ve Rousseau arasındaki fark, insanın üçüncüye yüklenen pozitif anlamda belirginleşir. Böylece Rousseau, sözleşmecilerin zorunlulukları karşısına insan doğasının ilkel dönemdeki iyilik potansiyeline kani olur. Bu iyilik, merhamet duygusunda temsil edilen diğerkamlıktır.

Öte yandan Rousseau, kötülüğün varlığının gerçekliğinden şüphe duymaz. Bunun için insan doğasının antropolojik tarihine yönelik.

⁵⁴ Rousseau, Jean Jacques. (2016). A.g.e. 256-260

Erdemli ve bilgisiz vahşiden erdemsiz ve bilgili uygar doğru ilerlemiş olduğunu iddia ettiği tarihsel süreci inceler. Rousseau'nun “ ... Her zaman hareket hâlinde olan uygar insan ise, tam tersine daha da fazla emek isteyen bir iş bulmak için terler, koşar, durmadan, çırpınır; ölünceye kadar çalışır, ölüme bile kendisini yaşayacak durumda tutmak için koşar ya da ölümsüzlüğe ulaşmak için hayattan vazgeçer. Kin duyduğu büyüklere, küçümsediği zenginlere yaltaklanır; onlara hizmet etmek şerefini elde etmek için hiçbir şey esirgemez; kendi bayağılığı ve onların kendisini korumalarıyla gururla övünür; köleliğiyle kurumlanır; bunu paylaşmak onurundan yoksun olanlardan küçümseyerek bahseder”⁵⁵ şeklindeki ifadelerin arkasındaki etik düşünce elbette ki uygarlığın kökten reddi değildir. Rousseau, geri dönüşün mümkün olmadığını farkınadır. Bu yüzden uygar toplumu düzenlemek gerektiğini düşünür. Onun felsefi antropolojisi, ne aydınlanma ne sözleşmeci düşünce ile benzerlik gösterir. Öte yandan, siyasî toplum konusunda sözleşmecilerle ve erdemli bir rejim için Aydınlanmacı ruhla benzeşir.

Rousseau, uygar toplumun sorunlarının bir diğer kaynağı olarak eşitsizliği görür. Ona göre: “Fakat bir insanın yardımına gereği olduğu andan beri, bir kişinin iki kişiye yetecek kadar yaşama araç ve gereçlerine sahip olmasının yararlı, kârlı olduğu fark edildiği andan beri eşitlik kayboldu, mülkiyet işe karıştı, çalışma zorunlu oldu;”⁵⁶. Toplum, mülkiyet ilişkileri üzerinden karakterize edildiğinde eşitsizlik kurumsallaşır ona göre. Rousseau, kendi çağının uygarlığı ile övünen Batı toplumunu bu eşitsizliğin merkezi olarak çürüme içerisinde görür. Onun çözümü geri dönüşü mümkün olmayan uygar zamanları yurttaşlık bilinci ile insanileştirmektir. Rousseau, siyasî etiğin anlamını aldığı temele yönelir. Yozlaşma, liyakatsizlik ve adaletsizliğin her türlü karşılarında “yurttaşlık” gerekli bir etik yaşam

⁵⁵ Rousseau, Jean Jacques. (2016). A.g.e. 205

⁵⁶ Rousseau, Jean Jacques. (2016). A.g.e. 169

formudur. Toplum içinde yaşamın bir formu olarak yurttaşlık, erdem yüklü bir hayatın politik biçimidir ona göre. Emile ya da Eğitim Üzerine isimli eserinde doğal insanın modern zamandaki biçiminin eğitim yoluyla nasıl sağlanacağını anlatır. Emile, devletin olduğu gibi kabul edilip insanın eğitim yoluyla dönüştürülmesi iken Toplum Sözleşmesi isimli eserinde ise insanın olduğu gibi kabul edilip devletin dönüşümü ele alınır. O, toplumun bir sözleşme aracılığı ile “genel irade” ortaya koyduğunu söyler. Genel irade, seçimlerde ortaya çıkan oy tablosu veya bir ülkede yaşayan vatandaşların tamamı anlamına gelmez. Genel irade her şeyden önce her bir kişinin bir diğerine bağımlı olmaması anlamında, Aristotelesçi kamusal alandaki yurttaş düşüncesine benzer. İkinci olarak bireylerin tek tek toplamından daha fazlasıdır. Üçüncü olarak genel irade için temel ilke insanların türdeşleri ve kendileri eşit derecede görmeleridir. Hukuk, siyaset ve yaşam açısından bağımlılık yaratmayacak bir eşitlik, toplumsal sözleşmenin amacıdır. İnsanların haklarını devrederek yaptıkları sözleşme sonucu varolan genel irade, belirli bir politik bütün meydana getirir. Bu politik bütün Hobbes’taki gibi ayrı bir özne niteliğine sahip değildir.⁵⁷ Rousseau’nun politik toplumu onu oluşturan yurttaşların bütünüdür. Fakat, yurttaş ile birey, tıpkı kendini sevme ve özsaygı da olduğu gibi farklı analitik gerçekliklerdir Rousseau’da. Genel irade, yurttaşların iradesi, herkesin kendi kendisine boyun eğmesidir. “Akıl’a dayalı mutlakiyetçi devletin karşısında özgür iradeleriyle bir araya gelmiş duygudaş yurttaşların” filozofudur o.⁵⁸ Yurttaş ise etik bir formdur. Yurttaş, “res publica” için, yani genel yarar adına yaşar. Genel irade, genel yarar adına yaşayanların iradesidir. İşte Rousseau, etik ve siyasetin modern dönemdeki başlıca problemini burada işaretler. İnsan olmaktan doğan doğal hakların varlığı ile siyasî bir toplumda genel yarar

⁵⁷Cevizci, Ahmet. A.g.e. s. 171-173

⁵⁸Hünler, Hakkı (1998) Estetik’in Kısa Tarihi: modern kültür ve sanat üzerine felsefi bir araştırma. İstanbul. Paradigma Yayınları. s.125

adına yaşayan yurttaşlıktan doğan ödevler arasında; bireysel özgürlük ile yurttaş eşitliği arasında ahlâkî bir uyum nasıl mümkün olabilir?

Rousseau'nun bu probleme verdiği cevap, Hume'un görüşleri ile belirli bir paralellik sergiler. O, adaletten mahrum bir özgürlüğün anlamını yitireceğini söylerken özgürlük ile serbestiyet arasında ayrım yapar. Özgürlük, bir başkası ile mümkündür. Kimse, bir diğerrinin özgürlüğüne müdahale edemez düşüncesi ile negatif bir tanıma sahiptir. Oysa serbestiyet her kes her an her şeyi yapabilir ilkesinden yola çıkar. Böylece, özgürlük kişinin bir başkasının iradesine tabi olmadan eylemesidir. İlkel-vahşi, serbestiyete sahip iken modern dönemin insanı özgürlüğe sahiptir. Rousseau, burada özgürlüğü olumlar ve onun yurttaşlığın hem koşulu hem de sonucu olduğunu söyler. Modern dönemde doğal insanı mümkün kılacak bir özgürlük kavrayışı, genel irade vasıtası ile insanın kendi koyduğu yasalara uyması şeklinde formüle edilmeye çalışılmıştır.⁵⁹

Rousseau ve Hume, yukarıda da ifade edildiği gibi modern toplumun ahlâkî problemlerini 18. yüzyıldan görmeye başlamış, özgürlük, eşitlik, birlikte yaşam, adalet, siyaset, toplum gibi kavramları yeni bir paradigma içerisinde yorumlama çabasında olmuşlardır. Her ikisi de Aydınlanma'nın önemli figürleri olarak etik ve siyaset alanında doğrudan veya dolaylı eserler ortaya koymuşlardır. İnsanın doğası, anlayışı ve toplumsal varlığı ile onun siyasî varoluşu arasındaki bağıntıyı daha güçlü şekilde vurgulayarak metafizikten etiğe giden alışıl gelmiş felsefi yolu yeni bir patikaya sokmuşlardır. Bu yeni patika, modern yaşamın evrensellik iddiaları ile pekişen ve yeni yaşamın ihtiyaçlarına karşılık veren bir program şeklinde ya-

⁵⁹Copleston, Frederick, (1994) A History of Philosophy Vol. VI: Modern Philosophy: from the French Enlightenment to Kant. NewYork. İmage Book. , 67-90

pılandırılmıştır. Çalışmada incelenecek son filozof böyle bir ihtiyaçtan yola çıkan Immanuel Kant, modern etiğin özellikle de liberal öğretinin bu alandaki etkili figürlerindedir.

Immanuel Kant (1724-1804), etik yazın içerisinde modern ödev etiğinin temsilcisi olarak kabul edilir.⁶⁰ Kant, hem antik mirası hem de kendi döneminin tartışmalarını özümsemiş bir etik görüşü ile yola çıkar. Onun kritikleri kendinden sonraki süreç içerisinde bir “*école de morale en l'intemporel*”⁶¹ derece de etkisini devam ettirmiştir. Kant, teolojik ve kozmolojik olmayan evrensel ilkeler düstürünü dört başı mamur olarak kuran ilk modern filozoftur. Bu yönüyle makalenin son bölümü ona ayrılmıştır. O, kuru bir bilimcilik ve katı bir olguculuk savunucusu değildir. İnanca yer açmak için bilgiyi sınırlandırdığını öne sürer. Kant, inanç ve değerle beraber ahlâkî eylemin yegâne belirleyicisinin akıl ve irade olduğunu söyler. O, Hume benzer şekilde olgudan değer çıkarılamayacağı aksiyomunu kabul etmiştir. Onun yeniliği, kendi kendini koşulsuz ve mutlak olarak inşa edebilen, sosyo-kültürel fenomenleri ahlâk için ikincilleştiren ve kendisi ile beraber tüm diğer insanlar için yasa koyan, tarih tarafından sınırlanmamış yeni bir özne amacıyla olmasıdır.⁶² Hume, Rous-

⁶⁰ Cevizci, Ahmet. A.g.e. s. 175

⁶¹ “*école de morale en l'intemporel*” veya “*école de moralite en l'intemporel*”, deyiş Fransızca olup ahlâk alanında modası hiçbir zaman geçemeyecek ekoller ve kişiler için kullanılıyor. Universidad Carlos III de Madrid’de Carlos Luis-Andre Thiebaut’un Library Humanities’teki seminer notlarından edinilmiştir. Böyle bir ifadeyi iki amaç için kullandık. Alman bir filozofun Fransızca bir kavram ile İspanyol bir bilim insanının notları arasında ve evrenselliği vurgulanarak yer alması Batı Düşüncesi içerisindeki ulusal ve dinsel farklılıkların felsefi düzeyde birbirleri ile etkileşime imkân verecek derecede saydam olduğunu göstermektedir. İkinci olarak ise Kant’ın etik alanındaki kalıcı etkisini vurgulamak için.

⁶² Pippin, Robert. P. (1999) *Modernism as a Philosophical Problem On the Dissatisfactions of European High Culture*. 2.Baskı. Blackwell Press. 46-56

seau ve Kant'ı diğerlerinden ayıran başlıca özellikleri kendi zamanlarının bilincinde olarak yeni bir "başlangıç" için yeni bir öznenin gerekli olduğuna dair kanaatleridir.

Kant'ın teorisi bir ahlâkî değer teorisi olmaktan ziyade bir ahlâkî yükümlülük yani ödev teorisidir. Ahlâkî değer denildiğinde, iyi ve kötü kavramları temeldedir. Ahlâken doğru ve yanlış olanlar bu iyi ve kötü ilkelerinden çıkarılır. Ödev teorileri ise temel ilke olarak ödevi benimser, doğru ve yanlış ödevde uygunluğa göre değerlendirilir.⁶³ Ödevci yaklaşım, eylemi davranışlarına göre değil sadece ödev olması dolayısı ile değerlendirir. Kant, insanı bütünsel bir varlık olarak değil salt akıl sahibi bir varlık olarak ele alır. Kant için biyolojik insan, her şeyden önce doğa yasalarına bağlı bir varlıktır. İnsan, kendi dışındaki nedenlerce belirlenmiş bir varlık olduğu için onun doğal faaliyetleri yasallık içerir ahlâkîlik değil. Ahlâkîlik, insanın doğa yasalarına bağlı tarafı ile değil akli tarafının bir ürünü olmalıdır ona göre. Ahlâk, dışsal nedenlere uygunluk ile değil ondan bağımsızlaşarak vücut bulur. Kant, a priori ve evrensel ilkeleri, aklın imkân verdiği pratik ilkeleri arar. Alman düşünürün etik anlayıcı bireycidir. Öte yandan, insana neyi yapmasını değil ne yapmaması gerektiğini söyler. Onun bakış açısından ahlâk, içeriksiz formel bir konudur. Sezgisel ve duyuşsal her türlü husus, Kantçı ahlâk bilgisinin dışındadır.⁶⁴

Kant, Ahlâk Metafizikinin Temellendirilmesi isimli eserine "Dünyada, dünyanın dışında bile, iyi bir istemeden başka kayıtsız şartsız iyi sayılabilecek hiçbir şey düşünülemez" sözü ile başlar. İyi istemeden kasıt, Almanca "guter Wille" ya da İngilizcedeki çevirisinde "good will" tamlamasıdır. Bu çalışmada İoanna Kuçuradi'nin çevirisi esas alındığı için, "iyi isteme" çevirisi benimsenecektir. Öte yandan kafa karışıklığı oluşturmaması için isteme ve iradenin eş anlamlı kullanıldığını belirtmekte yarar var. Bu yüzden iyi isteme ve iyi irade

⁶³ Cevizci, Ahmet. A.g.e. s. 176

⁶⁴Scruton, Roger. (2001) Kant. London& NY. Sterling Co., 68-71

kavramları aynı fenomen için kullanılacaktır.⁶⁵ Kant, felsefe tarihindeki akılcı ve duygucu tüm önermelerin iyi iradeye tabi olmadıkları takdirde reddedilmesi gerektiğini savunur. Ahmet Cevizci, Kant'ın iyi iradeci görüşü için şunları söyler:

“Ölçülülük, özdenetim ve soğukkanlı düşünüp taşınma bile, eylemin ahlâkî değerine katkı yapmakla birlikte, onların gereği gibi değerlendirilip yönlendirilebilmeleri için, iyi irâdeye ihtiyaç vardır; iyi irâdenin yokluğunda, Kant'a göre, bütün bunların kendi başlarına iyi olmalarından söz edilemez.”

Ona göre, insan çeşitli olumlu yetileri kendinde toplayabilir, fakat bunlar iyi bir irade ile birleştirilmediği ve yönlendirilmediği süreçte kötülüğe dönüşebilir. Ahlâklılığı, mutluluk ile özdeş kılmanın çarpık bir bakış açısı olduğunu söyleyen düşünür, insanın güdülerini tatmin ederek mutlu olduğunu ama insanda onu hayvandan ayıran bir nitelik olduğunu bununda ahlâk mefhumunda kendini gösterdiğini ifade eder. Ahlâk ve insanı diğer varlıklardan ayıran nitelik arasında bağ kurmak önemlidir. Bu hem Antikite'de hem semavi dinlerde hem de modern dönemde Batı düşüncesinde ortaktır. Ahlâk, bir kültür veya akıl ürünü olarak insanın ayırt edici vasfıdır. İnsanın insan olmağını tescil eden bir nitelik olarak ahlâkîlik, o zaman araçsallaştırılmamalıdır. Araç olmayan bir ahlâkîlik ancak insanın özgürlüğü ile mümkündür ona göre. İnsanın özgürlüğü, onun iyi irade ile aklına ve duygularına hükmetmesi ve evrensel olan bir yeti ile olan “irade-isteme” yetisini kullanması ile alakalıdır.⁶⁶

Kant, iyi iradenin ne olduğu ve yapısının nasıl teşekkül ettiği üzerine sorularla düşüncesini derinleştirir. İyi iradenin ne olduğuna dair sorusu ödevin ne olduğuna dair soru ile yakından bağlantılıdır. İyi irade, ödevin buyruklarını yani pratik aklın gereklerini yapandır. İnsana anlam kazandıran bu iyi iradedir. O, evrene dair bilgimiz ile insana dair bilgimizin kendisinde uyandırdığı hayranlığı dile getirdiği

⁶⁵ Kant, Immanuel, (2002) Ahlâk Metafiziğinin Temellendirilmesi. (Çev: Ioanna Kuçuradi). Ankara. Türkiye Felsefe Kurumu.

⁶⁶ Kant, Immanuel. A. g.e. s. 8-11

pasajında, yıldızları tefekkür eden bir insanın, kendini ne kadar aciz ve küçük hissedeceğini vurguladıktan sonra ahlâk yasası üzerine düşünülüşünde insanın varlıklar içindeki merkezi konumunu kavrayabileceğini dile getirir.

Burada çağdaş doğa bilimleri ile tin bilimleri arasında, modern düşüncenin insan üzerindeki farklı etkilerine de vurgu vardır. Epistemolojik bir kritik ve insanın yabancılaşması arasındaki geçişkenlik kurmuştur Kant.⁶⁷ İnsan, onun akli niteliği vasıtası ile varlığının ayırt edici niteliğini dolayısı ile ödevini kavrar. Ahlâkî insan, pratik aklın ilkelerine göre yaşayan insandır bu durumda. Ahlâklı eylem, pratik aklın yasalarına saygıyla yapılan eylemdir. Düşünür, bir eylemin kendinde amaç olduğunda etik bir değer ifade edebileceğini bildirdikten sonra, eylemlerin nedenlerini koşullu ve koşulsuz olarak kategorize eder. Ahlâkî eylem, ödevle bağlı eylem, koşulsuz buyruğun yani kendinden başka amacı olmayan eylemin sonucudur.⁶⁸

Kant, ahlâkın temel yasasına göre insanın bir karar verme durumunda her seferinde, önce tikel eylemin ilk nedenini sorgulamasını, ikinci olarak da “Bu ilke bütün insanların kendisine uyacakları evrensel bir ahlâk kuralı olabilir mi?” diye sorgulamaları gerektiğini belirtir. Böylece evrensel bir ahlâk yasası pratik akıldan türetilebilecektir. Kant, insanın iradesinin sanki bir doğa yasası olacakmış gibi eylemde bulunmaya yöneltmesi gerektiğini belirtir.⁶⁹

Son olarak Kantçı etiğin diğer bir başat yönü insanın amaçlıdır. Her insan kendi varlığı kadar başkalarını da amaç edinmelidir. Fransız Devrimi'nin hukuksallaştırdığı bu ilke, insanın insan olmasından doğan hak ve önemini ortaya koyar. Etik ile siyasetin kesiştiği önemli noktalardan olan bu ilke Kant'ın felsefesinde evrensel bir meşruluk

⁶⁷ Korsgaard, Christine (1989) “Kant” Ed: J. Robert Cavalier. ve diğerleri. *Ethics in the History of Western Philosophy*. The Macmillan Press. 211

⁶⁸ Kant, Immanuel. A. g.e. s. 28-32

⁶⁹ Kant, Immanuel. A. g.e. s. 38

zeminine oturtulur. Kant bu durumu açıklamak için bir intihar örneğine başvurur. Yaşadığı zorluklar nedeni ile intihar etmek isteyen kişi, kendi varlığını daha iyi bir yaşam için araç olarak görüyor demektir. Böyle bir durumda ahlâkî bir davranışa başvurmamış olur. Çünkü Kant, insanın kendi hayatı için bile araç olamayacağı düşüncesinden temellenir.⁷⁰

Sonuç

Sokrates'ten Kant'a uzanan bu panoramik anlatı da her bir düşünürün kendi zamanı için karakteristik ve aykırı yönlerini vurgulamaya özen gösterildi. Batı siyasî düşüncesinin yaklaşık 2000 yıllık tarihi serüvenini kısıtlı sayıda filozofla özetlemeye çalışmanın güçlüğü mahfuz tutulmaktadır. Genel hatları ile özetlendiğinde çeşitli sınıflandırmalar bu tarihi süreci karakterize etmektedir. Nesnelci-genel ilkelere dayanan etik felsefe ile öznelci-kültüralist nitelikleri merkeze alan etik öğretiler arasındaki gerilimin farklı çehrelerde sürdüğü öne sürülebilir. İkinci olarak empirik ve değer temelli anlayışın, epistemoloji ile etik teori arasındaki bağıntı ile şekillendiği belirtilebilir. Pek çok filozofun "arkhe"ye dayandığı, yani felsefesini belirli bir ilkeden yola çıkarak temellendirdiği, sistemlilik ve evrensellik kaygısı güttüğü iddia edilebilir.⁷¹

Siyasî etik açısından Batı düşünce tarihinin ana hatları ve bu hatların oluşumuna başlıca katkıları sunan filozofların yüzeysel bir anlatımı sunulmuştur. Siyasî etiğin, felsefedeki etik düşünce ile arasındaki bağıntı, tarih ve toplumdan ayrı düşünülmemelidir. Antik Yunan'ın şehir devletleri, Ortaçağ'ın kutsal imparatorlukları ve modern ulus devletin siyasal örgütlenmesi "insan" ve "ahlâk" konusundaki yargılar üzerinde pek çok etkiye sahip olmuştur. Mülkiyet rejiminin kurum-

⁷⁰ Kant, Immanuel. a.g.e. s. 47

⁷¹ Ural, Şafak. (2004) "Epistemolojik Açıdan Değerler ve Ahlâk". Doğu-Batı Dergisi. 3.Baskı. Ankara. (4) s. 45-55

sallaşması ile başlayan süreç, kabilelerin feodal yapılara doğru evrilmesi ile yeni bir boyut kazanmış siyaseten neyin doğru ve insan için neyin ahlâklı olduğuna dair yargılar değişkenlik göstermiştir. Varlığa dair kavrayış, değiştiği ölçüde insanın varoluşuna dair temel ilkelere dair değişkenlik gösterdiği aşikâr olmuştur. Siyasî alanda etik düşüncenin özel-genel yarar dengesi, dürüstlük ve kurnazlık çelişkisi, pozitif yasalara uygunluk ve doğal eğilimlere meyletme arasındaki mesafe gibi pek çok konu siyasî etiğin Batı düşünce tarihindeki kavşakları arasında yer almıştır.

Kötülüğün varlığı ve insan doğasının iyi veya kötü olduğuna dair kabuller, insanın ahlâk kuralları ile ne kastettiğinin anlaşılmasında birinci öneme sahip olmuştur. İnsan doğasının bencillikle sarılı olduğunu iddia eden görüşler, siyasî anlamda etik düşüncenin genel yararına doğru bir dönüşümle mümkün olacağını öne sürmüşken, insan doğasının iyi olduğunu belirten görüşler bir tür mutlak yönelim, duygusal işbirliğine dair kanaatler ileri sürmüşlerdir. Batı siyasî düşünce tarihinde siyasî etiğin etik ve siyasetin kalbinde yer aldığı, insana ve topluma dair olduğu kadar devlete dair düşüncelerinde özellikle 19 ve 20. yüzyılda belirginleştiği söylenebilir. Ancak devletin etikliği tartışması bu makalenin boyutunu aşmaktadır.

Kaynakça

- Akarsu, B. (1965). *Ahlâk Öğretileri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Aristoteles. (1997). *Nikamakos'a Etik*. Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Aziz Augustinus. (2007) *İtirafılar*. (Çev: D. Pamir). İstanbul: Kaktüs Yayınları.
- Cevizci, A. (2002). *Etiğe Giriş*. 1.Baskı İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Conford, M. F. (1966). *Before and After Socrates*. Cambridge University Press.
- Copleston, F. (1994). *A History of Philosophy Vol. VI: Modern Philosophy: from the French Enlightenment to Kant*. New York. Image Book.

- Coplestone, F. (1993). *A History of Philosophy, Medieval Philosophy Vol II*. London & NY: Image Book
- Echeñique, J. (2018). "Another Dissimilarity between Moral Virtue and Skills: An Interpretation of Nicomachean Ethics". Ed: M. D. Boeri. Yasuhira Y. Kanayama. Jorge Mittelman. *Soul and Mind in Greek Thought: Psychological Issues in Plato and Aristotle*. Springer.
- Ferry, L. (2011) "Ahlâk". (Çev: E. Ergun) Ed: P. Raynaud ve S. Rials. *Siyaset Felsefesi Sözlüğü*. 2.Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Goldmann, L. (2010) *The Philosophy of Enlightenment*. (Çev: H. Mass). London & NY: Routledge.
- Hannah, A. (1996) *Geçmişle Gelecek Arasında*. (Çev: B. S. Şener). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Hobbes, T. (2007) *Leviathan veya Bir Din ve Dünya Devletinin İçeriği, Biçimi ve Kudreti*. (Çev: S. Lim) 6. Baskı. İstanbul: Yapı Kredi Kültür Yayınları.
- Hume, D. (1997). *İnsan Doğası Üzerine Bir İnceleme*. (Çev: A. Yardımlı) İstanbul: İdea Yayınları
- Hünler, H. (1998). Estetik'in Kısa Tarihi: modern kültür ve sanat üzerine felsefi bir araştırma. İstanbul. Paradigma Yayınları
- Kant, I. (2002). Ahlâk Metafiziğinin Temellendirilmesi. (Çev: Ioanna Kuçuradi). Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.
- Korsgaard, C. (1989). "Kant" Ed: J. R. Cavalier vd. *Ethics in the History of Western Philosophy*. The Macmillan Press.
- Kuçuradi, İ. (2006). *Etik*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.
- Kuçuradi, İ. (1999). "Philosophical Ethics and Professional Ethics, Introduction" Ed: İ. Kuçuradi. *Ethics of Professions: Medicine, Business, Media, Law*. Berlin: Springer.
- Küyel, M. T. (2003). "Farabi'ye Bir Hazırlık Olmak Üzere İslam Öncesi Türklerde Felsefe." *Kutadgubilig Felsefe-Bilim Araştırmaları Dergisi*. (3): 9-58.
- Lester, G. C. (1991). "Introduction", Ed: J. W. Yolton. *The Blackwell Companion to the Enlightenment*. Oxford University Press.
- Mann, M. (2012). *The Sources of Social Power: A History of Power From the Beginning to AD 1760, Vol 1*. New York: Cambridge University Press.
- Markus, R. (1967). "Augustinus". Ed: P. Edwards. *The Encyclopedia of Philosophy*. London & NY: Crowell Col. and Macmillan.
- Penelhum, Terence. (1993). "Hume's Moral Psychology" Ed: D. F. Norton. *The Cambridge Companion to Hume*. Cambridge University Press.

- Pippin, R. P. (1999). *Modernism as a Philosophical Problem On the Dissatisfactions of European High Culture*. 2. Baskı. Blackwell Press.
- Platon. (2010). *Devlet*. 20.Baskı. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Platon. (2013). *Menon*. 2. Baskı. İstanbul: Say Yayınları.
- Ross, D. (1995). *Aristotle*. London & NY: Routledge.
- Rousseau, J. J. (2007). *Bilimler ve Sanatlar Üzerine Söylev*. (Çev: S. Eyüboğlu) 1.Baskı. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Rousseau, J. J. (2016). *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı*. (Çev: R. N. İleri). 1.Baskı. İstanbul: Say Yayınları.
- Scruton, R. (2001) *Kant*. London & New York: Sterling Co.
- Spinoza. (2012). *Ethica: Geometrik Yöntemle Kanıtlanmış ve Beş Bölüme Ayırılmış Ahlâk*, 1.Baskı. İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- St. Aquinomlu Thomas. (1963). *Summa Theologia*. Cambridge University Press. (Çeviri Dominikan Kilisesi tarafından yapılmıştır).
- Tepe, H. (1992). *Etik ve Metaetik*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.
- Tranoy, K. (1965). "Saint Thomas". Ed: D. J. Connorj. *A Critical History of Western Philosophy*. 2. Baskı. London. The Free Press
- Ural, Ş. (2004). "Epistemolojik Açıdan Değerler ve Ahlâk". *Doğu-Batı Dergisi*. 3.Baskı. Ankara.
- Wade, I. O. (2015). *The Structure and the Form of the French Enlightenment, Vol. 1*. Princeton University Press.
- West, D. (2020). *Kıta Avrupa'sı Felsefesine Giriş*. İstanbul. (Çev: A. Cevizci) 5.Baskı. Paradigma Yayınları
- Williams, B. (2006). *Ethics and the Limits of the Philosophy*. London & NY: Routledge.
- Yalçınkaya, A. (2014). "Ortaçağ ve Feodalite". Ed: M. A. Ağaoğulları. *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler*. 5. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları.

EKONOMİK İNSAN VE EKONOMİNİN SİYASETİ: EKONOMİ İLE SİYASETİN İLİŞKİSİ

*Homo Economicus and Politics of Economy:
The Relationship of Economics and Politics*

Nuri BALTACI

Prof. Dr.; Gümüşhane Üniversitesi, İktisat Bölümü
nbaltaci@gumushane.edu.tr

Özet

Ekonomi bir bilim dalı olarak birçok disiplin ile bağlantılı olarak incelenen bir alandır. Temel inceleme alanı olarak insan ve insanın çeşitli güdüler altında nasıl davrandığını ve bu davranışların sonucunu tahmin etme çalışmalarını kapsar. Temel olarak varmak istediği nokta ise insan ihtiyaçlarının kıt kaynaklardan en etkin ve verimli bir şekilde karşılanmasıdır. Bu amaç doğrultusunda iktisadi yaklaşımlar bu kıt kaynakların kullanımı ile çeşitli kıstaslar geliştirmişlerdir. Ekonominin temel kurum ve işleyişlerinin yanında ekonomik aktör ve kurumların ekonomiyi yönetmek için kullanılması yaklaşımı ise merkantilist döneme kadar gitmektedir. Değerli metallerin ülke zenginliğini gösterdiğinin kabul edildiği 16. yüzyılda ülkelerin ellerindeki kıymetli metallerin artması ve kıymetli metal biriktirmek için yarıştığı yıllardır. Bu amaçla devletler de politik olarak dış ticarete müdahaleci bir anlayış benimsemişler ve ülkelerden kıymetli maden çıkışının engellenmesi amacı ile ithalatta kısıtlayıcı, ihracatta destekleyici müdahaleci devlet politikaları takip etmişlerdir. İktisadın bağımsız bir bilim olarak incelendiği dönemlerden 1929 ekonomik krizine kadar geçen yaklaşık 150 yıllık dönemde ise devlet müdahaleciliğinin ekonomik sorunların temeli olarak gören klasik iktisadi akım egemen olmuştur. Bu dönemde genel olarak ekonominin kendi kurum ve doğal işleyişine çok fazla müdahil olmamışlar ve teorik olarak siyaset ve ekonomi ilişkisinin zayıf olduğu dönemler olarak kabul edilmiştir. Ekonomideki iç dinamiklerin ekonomik dengeyi her za-

man garanti edeceğine inanılmış ve siyasî iktisada şiddetle karşı çıkmışlardır. 1929 krizi ise devletin siyasî olarak ekonominin önemli bir aktörü olduğu dönem olarak bilinmektedir. Devlet siyasal aktörler ve iktisat politikaları aracılığı ile ekonomiye müdahale etmekte, ekonomi politikalarına yön vermekte, ekonomik aktiviteleri siyasal kararlar ile belirlemeye çalışmaktadır. Özellikle devletin ekonomiye müdahalesi ile ekonomik krizden çıkış yolu olarak görülmesinden sonra salt ekonomik hedefler için değil siyasî amaçlara ulaşmak için de ekonomi politikalarının kullanılmaya başladığı görülmektedir. Siyasî ekonomik kararların maliyetleri ile birçok ülke kamu borç stokuna bağlı olarak ekonomik krizler yaşamıştır. Literatüre kamu borç stoku kaynaklı ekonomik krizler olarak geçmiştir. Siyasetin ekonomiye müdahalesi halen tartışılan ve ana akım iktisat içerisinde güncelliğini koruyan bir konu olmaya devam etmektedir.

Bu çalışmada temel olarak ekonomi kavramı, ekonomik aktörler ve bu aktörlerin karşı karşıya geldiği piyasa kavramları üzerinde açıklamalar yapılarak, ekonomi ve siyaset ilişkisi irdelenmeye çalışılacaktır. Çalışma teorik ve pratik örnekler yardımı ile siyasetin, bireyin ve firmaların amaçlarını gerçekleştirmek için nasıl bir yol izlediklerini ve bu tercihlerin sonuçlarını iktisadi bakış açısı ile inceleyecektir. Ekonominin siyaseti ile siyasetin ekonomisi farklı bakış açısı ile teorik kavramlar üzerinden tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ekonomi-Siyaset İlişkisi, Ekonomik Etik, Ekonomi Politikası

Abstract

Economics is a subject of science that is studied in conjunction with a wide variety of disciplines. Its main research topic encompasses the study of people and how they behave under different reasons, as well as the prediction of the consequences of their behaviors. Its primary aim is to address the needs of the people most effectively and efficiently possible with scarce resources. Economic approaches have developed numerous criteria regarding the usage of these finite resources for this aim. In addition to the fundamental institutions and functioning of the economy, the strategy of employing economic actors and institutions to manage the economy dates back to the mercantilist period. Countries competed to enhance their precious metals and acquire precious metals in the 16th century when it was considered that precious metals indicated a country's richness. In order to prevent the exit of precious metals from countries, authorities have taken a political interventionist view of foreign trade and implemented interventionist government policies that are restrictive on imports

and supportive in exports. The classical economic trend, which implied state interference as the source of economic issues, reigned for 150 years, from the time when economics was studied as a separate science to the 1929 economic crisis. They were not as concerned with the institution and normal functioning of the economy in general at this period, and it was theoretically regarded as a period when the relationship between politics and the economy was weak. Political economy was strongly opposed because it was believed that the internal dynamics of the economy would always ensure economic balance. The 1929 crisis is known as a time when the government was a political player in the economy. The state, through political actors and economic policies, intervenes in the economy, guides economic policies, and attempts to control economic activities by political decisions. Economic policies started to be used not only for achieving economic goals but also for obtaining political goals, especially after the state's participation in the economy was considered as a solution to the economic crisis. Due to the consequences of political and economic policies, and their public debt stock, many countries have suffered an economic crisis. Later, it was referred to as an economic crisis caused by public debt stock. In mainstream economics, political intervention in the economy is still a topic that is discussed and maintained up to date.

In this study, the relationship between economy and politics will be studied by providing explanations on the term of economy, economic actors, and the market conceptions that these actors encounter. The study will analyze how politics, individuals, and businesses accomplish their goals, as well as the economic consequences of these preferences, using theoretical and practical examples. The politics of economy and the economy of politics will be discussed from a different perspective using theoretical principles.

Keywords: *Economy-Politics Relationship, Economic Ethics, Economic Policy*

Giriş

Bilgi her dönemde stratejik bir güç olmuştur. Tarihin geçmiş dönemlerinden günümüze her zaman bilgi temel güç ve güç kaynağı olarak kullanılmıştır. Bilginin üretilmesi ve ulaşılmasının zor olduğu yıllar-

dan, yoğun bilgi yığınları içinde doğru bilgiye ulaşmanın daha da zorlaştığı dönemlere gelindiğinde ise bilginin kullanımı da daha da önemli hale gelmiştir.

Ekonomi bilimi kendini bağımsız olarak ifade etmeye başladığı dönem olarak Adam Smith'in Milletlerin Zenginliği (1776) adlı eseri milat olarak kabul edilmektedir. Bu tarihten önce ise Felsefe Biliminin bir alt dalı olarak tartışılmaktadır. İktisat bağımsız bir bilim olarak incelenmeye başladığı dönemlerden günümüze birçok tartışmanın da içerisinde yer alan bir bilim dalıdır. Ekonominin tartışıldığı bir önemli alanda Etik'tir. Etik kelime anlamı olarak ahlâk ve ahlâk ile ilgili olarak ifade edilebilir. Ahlâk ise toplumlardan topluma değişebilen bir kavram olarak, toplum içerisinde uyulması gereken normlar olarak ifade edilebilir.

Homo Economicus olarak ifade edilen iktisadi insanın en temel özelliği faydacı olmasıdır. Kendi fayda ve çıkarını en üst düzeye çıkarma arzusu ile hareket eden bu iktisadi insanın toplumsal olarak da toplumun fayda düzeyini yukarı çıkaracağı ifade edilmektedir. Etik ve ahlâk tartışmalarının bir bölümü iktisadi insan üzerinden sürerken, bir diğeri ise piyasa ve diğer ekonomik aktör olan firmalar ile ilgilidir. İktisadi insan ve piyasa kavramı birbirlerini tamamlayan unsurlardandır. Bir diğer unsur ise firmalardır. Ekonomi etik ya da siyaset tartışmaları temelde piyasa kavramı ya da piyasa kurumu üzerinde bu üç ekonomik aktörün arasındaki ilişki ve bunların teorik yaklaşımları ile alakalıdır.

Bilimsel tartışmaların devamında Marjinalist devrim ile ekonomide bireysel değer yargularından matematiksel kesinliklere doğru bir yöneliş başlamış ve Chicago Okulu matematiksel kesinlikle iktisat biliminde egemen konuma gelmiştir. Ekonomik krizler ile yüzleşen piyasalar ve gelen eleştiriler devamında yeni varsayımlar teoriler ve tartışmaları getirmiştir. Artık iktisadi insanın sadece haz için robotik yapısından vazgeçilerek rasyonel düşünen bilgi işleyebilen ve her kararının rasyonel olmayabileceği kabulü ile yeni bir boyut ve gerçeğe daha yakın bir tipoloji ortaya konmuştur.

Ekonomik krizler mevcut iktisadi görüşlerin hem gelişmesine hem de eleştirilmesine fırsat vermiştir. 1929 ekonomik buhranı da 150 yıllık bir klasik iktisadi yaklaşımın ciddi eleştiriler alması ve politik iktisadın ekonomi tarihine görkemli bir giriş yapmasına zemin hazırlamıştır. Artık piyasalarında görünmez elin dengeye getirmesini beklemek yerine devletin ekonomi politikaları aracılığı ile dengeye gelme sürecini hızlandırmakta ve ekonomik krizlerin ömrü ve etkisini daha kısa sürede atlatmayı hedeflemektedir.

Ekonomik yapıdaki değişiklikler sabit bir düzen içinde devam etmediği için, ekonomi, etik ve siyaset tartışmaları günümüzde devam etmektedir. İktisadın kendi içerisindeki politik ve teorik yaklaşımları çeşitli ekonomik sorunlara çözüm olarak sunulmaktadır. İktisat politikası dalı denilen bu politik önermeler ana akım iktisat içerisinde bireyin davranışlarından ziyade toplumsal etkileri ön plana çıkarmaktadır. Bu çerçevede kişinin gelirinin artması değil ülkenin tüm kesimlerini ifade eden millî gelirin artması, bir firmanın kar marjını değil ülkenin tüm üretimini etkileme girişimleridir. Siyaset ise halkın sadece ekonomi politikası değil tüm hükmetme yetkisinin kullandığı ve ekonomiyi de belirleyen bir yöntem olarak, ekonomik kararlar vasıtasıyla tüm toplumu etkilemektedir. İktisadın siyaseti ile ülke siyasetinin sadece bir parçası olarak görülse de çok önemli bir parçası olduğu da açık bir gerçektir. Siyasî iktidarların piyasaları etkileme güçleri ülkenin demokrasi ve kurumsal yapısı ile yakından alakalıdır. Gelişmiş ülkeler ya da kurumsal yapısı daha güçlü olan ülkelerde görece olarak siyasetin ekonomiye etkisi ile gelişme yolunda olan ya da gelişmemiş ülkelerdeki siyasetin piyasalara ve ekonomiye etkisi çok daha farklı olmaktadır. Burada temel sorunlardan bir tanesi ise kurumsal yapıların etkinliği olarak görülmektedir. Fakat ister gelişmiş olsun ister gelişmemiş ekonomiler olsun siyasetin piyasa ve ekonomileri etkilediği açık bir gerçek olarak karşımızda durmaktadır.

Bu çalışmada ilk başta temel kavramların tanımı yapılmaya çalışılacaktır. Kavram ve tanımlar ne hakkında tartıştığımızın en önemli referans noktasıdır. Sonraki aşamalarda ise aralarındaki ilişkiler

hem teorik hem de literatürel olarak incelenerek ekonominin siyaseti hakkındaki fikirler ortaya çıkmış olacaktır. İktisadın siyaseti ve siyasetin iktisadı arasındaki temel farklar hem iktisat politikası hem kurumsal yapı hem de etik temelinde açıklanmaya çalışılacaktır. İlk kısımlarda daha çok teorik ve kavramsal bilgilerin ne hakkında tartıştığımızı daha net ortaya konulabilmesi açısından önemli bir nokta olarak görülmektedir.

Etik

Etik kelimesi Fransızca kökenli *éthique* kelimesinden gelmekte ve ahlâkla ilgili, toplum ya da grupların uymak zorundan oldukları davranışlar olarak tanımlanmaktadır. Kelimenin asıl kökeni ise antik Yunandan gelme olan *ethos* ve Latince *mores/mos* kelimelerinden gelmekte ve toplumlarda alışılmış gelenek, görenek ve yerleşik alışkanlıkları ifade etmektedir (Bozkurt, 2017;39). Tanım üzerine her toplumda farklı etik ve ahlâk anlayışının ortaya çıkması kaçınılmaz olmaktadır. Fakat her toplumda ayrı bir etik ve ahlâk anlayışı olsa da ortak insanlık yaşamı için ise genel bir etik normu da oluşmaktadır.

Etik ve ahlâk çoğu zaman eş anlamlı olarak kullanılsa da temelde aralarında farklar bulunmaktadır. Etik kelimesi Fransızca kökenlere dayansa da ahlâk kelimesi ise köken olarak Arapça kökenli bir kelimedir. Burada etik ve ahlâk arasındaki ayrıma ve tartışmaya çok girmeden temel farklarını belirtmekle yetineceğiz. Ahlâk, toplumlarda ya da bireyi yaşantı, tarihsel birliktelik, inanç, töre, alışkanlık vb., alışlagelmiş davranış kalıpları olarak ifade edilebilir. Ahlâk zamana mekâna ve toplumlardan toplumlara değişiklik gösterebilir, değişebilir ve gelişebilir bir yapı sergilemektedir. Tanımda ortaya çıkan bir diğer ahlâk özelliği ise kişi ahlâkı ile toplum ahlâkının farklı oluşu ve farklı algılanabildiğidir (Bozkurt, 2017). Ahlâk olgusu küreselleşme bağlamında ise çok daha farklı bir yaklaşım ile incelenebileceği olgusu ise tanımlardan hareket ile gözlenmektedir. Etik ise ahlâk kadar geniş olmayıp ahlâk içindeki olguları incelenmesi olarak ifade edilebilmektedir. Daha açık bir ifade ile

davranış ve fiillerin ahlâk kıstaslarına uyup uymadığının incelenmesi, ahlâk normlarına göre davranışların ahlâklı ya da ahlâka uymayan olarak araştırılması olarak tanımlanabilmektedir. Bu çalışma konusu olarak ekonomi politiğin etik tartışmaları üzerine yoğunlaşacağı için konunun felsefi tartışmalarına çok girmeden ekopolitik yönüne ağırlık verilecektir.

İktisat ve Politik İktisat

Güncel ekonomi eğitiminde iktisat bilinin başlangıç eseri olarak kabul edilen Adam Smith'in Milletlerinin Zenginliği (1776) eseri, temelde neden bazı milletler zengin bazı milletler fakir sorusu üzerine inşa edilse de ekonomi ile ilgili çalışmalar çok daha eski tarihlere dayanmaktadır. Özellikle tarihsel ve sosyolojik çalışmalarda bu konuda birçok örnek ile karşılaşmak mümkündür. İktisat bağımsız bir bilim olma serüveni Avrupa kaynaklarında sanayi devrimi yıllarında başlamış olsa da bilim tarihi ve özellikle doğu toplumlarının kaynaklarında bundan çok daha eski dönemlerde bile ekonomi ve insan davranışlarının incelendiği çalışmalara rastlamak mümkündür. Ömer el Kınani 9. yüzyılda yazdığı eseri Kitabü Ahkami's-suk da kamu ahlâkı, pazarların denetimi, piyasa ahlâkı gibi konularda denetim ve gözetleme faaliyetleri ve bu faaliyetleri kimlerin yapabileceği ile ilgili eserler ortaya koymuştur. Denetim ve piyasaların gözetilmesi ahlâkını İslâm fihkına göre yorumlayan Kınani, piyasaların önemini sadece denetim ve ekonomik açıdan değil sosyal hayata etkisini de ortaya koymuştur. Piyasaların önemine atfen, piyasalara kurallar koymanın, piyasalar açısından etkilerini de tartışmışlardır. Bir diğer önemli konu ise piyasalardaki standardizasyon, ölçü ve tartı aletlerinin denetimi, tağşişi engelleme, paralara standart getirme ve kurallara uymamanın cezalarını belirleme gibi piyasa denetimi ilgilendiren konular olarak karşımıza çıkmaktadır (Baltacı, 2013;214-215).

İktisat biliminin bağımsız bir bilim olarak incelenmeye başlamasından sonra temel iki soru göze çarpmaktadır. Birinci olarak kit

kaynaklar ve üretimde nasıl kullanılacağı, ikincisi ise bölüşüm sorunudur. Bu iki sorun ve çözümü ise insanlık tarihi boyunca birçok metin ve tartışmanın da temelini oluşturmaktadır. Günümüzde ise bu tartışmalar özellikle siyasî zeminde ve siyasetçilerin tartışma konularının en başında gelmektedir.

İktisat bilimi 3 temel soruya cevap aramaktadır. Bu sorular;

- Ne üretilecek
- Nasıl üretilecek
- Kimler için üretilecek

Bu sorulara sıra ile bakıldığında; ne üretilecek sorusu üretim için kullanılan kaynakların israf edilmemesi için bu kaynaklar ile ilgili neler üretilmesi gerekliliği ve üretilecek ürünlerin nasıl tespit edileceği ile ilgilidir. Bu soruya kısaca cevap verilecek olursa, içinde bulunulan ekonomik sistemin belirleyici olduğu gerçeğidir. Eğer serbest piyasa ekonomisinde ise fiyatlar ciddi bir göstergedir. Planlı ekonomilerde ise plan kurumunu ne üretilecek sorusuna cevap vermektedir.

Nasıl üretilecek sorusu ise üretim tekniğinin seçimini ifade etmektedir. Emek yoğun ya da sermaye yoğun üretim tekniklerinden birinin seçimini göstermektedir. Burada temel kıstas ise serbest piyasa sistemi için kar güdüsü belirleyici olurken, planlı ekonomilerde ise kaynakların en etkin ve verimli kullanılması amacı ile eldeki kaynakların plan dâhilinde üretime katılması ise planlanmaktadır. Kimler için üretilecek sorusu ise günümüzde dahi tartışmaların merkezinden bulunan bir sorundur. Üretilen üretimin bölüşülmesi hem etik hem de sürdürülebilirlik açısından birçok bilim ve çalışmanın temel araştırmalarından birini oluşturmaktadır.

Ekonominin bir diğer önemli faktörü ise piyasa kavramıdır. Tanım olarak alıcı ve satıcıların karşılaştığı yerler olarak tanımlanmakla birlikte, önemli özelliği ise kurumsal yapısından gelmektedir. Ekonomik aktörler arasındaki ilişkiler piyasa da meydana gelmektedir. Bu ifade hem fiziksel mekânları işaret etmekte hem de piyasanın

kurumsal yapısına vurgu yapmakta olan bir ifadedir. Fiziksel piyasalar günümüzde hem fiziksel hem de sana piyasalar olarak çok çeşitli karşımıza çıkmaz. Her türlü alışverişin yapıldığı, ürünleri alıcılar ile buluştuğu, takasların gerçekleştiği yerlerdir. Kurumsal olarak ise alıcı ve satıcı arasındaki ilişkinin sınırlarını belirleyen yapı, piyasanın kurumsal özelliğini ortaya koymaktadır. Ana akım iktisat eğitiminde bu piyasalar, Tam Rekabet Piyasası ve Eksik Rekabet Piyasaları olarak isimlendirilmektedir. Bu piyasa aktörleri ise iktisadi insan (homo economicus) ve o iktisadi insanın başında bulunduğu ve tek amacı kar güdüsü olan firmalar. Nasıl ki iktisadi insan hedonist bir tutum ile faydasını maksimize etme güdüsü ile hareket ediyor ise aynı insanın başında bulunduğu firma da karını maksimize etme davranışları sergiliyor.

Ekonominin karşılaştığı sorunlar, yapılan eleştiriler ve en önemli aktörü olan insana ait özellikler, sürekli gelişen ve değişen tartışmalar özünde piyasa ve işleyişini anlamak üzerinedir. Bunun özünde ise insan refahı ve siyasal olarak toplumsal huzur arayışları yatmaktadır. Bu arayışlar beraberinde yeni yaklaşım ve önerileri de getirmektedir. Ekonomik anlamda yapılan bu öneriler ise iktisat politikası alanını oluşturmuştur.

İktisat politikası temelde siyasî hükümetlerin makroekonomik göstergeleri etkilemek için uygulamaya konulan bir takım ekonomik öneri, önlem ve uygulamalardan oluşmaktadır. İktisat politikasının ekonomiyi etkilemek için ise kullandığı öneri ve önlemler iktisat teorisi içinden seçilmektedir. Bu seçimler ekonominin içinde bulunduğu duruma, konjoktüre ve siyasî iradenin tercihlerine bağlı olarak değişebilmektedir. Bu politik tercihler ise devletin ekonomideki varlığının tartışıldığı bir ortamdan ekonomide kamu ağırlıklı bir yapıya kadar geniş bir yelpazede gerçekleşmektedir. İktisat politikası ile çözülmek istenen bir sorun için sabit bir reçete ya da uygulamanın varlığından söz etmek çok gerçekçi olmamaktadır. Herhangi bir ekonomide enflasyon çözümünde başarılı olan bir politika demeti, diğer enflasyon sorunu yaşayan ekonomide aynı sonucu vermeye-

bilir. Bir ileri aşamada ise bu uygulanan politikaların yan etkisi olarak ekonomide başka sorunlara ya da mevcut sorunun da derinleşmesine neden olabilir (Kargı, 2013:159).

Ekonomik İnsan ve Piyasalar

Piyasa kavramının iyi anlaşılabilmesi için ekonomik insanın anlaşılması önemli bir ön koşuldur. Birçok dışlayıcı varsayım ile piyasadaki aktörlerden insan kavramını ortaya koyarken yine birçok gerçek duygu ve hareketten vazgeçmemiz gerekmektedir. Sınırlayıcı ve kısıtlayıcı tanımlar ve kalıplar olmadan yapılacak analizlerde milyarlarca farklı insan ve çok daha fazla insan tipi ortaya çıkacaktır. Tüketicinin sınırlı oluşu, heyecanlı oluşu, aceleci oluşu gibi durumlarda bile tüketim ve piyasadaki davranışları değişecek ve analizler çok farklı ihtimaller gerecektir. Piyasa kavramı için kritik öneme sahip insan kavramı bu endişelerden dolayı basitleştirip mekanikleştirmekte ve piyasadaki davranışları modellenenmektedir. Homo Economicus, rasyonel insan ya da ekonomik insan olarak tanımlanan bu model, piyasa hareketlerinin temel noktalarını anlamada anahtar bir role sahiptir. Gerçekçi bir insan tasfiri piyasa için çok gerçekçi fakat soyutlaştırma ve neden sonuç ilişkilerini ortaya koymada çok kullanışsız bir araç olacaktır. Bu amaçla geliştirilen Homo Economicus, cinsiyeti, milliyeti olmayan, sevme sevilme gibi insanî özelliklerden sıyrılmış tek amacı belirli bir bütçe ile en yüksek fayda düzeyine ulaşmaya çalışan insan tipolojisini temsil etmektedir. Tüm bu özellikleri onu ekonomi alanından en çok kullanılan araç olmasını sağlarken, en çok eleştirilen insan özelliklerini de beraberinde getirmiştir. Bu önemli rolüne karşı çok ciddi eleştiriler olsa da temel analiz için varlığını hala muhafaza etmektedir. Ciddi eleştirilere rağmen klasik ekonomik modelin temel yapı taşlarından olarak analizlerde varlığını güçlü bir şekilde göstermektedir. Bu ekonomik insan sayesinde piyasadaki hareket ve davranışlar daha rahat analiz edilmiş ve ekonominin anlaşılmasında, temel yasa ve kuralların koyulmasında, ekonomik sorunların tespit edilmesinde ve çözüm önerilerinin ortaya konulmasında etkin bir şekilde kullanılmıştır.

19. yüzyıldan sonra çok ciddi eleştirilere maruz kalan Homo Economicus çağın ve bilimin gereği kendini geliştirmeye ve değişmeye başlamıştır. Salt fayda maksimizasyonu amacı güden, duygu ve hisleri olmayan bir mekanik aletten, bilgi öğrenen, bilgiyi işleyen, neden ve sonuç ortaya koyabilen ve düşünebilen bir insana doğru evrilerek birçok eleştiriye bünyesinden birleştirmiştir. Artık ekonomik insan bilgi ile yoğrulmuş ve kendi faydasını rasyonel bir şekilde düşünen analiz eden rijit bir yapıdan esnek bir yapıya dönüşen, çok boyutlu ekonomik kararları alırken esnek bir şekilde insan tercihlerini de kapsayan bir insan tipi ortaya çıkmıştır.

İnsanın iktisadi davranışının temelinde belirli faktörler rol almaktadır. Bunlar ön yargılar, beklentiler, çevresel faktörler, normla olmayan kararlar ve içgüdüsel ya da dürtüler olarak ifade edilebilir. İnsanlar bir karar verirken ilk olarak alışkanlıklara bağlı olarak otomatik olarak sezgisel kararlar verilir. İkinci sistem olarak ise daha yavaş ve zihinsel aktivitelerin daha fazla olduğu rasyonel düşünce ile verilen kararlardır. Rasyonel kararlarda geçmiş tecrübe ve bilgiler zihinsel işlemlerden geçirilerek alınan kararlar olmakta fakat doğruluğu garanti edememektir. Rasyonellik farklı bir düşünce sistemi olarak ifade edilse de doğru karar olarak söylemek çok da yerinde olmamaktadır.

İktisadi insanın özelliği olarak kabul edilen rasyonellik, piyasa hakkında tüm bilgilere hâkim olması ve alternatifleri hakkında da bilgi sahibi olduğu varsayımına dayanmaktadır. Bireyin tüm bilgiye, alternatifi ile sahip olması ve bu bilgilerden yola çıkarak fayda maliyet analizi yapması sonucunda kendisi için en faydalı olanı seçme davranışı olarak tanımlanabilmektedir. Tek bir bireyin bu şekildeki davranış modeli tüm bireyler içinde tümevarım yaklaşımı ile kabul edilerek toplumda en yüksek fayda düzeyine erişebilecek bir anahtar olarak görülmektedir. Teorinin avantajlı tarafı ise diğer tüm teoriler gibi eleştiriye açık olması ve aldığı bu eleştiriler ile yeni yaklaşımların ortaya çıkışına zemin hazırlamasıdır. Gelen eleştiriler ise başkasının da faydasını düşünebilen bireylerin de olabileceği, bilgi asimet-

risi, sistematik yanlış yapılabilme ihtimalleri gibi faktörlerinde ortaya çıkması davranışsal iktisat alanına yer açmıştır (Kamber;2018, Kaya, Özçim;2019)

Ekonomik İnsan ve Siyaset

Ekonomik insan ilk hali ile toplumsal ya da kültürel bir gelişime katkı vermeyecek ve sadece analiz aracı olarak laboratuvarlarda kalacaktır. Çok kullanışlı bir araç olsa da toplumsal gelişimde rol alamayacaktır. Fakat gelen eleştiriler ile gelişen ekonomik insan, bilgiyi öğrenip işleyebilen ve sadece kendi çıkarı ile değil toplumsal fayda ile kişisel faydasını arttırabileceğini düşünebilen rasyonel insan modeline evrimleştiğinde piyasa kavramındaki yeri de değişecektir. Bu sefer salt alıcı ve satıcıların karşılaştığı yerler olan piyasalar toplumsal kurallar ve hukukun geliştiği, sosyal refah devleti temelinde ekonomik sistemlerin tartışıldığı yapılar ortaya çıkaracaktır. Toplumsal gelişimde çok önemli bir yere sahip olan ekonomik insan ya da ekonomik insanlar topluluğu bu bilince rağmen insanın kendi kendini yönetmesinde eksiklikleri görülmekte ve bu toplumsal hukuk normlarını ortaya koyan bir iradeye ihtiyaç duymaktadır.

Ekonomi ve siyaset her ne kadar ayrı bilim ve araştırma alanı olarak kabul edilse de iç içe geçmiş ve girift bir yapı sergilemektedir. Ekonomi denilince üretim, dağıtım, bölüşüm, para-sermaye, ticaret gibi kavramlar akla gelmektedir. Eko-siyaset, ya da politik iktisat ise bu akla gelen kavramların ekonominin sosyal ve siyasal açıdan incelenmesi, ekonomik politikaların oluşturulması, insanların ihtiyaçlarının politik olarak nasıl elde edileceği ve toplumsal refahın nasıl arttırılacağı ile ilgili hususların incelendiği bir alan olarak ifade edilebilmektedir. Üretilen ürünlerin dağıtımı, bölüşümünün hangi sistemler ile gerçekleştirileceği ve bu kuralların oluşturulması politik iktisadın ilgi alanına girmektedir (Baltacı, 2014;393; Dağ, 2016;949).

Ekonomi ve siyaset arasındaki ilişkiyi biraz daha net bir şekilde ortaya koyabilmek için iki bilim dalına ait farklı yönleri belirtmekte

Fayda vardır. Bu alanların temel araştırma alanlarına baktığımızda ekonomi biliminin öznesi insandır. İnsanın belirli kısıt ya da şartlar altında tercihlerini nasıl belirlediğini incelemektedir. İktisat bireyin hem üretici hem de tüketici rolüne ilgi duymaktadır. İktisadın öznesi olan insanın tüm bu incelemelerde rasyonel olduğu ve tercihlerinde rasyonel davrandığı varsayımı kabul edilmektedir. Politikanın temel ilgi alanı ise kararlardır. Kararların çeşitli gruplar arasındaki etkileşimi ile alınması neden ve sonuçlarına odaklanmaktadır. Rasyonellik varsayımı politika da geçerli değildir (Sezgin, 2005:107). Yani politik kararların rasyonel olmasına gerek yoktur, İktisatta ekonomik aktörler için fayda maksimizasyonu, kar maksimizasyonu hedefleri ana akım iktisatta mevcut iken politik ya da siyasî olarak ise oy maksimizasyonu hedefi ifade edilmektedir.

Siyaset ve Ekonomi İlişkisi

Bir bölümü konusu var ise orada etik ve etik tartışmaları da kaçınılmaz olarak vardır. Diğer bir etik sorununu ortaya çıkaran konu ise kar maksimizasyonu ve fayda maksimizasyonu hedefleridir. Siyaset ise tamamen farklı bir disiplin olsa da ekonomi ile çok yakından ilişkilidir. Siyaset ve ekonomi ilişkisini açıklarken konunun birçok farklı boyutuna bakılacaktır. Doğal olarak her ülke ekonomisi ve sosyal yapısı birbirinden farklıdır. Ülkelerin ekonomik anlamda sınıflandırılması millî gelir seviyeleri ile alakalı olarak gerçekleşmektedir. Bu sınıflandırmaya göre gelişmiş ekonomiler, gelişmekte olan ekonomiler ve az gelişmiş ekonomiler olarak sınıflandırma yapılmaktadır. Yine ülkelerde demokrasi seviyeleri ise bağımsız kuruluşlar yardımı ile endeksler yolu ile gerçekleştirilmektedir. Tüm bu tanım ve farklılıklara rağmen eko siyaset, ülkedeki siyasetçilerin ekonomi politikası araçlarını kullanarak ülkedeki ekonomik gösterge ve makroekonomik değişkenleri etkileme girişimi olarak ifade edilebilmektedir. Doğal olarak siyasetin ekonomiyi etkileyebilmek için en önemli aracı seçim ve seçimler desteği ile iktidarda kaldığı süreyi uzatma girişimidir.

Seçimler: Temel ekonomi eğitimi alırken ilk dersler neden ekonomi öğrenmeliyiz sorusu ile başlamaktadır. Bu soruya verilen bir

cevapta ekonomi ve ülkeyi yönetecek siyasal iktidarı belirleme gücü ya da tercihidir. Bir birey seçimler aracılı ile oy verdiği zaman ülkede uygulanacak ekonomi politikası, kamu harcaması, kamu borçlanması, istihdam ve işsizlikle mücadele gibi birçok konuda da tercih yapmaktadır. Siyasal kurumlar ve partiler seçim dönemlerinden önce kamuoyu ile paylaştıkları parti programları ile hangi ekonomi politikasını kullanacakları, nasıl bir kalkınma stratejisi izleyecekleri, özelleştirme ya da kamulaştırma gibi birçok konuda bilgi vermekte ve destek istemektedir (Yıldırım, 2019:2). Mevcut iktidar ise seçimler yolu ile geçmiş dönem ekonomi politikalarının onaylanması ve tasdik edilmesi için yaptıkları çalışmaları ve gelecekte yapacakları iktisadi politikaları anlatarak iktidar sürelerini uzatmak için çalışırlar. Demokratik sistemlerde siyasal iktidarın değerlendirilmesi ve onaylanması seçimler ile gerçekleşmektedir. Siyaset ve ekonomi ilişkisinde seçimler ve seçme davranışlarına ek olarak politikacılarında davranışları tarafından etkilenmektedir. Özellikle ekonomik olarak zor dönemlerde siyaset piyasasında en çok konuşulan konular, enflasyon, işsizlik, yoksulluk gibi makroekonomik konular olmaktadır. Bu rakamlar her ne kadar kesinlik ifade etse de bunu geçmiş dönemler ile karşılaştırarak, daha geri ekonomiler ile karşılaştırarak ya da farklı hesaplama yöntemleri ile ifade ederek seçmenler üzerinde kontrol geliştirmeye çalışmaktadırlar. İktidara gelmeye çalışan politikacılar bu sorunlara çözüm öneriler ile oylarını arttırarak oy maksimumunu sağlama, mevcut iktidar ise bu mevcut oyunu koruma ve arttırmak için ekonomik göstergeleri okuma ile amaçlarına ulaşmaya çalışmaktadır (Erdoğan, 2004;4-5). Demokratik ülkelerde seçimler siyasî iktidarı belirlemede temel ölçüt olsa da siyasî iktidarın seçilmesi ve iktidarda kalmasında ekonomi de bir o kadar önemlidir. Ekonominin siyaseti belirlemede çok etkili olsa da siyaset de ekonomiyi çok daha fazla etkilemektedir. Dimitrios ve Price'ın (2000) çalışmalarında siyasal belirsizlik ortamlarında ekonomik gelişmenin de istenilen düzeyde olmadığını, ekonomideki beklentileri karşılamayan iktidarın ise iktidardan uzaklaşmasına sebep olduğunu ifade etmektedirler. Bu ilişkiler sonucuna siyasilerin seçmen tercihlerini

etkileme için birçok politika geliştirmeleri de iktidara giden yol olarak görülmekte ve iktidar olmada ekonomiye yön veremeyeceklerini bilmektedir.

Birçok ekonomide farklı tercihler olsa da iktidara gelen siyasî kadronun gücünü dört farklı yöntem ile kullandığı görülmektedir. Bunlar;

- Güç Kullanma
- Manipülasyon Yapma
- İkna Etme
- Otorite

Güç kullanma, iktidarların güçlerini şiddet kullanmadan da kullandıkları psikolojik ve zihinsel baskıları ifade etmektedir. Fakat tekrar seçim ile yüzleşecek iktidarlar güç kullanımı çok zorda kalmadıkça tercih etmemektedir. Manipülasyon ise çok daha tercih edilen inkâr ya da ispat edilmesi daha zor, ama etkisi daha fazla olan bir yöntemdir. Örneğin para politikası başarısızlıkları ülkenin ekonomik gerçekleri ile açıklamak yerine gelişmenin kritik bir aşamasında karşılaşılması normal bir durum olarak bir durum olarak kamuoyuna bilgi aktarımı olabilir. İkna etme ise bu özellikle mevcut seçmen kitlesi üzerinde daha fazla etkili olabilecek bir güç kullanma yöntemidir. Eğer mevcut iktidar uzun süre iktidarda kalmış ve otoritesini tüm halka kabul ettirmiş ise bu durumda gerekirse yasal düzenlemeler ile başarılı sonuçlara ulaşabilmektedir (Erdoğan, 2004:6-7-8).

Sanayileşme Stratejileri Seçimi: ülkelerdeki ekonomik hedeflerin başında millî gelirin büyümesi ve elde edilen gelirin daha adil dağılımı vardır. Bu ise ülke ekonomilerin büyüme ve gelişme potansiyeli ile alakalıdır. Ülkedeki kıt kaynakların hangi alanlarda kullanılacağı ise büyüme ile yakından ilgilidir. Her ülke elindeki kaynaklar ile dışa bağımlı olmayan sanayiler hedeflemektedir. Sanayileşme stratejilerinde ise karar noktasında siyasal iktidarlar vardır. Demokratik ülkelerde seçimler ile başa gelen siyasal iktidarlar daha önceden vaat ettikleri ya da iktidara geldikten sonra tercih

edebilecekleri bir sanayileşme stratejilerini uygulamaya başlayabilirler.

Sanayileşme stratejileri temelde ekonominin dinamiklerine göre karar verilen ve ülke gerçekleri ile örtüşen politikalar seçilmelidir. Eğer ülke kaynakları rekabetçi ve diğer ekonomilere göre avantaj ve üstünlüklerinin farkında ise ihracata yönelik kalkınma politikaları tercih edilebilir. Daha teknik bir ifade ile ticari liberalizasyon süreci çok kısa ve net bir süreç değildir. Dış ticaretin liberalizasyonu politikaları ekonomide yıkıcı ve tahrip edici etki yaratmaması için sürecin çok iyi planlanması ve uygulama süreçlerinin aceleye getirilmemesi gerekmektedir. Yeterli bir zamanlama ile ekonominin üretimde avantajlı olduğu, rekabet edebileceği ürün gamını tespit edebilmesi ve uzmanlaştığı alanlar daha net tespit edilebilmektedir. Ekonomi tüm bu hazırlık aşamasını sağlıklı bir şekilde geçirmemiş ise reel kur politikaları devreye girecek ve ekonomideki kurun serbest bir şekilde değerlendirilmesi tercih edilecektir. Reel kur politikaları ticari liberalizasyon dönemlerinde yerli sanayiye korumak için tercih edilen bir uygulama olarak görülmektedir. Aksi durumda ise kotalar, gümrük vergileri, döviz kontrolleri gibi klasik koruma politikaları devreye girmesi gerekecektir (Arslan, 2019:157). 2007 yılında bir doların 1.16 tl seviyelerini görmesi Türkiye’de halk arasında ve bir dönem medyada tartışılan bir dolar bir tl olur mu sorusu bir ekonomik başarı gibi algılanmıştır. Bu durum dış ticarete liberalizasyonu tercih eden ülkenin ithal mallar ile dolması ve yerli üreticinin üretimden vazgeçerek perakendeye dönmesi sonucunda yerli üretim ciddi sıkıntı yaşamasına sebep olarak, millî gelirin azalması, işsizliğin artması vb birçok ekonomik sorunların ortaya çıkmasına sebep olacaktır.

Politikanın bir diğer seçebileceği kalkınma politikası ise ithal ikameci politikalardır. Bu politika temelde yurt dışında ithal edilen malların, yurt içinde üretilerek dışa bağımlılığın azaltılması ve uzun vadede aynı ürün gamında rekabet ederek ihracata yeni bir ürün eklenmesini hedeflemektedir. İlk dönemlerde yerli sanayi gümrük du-

varları, kotalar, ithalat yasakları gibi koruyucu önlemler ile rekabetten korunmaktadır. Bebek endüstriler tezi olarak da geçen bu koruma önlemleri temelde ilgili sanayinin yeterli büyüme ve rekabet gücüne ulaşması ile son bulmaktadır. Artık sektör küresel anlamda bir oyun olarak ülkenin üretim, istihdam, millî gelir gibi kalemlerine katkı yaparak büyümede önemli roller oynaması beklenmektedir. Bu politikaların bir olumsuz yönü ise aşırı korumacı politikalar bu sektördeki firmaların aşırı karlar yapmasını ve bu korumacılığa alıştıkları için rekabet ortamına girmek istememeleridir. Aşırı korunan sektör, yüksek kar oranlarına alışan firmalar, ekonomik politikaların uzun dönemli hedefleri ile örtüşmeyerek topluma, ülkeye ve siyaset kurumuna ciddi maliyetler yükleyebilmektedir.

Siyasetin Tercih Edeceği İktisadi Yaklaşım: Seçim ile iktidara gelen ya da seçim ile iktidarını sürdüren siyasal partiler, ülke ekonomisi için temel bir iktisadi yaklaşım tercih ederler. İktisadi yaklaşımlar kronolojik olarak iktisadın bağımsız bir bilim olmasından başlayarak, her kriz dönemlerinde yeni eleştiri ve yaklaşımlara farklılaşarak günümüze kadar tartışılmıştır. Klasik iktisadi yaklaşım temelde minimal devlet anlayışını benimser. Özel sektöre, piyasada çok fazla yer verir. Devletin görev ve yetkilerini iç-dış güvenlik ile adalet ile sınırlayarak minimal devlet, minimal bütçe anlayışını benimsemektedir. Ana akım neoklasik iktisat yaklaşımının en çok eleştirilen yönü, ekonominin işleyişinin ve sorunlarının çözümü için kullandıkları varsayımlardır. Gerçekçi olmayan bu varsayımlar, insanın kendi çıkarları peşinde koşması, akılcı ve rasyonel bireyin varlığı, piyasaların tam rekabet koşulları gibi varsayımları nedeni ile çok fazla eleştiriye maruz kalmıştır (Bhaskar, 1975).

Ana akım iktisadi yaklaşım toplumu birey bazlı ve rasyonel bir varlığa indirgemesi, toplumdaki her bireyi bir ekonomik aktör olarak görmesi ve her bireyin kararlarının rasyonel ve akılcı olduğu kabulü, toplumun tamamının kendi çıkar ve faydası peşinde koşan varlıklara dönüştürmektedir. Bu yaklaşım aslında methodological individualism olarak isimlendirilen ve toplum bilimleri açısından indirge-

meci bir yaklaşım olarak kabul edilmektedir. Herbert Spencer'in bireyleri toplumun bir parçası olarak görür ve bu bireylerin toplamı toplumu oluşturur. Fakat bu toplumların etkileşim ve gelişimleri ile bireyin robotik durağan yapısı ciddi şekilde gelişmektedir (Araz, 2018:29). Ana akım neoklasik iktisadın temel noktalarını aşağıdaki şekilde toplayabilir:

- Kaynakların etkili bir şekilde dağıtılması
- Faydacılık
- Kararlarını marjinalden alma
- Rasyonel karar verme
- Yöntemsel bireycilik
- Genel Denge (Erkan, 2016;27)

Ana akım klasik iktisadın varsayımlar ve eleştirileri, ülkenin içinde bulunduğu siyasî ortam, küresel ekonomik durumlar gibi faktörlere bağlı olarak tercih edilen bir yaklaşım olmaktadır. Özellikle küresel anlamda büyümenin hız kazandığı, gelişme yolunda olan ülkelere sermaye akışının attığı, ürün rekoltelerinin iyi olduğu ve küresel iklimin uygun olduğu dönemlerde tercih edilen bir yaklaşım olarak görülmektedir. 1990 yıllarda planlı ekonomilerin yıkılması ve küresel olarak sermaye için yeni fırsatların atması neoklasik iktisadı da tekrar popüler yapmış ve küresel anlamda ön plana çıkmasını sağlamıştır.

Ana akım iktisadın bir diğer yaklaşımı ise Keynesyen yaklaşım olarak da anılan, devlet müdahaleli karma ekonomik sistemdir. 1929 büyük ekonomik kriz ve sonrasında klasik iktisadi sistemin yetersizliği üzerine J. M. Keynes tarafında talep artıcı kamu politikalarının önerilmesi ile gündeme gelen tartışmalar sonucunda ortaya çıkmıştır. Keynes 1929 buhranın temel sebebinin tüketicilerin taleplerindeki düşüş olarak görmüş ve bu sorunun çözümü olarak kullanılabilir politik araçlara devletin sahip olduğunu iddia etmiştir. 1776 yılında Adam Smith'in Milletlerin Zenginliği eseri ile başlayan ve Keynes'in tabiri ile klasik iktisat akımının çözümlemelerinin kriz karşısında yetersizliği ifade eden görüşleri büyük tartışmalar yaratmıştır.

150 yılı aşkın bir süredir inanılan iktisadi görüşlerin yanlışlarının ortaya konulması ve yeni çözüm yollarının sunulması ile Keynesyen iktisadi görüş çok ciddi şekilde taraftar bulmuş ve krizden çıkış yolu olarak kullanılmıştır. Siyasal iktisat ya da politik iktisadın uygulama alanı ve analiz araçları artık kullanılmaya başlamış ve siyasiler ekonomik önlem ve uygulamaları kamu bütçeleri aracılığı ile uygulamaya koymuşlardır.

Keynes'in politik iktisadi yaklaşımı enflasyon ya da işsizlik ile mücadelede tercih fırsatı veriyordu. Bu siyasî kurumların çıkarları ya da toplumsal olarak daha fazla fayda sağlayacak sorunun çözümü için iyi bir fırsat vermektedir. 1929 krizinde fiyatların düşük talep dolaşımı ile görece sabit kalması politik iktisadın temel uğraş alanını işsizlik sorununa yöneltiyordu. Klasik yaklaşım ekonomilere devlet müdahalelerinin etkileri ile ilgili şüpheli ve ekonomik sonuçlarının daha büyük sorunlara sebep olacağını iddia etseler de, devlet bütçelerinin açık vermesi ile uygulanan talep arttırıcı ve sonuç olarak işsizlik azaltıcı politikalar başarıya ulaşmıştır. Büyük buhran yılları birçok ülke de bu acı reçete olarak tabir edilen genişletici kamu maliyesi politikalarını kullanarak krizi karşı mücadele edilmiş ve sonuçta alınmıştır.

Küresel ekonomi 1970'lı yıllarda ise küresel petrol krizi ile yüzleşerek arz şokları ve yüksek enflasyon ile yüz yüze kalmıştır. Ekonomi tarihine görkemli bir giriş yapan Keynesyen iktisat ciddi eleştire maruz kalmış ve klasik iktisadi akımın modernize edilmiş yeni sürümü ortaya çıkmıştır. Milton Friedman ve parasal yaklaşım taraftarı ekonomide para miktarının etkilerini ortaya koyan çalışmaları ile para arzındaki dengesizliklerin ekonomideki sorunların ana kaynağı olduğunu söylemişlerdir. Monetarizm ekonomideki sorunların tespit ve çözüm yollarını yüksek enflasyonun nedenleri ve çözümlerinin istikrarlı bir para politikası olduğunu söylemiş ve yine politik iktisada bir alan açmışlardır. Monetarizm klasik iktisadi varsayımları kabul etmekle birlikte paranın yansız olmadığını ekonomik değişkenleri etkilediği ifade etmiştir. Para politikalarının bir istikrara kavuşması

ve ekonomideki devletin varlığının minimal devlet anlayışına sahip olmasını, ekonomik istikrarın koşulu olarak görmektedir.

Monetarist görüş ve devamında ortaya çıkan yeni klasik iktisadi akımı ise yine klasik iktisadın devlet müdahaleciliğine karşı oluşu, devletin ekonomiye müdahalesini istikrarsızlık kaynağı olarak görmektedir. Ekonominin kendi iç dinamikleri sayesinde dengede geleceğini ifade ederek, iktisadi insanın rasyonel olduğunu ve sistematik hatalar içerisinde olmayacağını, hatalarında öğrenerek yapılacak tercihlerin tutarlı olacağını ifade etmektedir. Ekonomiyi etkilemek için uygulanacak bir politikanın, bireylerin rasyonel olduğu varsayımı ile etkili olmayacağını söylemektedir. Daha basit bir ifade ile gelecekte uygulanması açıklanan daraltıcı politikaların bugünden talebi arttıracığı ve böylelikle bu daraltıcı politikadan beklenen talep azalmasını sağlayamayacaktır. Yeni klasik düşünceye göre siyaseten etkili olacak politikalar şok bir şekilde, tedricen uygulanan sürpriz politikalar etkili olabilir. Fakat bu etki de kısa vadeli olup uzun dönemde yine beklenen etkiyi rasyonel birey varsayımından dolayı göstermeyecektir.

Yeni klasiklere karşı geliştirilen yeni Keynesyen görüş ise bireylerin rasyonel olduğu kabul etmekle birlikte ekonominin yeni klasiklerin öngördüğü gibi kendiliğinden dengeye gelmesinin çok yavaş ya da eksik istihdam dengesinde kalması ihtimalinin de varlığı ifade etmişlerdir. Özellikle uzun süreli sözleşmeler, sendikaların varlığı, ücret ve fiyat yapışkanlıkları, fiyatların karışık ayarlanması ve liste menü maliyetlerini gibi sebeplerden dolayı ekonominin kendi kendine dengeye gelmesinin çok zor ya da çok uzun süre alacağını söylemişlerdir. Ekonomideki bir diğer sorunu da asimetrik bilgi ve ters seçim olarak ortaya koymuşlardır. Ekonomideki aktörlerin hepsinin bilgi seviyesinin aynı olması ters seçim sorununu ortaya çıkarmakta ve bu ekonominin kendi kendine dengeye gelmesini engellemektedir. Ekonominin dengeye gelebilmesi için devlet müdahalesinin gerekli olduğunu ifade etmişlerdir. Fakat bu müdahaleyi siyasal aktivist politikalar ile değil kurala dayalı politikalar ile gerçekleştirilmesini benimsemişlerdir.

Siyasetin Ekonomiyi Etkileme Kanalları

Siyasetin ekonomiden çok daha farklı bir disiplin olması, ekonomi ile alakasının olmadığı anlamına gelmemektedir. Siyaset kurumu ekonomiyi etkileyebilecek güçlü bir yapıdır. Siyaset kurumunun ve beyanların, kişisel çıkar, toplumsal çıkar ve hatta küresel ekonomik aktiviteleri etkileyecek gücünün varlığı ve bu gücü halk tarafından seçilmesi ile aldıklarından meşruiyeti de güçlü bir gerekçeye dayanmaktadır. Bu gücü elinde bulunduran siyaset kurumu ya da hükümetlerin iktidarda kalma amaçları açık ve nettir. Bu amaç için siyasal iktidarlar politik iktisadi ihtiyaç duydukları seçmen desteklerini almak için rahatlıkla kullanabilmektedir. Siyaset ve ekonomi ilişkisinin en önemli dinamiğini de siyaset kurumunun bu amacı belirlemektedir.

Siyaset ve ekonomi ilişkisi her şeyden önce ekonominin içinde bulunduğu ekonomik sistem ve tercihler ile alakalıdır. 1990'lı yıllardan sonra planlı ekonomilerin ortadan kalkması ve küresel anlamda geçerli olan serbest piyasa ekonomisinin hâkimiyeti ana akım iktisat arasında yapılacak tercihlere kalmıştır. İktisat politikası makroekonomik amaçlara ulaşmada kullanılan araçların tamamı için kullanılan bir terimdir. Bu tanımlama ile kastedilen siyasal iktisat olarak da kavramlaştırılan ekonomi politikaları siyasiler tarafından da oy maksimizasyon amacı için kullanılmaktadır. Siyaset ekonomiyi birçok kanal ile etkileme gücüne sahiptir. Seçimle iş başına gelen iktidarlar ekonomi ile ilgili seçim beyannamelerinde birçok vaat ve icraat belirtmişlerdir. Seçildikten sonra bir sonraki seçime kadar bu vaat ve icraatlarını gerçekleştirerek seçmenin karşısına yeniden seçilmek için çıkacaklardır.

Siyasetin ekonomi etkilemesi ilk olarak piyasadaki kurumlar üzerinden gerçekleşmekte ve etkileşim yeri olarak piyasalar görülmektedir. Siyaset kurumunun aldığı kararlar birçok kurumu ve ekonomiyi etkilemektedir. Bu kadar etki gücü yüksek olan siyaset kurumunun aldığı kararlar doğal olarak ekonomiyi de etkilemesi

doğaldır. Siyaset kurumunun karar alıcı olduğu piyasalarda bu kurumun kararları ekonomik aktörlerden kişi ve kurumları doğrudan etkileyecektir. Bireyler piyasalarda mal ve hizmet talep eden yönlerinin yanında firma olarak da kâr amacı güden kurumlar olarak ortaya çıkmaktadır. Bireysel olarak ekonomik beklentilerini gerçekleştirmeden etkisi olmayacak olan bireyin, ancak örgütlü bir yapı ile harekâtı ile amaçlarını gerçekleştirebilmektedir. Bireyin ekonomik beklentileri tek başına iken siyaset açısından bir şey ifade etmezken, örgütlü bir yapı ile hareket sonucundan ekonomik beklentileri siyaset kurumları tarafından daha fazla dikkate alınacaktır. Daha açık bir ifade ile seçmen gruplarının örgütlü ve birlikte hareket siyasetin ekonomi politikaları ve piyasaları yönlendirme faaliyetleri üzerinde ciddi etkileri olacaktır. Fakat bireylerin bu beklenti ve ekonomik talepleri sadece ekonominin zor zamanlarında, kriz dönemlerinde ortaya çıkmakta ve konjonktürün genişleme dönemlerinde bireylerin ekonomiye ilgileri düşmekte ve baskı grubu özelliği çok görülmemektedir. Firmalar ise temelde kar maksimizasyonu güdüsü ile hareket ettikleri için seçim dönemlerin bireylere göre daha etkin baskı grupları oluşturmaktadır. Firmalar belirsizlik ve siyasal istikrarsızlık ortamlarında çok da yatırım iştahı içerisinde olmayacaklar ve doğal olarak makro iktisadi göstergelerde kendisini gösterecektir. Bu açıdan da firmalar kar maksimizasyonu doğrultusunda hareket edeceklerdir (Erdogan, 2004;25).

Siyasetin ekonomiyi etkileme kanallarında etkili olan bir diğer kurumsal yapı ise karar alıcılardır. Bu karar alıcılar sadece siyaset kurumu değil, sivil toplum örgütleri, sendikalar, şirket yöneticileri gibi gruplardır. Bu gruplardan siyasal kurumlar oy maksimizasyon amacıyla olduğu için çok şeffaf olmaları beklenmemektedir. Fakat siyasal ömürlerini uzatmak için devlet imkân ve gücünü sonuna kadar da kullanabilmektedir. Sendikalar ise örgütlü yapıları ve üyeleri ile siyasal kurumları etkileme girişimleri mevcuttur. Diğer önemli karar alıcılar ise sermaye sahipleri ve medya patronlarıdır. Bu kesimlerde ellerindeki güçler ile kendi çıkar ve hedefleri doğrultusunda kalabalık bir kitleyi yönlendirme gücüne sahip oldukları

için siyaset kurumları tarafından ciddiye alınmakta ve kararlara etki etme güçlerini ortaya koymaktadırlar.

Siyasetin ekonomiyi, bireyler ve kurumların talep ve istekleri, medya, sermaye grupları, sendika gibi sivil toplum örgütlerinin taleplerini, bürokrasi aracılığı ile karşılayarak ekonomiye etki etmektedir. Bu amaçla iktisat politikalarını kullanmaktadır. Siyasetin kullandığı iktisat politikası araçları kurumsallaşmış ve iyi işleyen demokratik sistemlerde iktisadi amaçlara ulaşmak için kullanılırken, kısa ve uzun vadeli iktisadi hedefler gözetilmektedir. Kurumsallaşmanın görece düşük ve iyi bir demokratik sisteme sahip olmayan ekonomilerde ise iktisat politikası araçları sadece ekonomik hedefler değil, iktisadi amaçlar ile çelişse de siyasî kurumların oy maksimizasyon hedefleri için de kullanılmaktadır. Fakat bu durumda çıkan ekonomik maliyet, siyaset mekanizması ve kamu bütçesi aracılığı ile toplumlara maliyet olarak yüklenmektedir.

Siyasilerin ekonomiye etki ettikleri bir önemli araç da beyanat etkisi olarak da kavramlaştırılan acıkma etkisidir. Siyasilerin ya da bürokratların özellikle ekonomi ile ilgili yapacakları açıklamaları piyasalar çok dikkatli bir şekilde inceleyip analiz etmektedir. Piyasaların belirsizlik sevmediği, daha açık bir ifade ile tahmin edilebilir, öngörülebilir bir gelecek beklentileri açısından açıklama etkisi çok önemlidir. Beyanat etkisinin piyasalar üzerinde olumlu ya da olumsuz etkisi, piyasaların algısı, geçmiş deneyimler ve rasyonel kararlar ışığında olmaktadır. Siyaset kurumu daha önceki beyanatları ve sonuçları, gelecekteki beyanatlarının etkisini belirleme de çok etkilidir.

Sonuç

Kıta Avrupası ile sosyal bilimlere bakış sosyal bilimler açısından da bilimsel yöntem açısından da çok ciddi bir engel olup bilimin özü olan şüpheciliği öldürmektedir. Ekonomi ve siyaset ilişkisi, siyasetin ekonomiye müdahalesi, devletçi ekonomi politikaları yeni kavramlar olmayıp insanlık tarihinde çeşitli dönemlerde, bazen aykırı fikirler olarak da sınıflandırılırsalar, rastlamak mümkündür.

Ekonomi ve etik kavramları literatürde sıklıkla karşılaşılan bir çalışma alanı olup ve etik kavramının içeriği toplumlara, inanışlara ve yaşayışlara göre farklılaşmakta ve farklı bakış açıları ile çalışmalar ortaya çıkmaktadır. Avrupa toplumları protestan ahlâkı içerisinde konuyu incelerken Müslüman toplumları olaya İslâm ahlâkı çerçevesinden bakmaya çalışmıştır. Sabri Ülgener, etik tartışmalarında ahlâkın madde çevre ve zamanla ilişkilendirerek bunların piyasa ya da iktisadi coğrafyasını ahlâk ile olan ilişkisine sosyal şartların etki ettiğine işaret etmektedir. Piyasalardaki değişme doğal olarak sosyal yapıda da değişmeler meydana getirecek ve bu değişim ahlâk ile birlikte kurumları da etkileyerek değiştirecektir. Ülgener ahlâkı sosyal yapıya göre şekillenen de değişen bir olgu olarak ele alarak, ne Weber gibi kapitalizm ile Protestan ahlâkına bağlamakta, ne Sombart gibi Yahudilik ile açıklamakta ne de J. Ney gibi kapitalizmin temellerini Katoliklikte aramaktadır (Torun ve Duran, 2010:67).

Siyasal kurumları temel amaçları daha önce de değindiğimiz gibi ya iktidara gelmek için bir amaç güderler, iktidarda ise iktidarlarının ömrünü uzatmak için seçmen desteğine ihtiyaç duyarlar. İktisat politikası ise seçmen davranışlarını etkilemek amacı ile kullanılan bir seçmen yönlendirme hareketinden çok daha geniş, karışık ve bilimsel temelleri olan bir politikalar bütünü tarif edilmektedir. Olaya iktisat politikası açısından bakıldığında ise daha tutucu bir yaklaşım ortaya çıkmaktadır. İktisat politikasının amaçları, ekonominin hedeflediği noktalara gelebilmesi için çeşitli araçların kullanımını ve toplumsal etkileri ile refah düzeylerinin arttırmasını amaçlamaktadır. Siyaset ise ekonomi politikalarını iktisat politikası amaçları bağlamında kullandığı ekonomilerde çok ciddi sorunlar ile karşılaşmasa da siyasî amaçlara hizmet etmesi için kullanıldığı ekonomilerde orta ve uzun vadede istenilmeyen ekonomik sonuçlar ile yüz yüze getirebilmektedir.

Gelişmiş ülkelerdeki kurumsal gelişimlerini tamamlamış ve merkez bankası amaçlarına ulaşmak için bağımsızlığını kazanmış kurumların varlığı, demokratik kurumların ve süreçlerin sağlıklı iş-

lediği, siyasal süreç ve seçimlerin belirli kural ve kısıtlar altında şeffaf bir yapıda olması, ülke ekonomilerinin istikrarını sağlamada etkili yapıyı, yani piyasayı oluşturmaktadır. Ekonomik yapı, ya da piyasalar ne kadar sağlıklı bir örgütlenme içinde ise ekonomik istikrar o kadar sağlıklı ve ekonomik dalgalanmaların şiddeti o kadar az olacaktır. Gelişmekte olan ülkelerde ise temel sıkıntı ve sorunların başında kurumsal yapı sorunları, siyasetin etki alanı, etik ve süreçlerin belirsizliği olarak görülmektedir. Bu sorunlar ekonomik yapıya etki etmekte ve piyasa dediğimiz kurum kendisinden beklenen görevleri ve işlevleri tam anlamı ile yerine getirememektedir. İktisat politikasının istenilen sonuçları verememesi politik tercihler ile siyasal beklentiler arasında amaç farklılıklarından kaynaklanmaktadır. Siyasal amaçlar ile iktisadi amaçların örtüştüğü ya da görece olarak yakınlaştığı ekonomilerde, toplumsal amaçlara da ulaşmak çok daha kolay ve istikrarlı olacaktır. Araçların ne amaçla ne için ve ne zaman kullanıldığı sadece ekonomi için değil, hayatın tüm alanlarında çok önem arz etmektedir.

Kaynakça

- Arslan, E. G. (2019). Küresel Kapitalizmin Sanayileşme Stratejisi “İhracata Yönelik Sanayileşme Stratejisi” İflas Mı Etti?. *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8 (15): 151-171.
- Araz, B. (2018). Ana Akım İktisadın Gölgesi: Etik Sorun. *Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 14(1-2): 26-47.
- Baltacı, N. (2013). “Ekonomi ve Etik”. *Bilim ve Ahlâk*. C. Vatandaş (Der.). İstanbul: Açılım Kitap, 207-222.
- Baltacı, N. (2014). “İktisadın Siyaseti mi? Siyasalın İktisadı mı? İktisat ve Siyaset İlişkisi”. *Siyaset Bilimi ve Disiplinlerarası İlişki*. M. Tosun ve N. Yılmaz (Der.). İstanbul: Değişim Yayınları, 379-403.
- Becker G. (1976). “*The Economic Approach to Human Behavior*” Chicago, Univ. of Chicago Press, s. 14.
- Bhaskar, R. (1975). “*Realist theory of science*”. Leeds: Leeds Books.
- Bozkurt, E. (2017). *Etik ve Ahlâk Felsefesi*, *Havâss Dergisi*, S.2, Ağustos-Ekim, Trabzon, s. 38-42.

- Dağ, A. (2016). David Hume'un Siyasal Ekonomisi ve İnsan Doğası, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1): 947-968.
- Dimitrios, A. ve Price, S. (2000). Financial Development And Economic Growth: Time Series Evidence for the Case of UK. *Economia-Cyprus Economic Community and University of Cyprus*, 4(2): 122-141.
- Erdoğan, S. (2004). *Siyaset Ekonomi İlişkileri*. İstanbul: Değişim Yayınları.
- Erkan, B. (2016). Ana Akım (Ortodoks-Neoklasik) İktisat Öğretisi Eleştirisi: Heteredoks Yaklaşım İhtiyacı. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 14(8): 25-40.
- Kamber, S. C. (2018). Davranışsal İktisat ve Rasyonellik Varsayımı: Literatür İncelemesi. *Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 7(1): 168-199.
- Kargı, B. (2013). *Siyasal İktisat*. İstanbul: Derin Yayınları.
- Kaya, F. ve Özçim. H. (2019). Davranışsal İktisat, Sınırlı Rasyonellik ve İslam İktisadı İlişkisi. *Toros Üniversitesi İİBF Sosyal Bilimler Dergisi*. 11(6): 1-24.
- Sezgin, Ş. (2005). Politika ve Ekonomi İlişkisinde Teorik Yaklaşımlar. *Bandırma İİBF Akademik Fener Dergisi (Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi)*, 2(1): 102-117.
- Torun, F. ve Duran, H. (2010). Sabri Ülgener ve İki Eser Üzerine Bir Değerlendirme, *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, 42: 63-75.
- Yıldırım, K. (2019), *İktisada Giriş*. Eskişehir: Nisa Kitabevi.

Düşünce Dünyasında
Türkiz
ULUSAL HAKEMLİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

Yayın Şartları

Dergiye gönderilecek yazılar, işlediği konuya yeni bir boyut getirecek şekilde özgün ve daha önce hiçbir yayın organında yayınlanmamış olmalıdır. Makaleler, dipnotlar dâhil 6.000-10.000 kelime; kitap tahlilleri ise 1500-2000 kelime arasında olmalıdır. Makaleler Microsoft Word programında Times New Roman karakterinde ve 1,15 satır aralığıyla yazılmalı; metin için 12 punto, dipnotlar için ise 10 punto kullanılmalıdır.

Dergiye gönderilen bir makalenin yayımlanması Yayın Kurulu tarafından uygun görüldüğü takdirde sözkonusu yazı ivedilikle değerlendirilmek üzere iki hakeme gönderilir. Hakemlere yazar adı, yazarlara ise hakem adı bildirilmez. Hakem raporlarından birinin olumlu, diğerinin olumsuz olması hâlinde, üçüncü bir hakeme gönderilir ve bu sonuca göre Yayın Kurulu tarafından yazıların yayımlanması hususunda karar verilir.

Dergide yayınlanan yazıların tüm telif hakları, TASAV tarafından belirlenecek telif ücretinin yazara ödenmesiyle birlikte TASAV'a geçmiş olur. Yazının tamamının başka bir yayın organında yayınlanması TASAV'ın iznine tâbidir.

Makalelerde, kullanılan kaynakların alfabetik olarak sıralandığı kaynakça'nın, dipnotların ve diğer şekil şartlarının aşağıdaki yazım kurallarına uygun şekilde hazırlanması gerekmektedir.

Yazım Kuralları ve Biçimsel Şartlar

1. İmla: Dergiye gönderilen yazılar, Türk Dil Kurumu'nun Yazım Kılavuzu'na (kısaltmalar dâhil) uymak zorundadır. Yabancı sözcükler yerine olabildiğince Türkçe sözcükler kullanılmalıdır.

2. Başlık: Başlık, içerikle uyumlu olarak en çok 10-15 sözcükten ibaret tamamen büyük harfle, koyu (bold) ve 12 punto olmalıdır. Ara başlıklar, bölüm başlıklar ve alt başlıklar sadece ilk harfleri büyük olacak şekilde, 11 punto ile koyu yazılmalıdır.

3. Yazar adı ve adresi: Makale yazarı, ad ve soyadı ile unvanını yazı başlığının altına (*) işaretini belirterek yazılmalıdır. Bu işaret, dipnotta gösterilecek, makale yazarının kurumu ve unvanı yazılacaktır. Herhangi bir kurumda görev yapmayan yazarlar, konumuna uygun sıfatları kullanmalıdır: Araştırmacı, yazar vb.

4. Özet ve anahtar sözcükler: Makalelere Türkçe özet ve anahtar kelimeler ile İngilizce özet (*abstract*) ve İngilizce anahtar kelimeler (*keywords*) eklenmelidir. Özetler 100 kelimeyi aşmamalı, anahtar kelimeler beş adetle sınırlandırılmalıdır.

5. Ana metin: Yazılar, Times New Roman tipi ile 12 punto büyüklüğünde ve 1,15 satır aralığıyla yazılmalıdır. Alıntılar italik harflerle ve tırnak içinde verilmeli; beş satırdan uzun alıntılar ise satırın sağından ve solundan birer santimetre içeride, blok hâlinde ve tek satır aralığıyla yazılmalıdır.

6. Sayfa Numarası: Yazılara sayfanın sonunda düz sayılarla (1,2...) numara verilmelidir.

7. Kaynak gösterme: Metin içinde yapılan göndermeler soyadı, basım yılı, gerektiğinde sayfa numarası parantez içinde belirtilmelidir: (Özbay 2010), (Özbay 2010: 163). Yazarın aynı yıl yayımlanmış birden çok eserine gönderme yapılmışsa (Altın 2010a Altın 2010b); birden çok kaynağa gönderme yapılmışsa (Erkin 2008, Canbel 2009) şeklinde belirtilmelidir. Birden çok yazar adı yazılmalı ve “vd” kısaltması kullanılmalıdır: (Koçak vd. 2005) Dipnotlar yalnızca açıklamalar için kullanılmalı, sayfa altında ve numaralandırılarak gösterilmelidir. Herhangi bir internet adresine yapılan göndermelerde bu adresler kaynaklar arasında verilmeli ve indirme tarihi belirtilmelidir:

8. Kaynakça: Yararlanılan kaynaklar, yazının sonunda “Kaynakça” bölümünde, APA 6.0 stili kullanılarak 10 punto alfabetik sıra ile verilmelidir. Örnek olarak:

Tek yazarlı kitap:

Gökalp, Z. (1997). *Türkçülüğün Esasları*. İstanbul: İnkılap Kitapevi.

Çeviri kitap:

Hoy, W. K. ve Miskel, C. G. (2010). *Eğitim Yönetimi*. (Çev. S. Turan), Ankara: Nobel.

İki yazarlı kitap:

Kıran, Z. ve Kıran, E. (2001). *Dil Bilimine Giriş*. Ankara: Seçkin Yayınları.

Üç yazarlı kitap:

Andıç, F., Andıç, S. ve Koçak, M. (2010). *İbn Haldun: Hayatı ve Eserleri Üzerine Düşünceleri*. Ankara: Kadim Yayınları.

Üçten çok yazarlı kitap:

Korkmaz, Zeynel vd. (2001). *Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri*. Ankara: Yargı Yayınları.

Derleme kitap içinde bölüm:

Altan, S. (2013). “Osmanlı’ya Doğudan Bakmak: 20. Yüzyıl Dönümünde Çin’de Osmanlı Algısı ve Milliyetçilik”. *Türkiye’de Çin’i Düşünmek*. S. Esenbel, İ. Togan ve A. Atlı (Der.). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 90-115.

Birden çok baskısı olan kitap

Hacib, Y. H. (2017), *Kutadgu Bilig*. (Çev. A. Çakan). 3. Basım, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Birden çok ciltli kitap:

Ögel, B. (1971). *Türk Kültürünün Gelişme Çağları*. Cilt 2. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.

Tek yazarlı makale:

Sarıkaya, Y. (2014). "Ağustos 2008 Savaşı Sonrasında Gürcistan Dış Politikası". *Karadeniz Araştırmaları*, (31): 1-16.

Yayımlanmamış tez:

Aydın, G. (2008). *Orhan Türkdoğan'ın Devlet Anlayışı*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Elektronik kaynak:

Duman, B. (2017). ABD Irak'ı İran'a kaptırmak istemiyor. *Al Jazeera Türkiye*, 9 Mart 2017, <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/abd-iraki-irana-kaptirmak-istemiyor> (Erişim: 10.04.2017).